

TRADISJONELL KUNNSKAP - ET VIKTIG – MEN FREM TIL NÅ ET MINDRE
VEKTLAGT GRUNNLAG FOR FORVALTNING AV
DEATNU/TANAVASSDRAGET

Steinar Pedersen

Bilde 1: Stengsel satt opp med tradisjonelle trebukker, renko på samisk. (Foto: Trygve Johnsen).

Innhold

Forord.....	4
1 Laksefiske i Deatnu gjennom mer enn 6 000 år – Et bærende element i samisk kultur	6
1.1 <i>Deatnu/ Tanavassdraget</i> : Store endringer i statsrettslige forhold – «svenske, danske, russiske, finske, norske» sameer – den nest nyeste delen av Norge.....	8
1.2 Samisk språk og laksefiskets alder.....	9
1.3 Noen betraktninger om innhold og temaer	10
1.4 Definisjon – samisk tradisjonell kunnskap	13
2 Elvedalsbefolkningas tradisjonelle kunnskap om laks – særlig første halvdel av 1800-tallet	14
2.1 Gyting og gjeldlaks (čuožžá).....	16
2.2 Drivgarns- og stengselsfiske	16
2.3 Tverr- eller overstengslet ved Vuovdaguoika – Outakoski.....	17
2.4 Goldin	18
2.5 Drivgarn fra bredd til bredd – Golgadak eller Golgadaga	19
2.6 Lystring	19
2.7 Strategier for bevaring av laksebestanden – samforstand mellom allmuene	20
2.8 Ingen andre tar den laksen man selv er tiltenkt.....	21
2.9 Karasjok. 1860-tallet. Gytelaksen måtte spares og sikyngelen få adgang til elva igjen	23
2.10 Jaktbytte og fiskefangst – et kollektivt gode i det samiske samfunnet - linjer frem til i dag	24
3 Store variasjoner i laksefangsten i Deatnu/Tanavassdraget – fra de tidligste kilder til i dag.....	28
3.1 Kvalitative og kvantitative bestandsanslag. Naturlig variasjon? Statistikk	33
3.2 Kulturelle forhold – ikke fortelle om fangst	34
3.3 Fisket etter andre arter, og stangfisket – særlig 1920/30-tallet	35
4 Historikk – synet på sameene i Tanadalen.....	38
5 Offisiell oppgradering av samisk kultur – inkludering av samisk tradisjonell kunnskap?	40
5.1 FN-konvensjonen om biologisk mangfold.....	40
5.2 ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk.....	41
5.3 FNs erklæring om urfolks rettigheter	42
5.4 Lov om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldlova)	43
5.5 Lov om laksefisk og innlandsfisk mv. (lakse- og innlandsfiskeloven)	44
5.6 Forskningsetiske retningslinjer.....	45
6 Forskning og forvaltning - en problematisk implementering av de gjeldende prinsippene om tradisjonell kunnskap	46
6.1 Påvirkning på bestanden(e) – kun overfiske?	47
6.2 Working Group: Tradisjonell kunnskap (TK) og predasjon - følelsesmessige og emosjonelle fenomener.....	47
6.3 Departementet og Stortinget om tradisjonell kunnskap – to ulike budskap?	49

6.4	Er predasjon undersøkt?	51
6.5	Initiativ for å inkludere tradisjonell kunnskap i forvaltninga - felles arbeidsutvalg DN/Sametinget 2011.....	52
7	Dyre-, fugle-, og fiskearter som lokalt har vært kjent som predatorer	54
7.1	Lake.....	54
7.2	Gjedde	55
7.2.1	Vitenskapelig undersøkelse av gjeddedietten.....	57
7.3	Harr.....	59
7.4	Abbor.....	60
7.5	Sik	60
7.6	1800-tallet: Sjøørreten – forvaltningsobjekt og predator.....	61
7.6.1	Vitenskapelig undersøkelse av sjøørret	62
8	Fugler som spiser laksunger.....	64
8.1	Måkefugler og skarv	66
8.2	Vitenskapelige undersøkelser av laksand.....	67
8.3	Hvor lenge har fiskendene vært freda?.....	68
8.3.1	To erfarne tidsvitner om laksand, sel og laks	70
8.4	Tidligere kontroll med fiskender i andre finnmarkselver	72
8.5	Gjenopptakelse av tidligere predatorforvaltning?.....	72
9	Rovdyr som predatorer	74
9.1	Sel og kobbe	74
9.1.1	Selfangsten i Tanaelva på 1820-tallet.....	75
9.1.2	Kobbejakt og -fangst på 1900-tallet	77
9.2	Oter.....	80
9.3	Mink.....	82
10	Turistfiske i konflikt med lokale fisketradisjoner	83
10.1	Veibygging og kraftig økning i turistfisket.....	84
10.2	Turistfisket fortrenget lokale fiskere	85
10.3	Motstand mot tradisjonelt garnfiske på aller høyeste politiske nivå.....	88
10.4	Turistfisket – gamle tradisjoner ble hindra videreført	89
10.4.1	Antall solgte fiskekort.....	90
11	Felles grenseoverskridende fiskeregler fra 1873 – enkelte gamle metoder ble forbudt	92
11.1	1920 – Ulike fredningsregler for øvre og nedre del	93
11.2	1938 – Utvida helgefredning. Ukefredning også for stengsel. Spesialbestemmelser for munningsområdet.....	93
11.3	1953 – Tre døgns helgefredning. Symbolsk innskrenkning av drivgarnsfisket. Forbud mot notfiske nedenfor munningen av Leavvajohka	95

11.4	1961 - Utvidelse av drivgarnsesongen	97
11.5	Fisketid og fiskeregler - 1972. Kun to stengsler eller to settegarn, eller ett av hvert.....	97
11.6	Nye fiskeregler, 1979 og 1983.....	98
11.7	1990 – kun fiskeberettiga hadde rett til å bruke garnredskaper	100
11.8	Overenskomst og fiskeregler vedtatt i 2017 – de mest innskrenkende noensinne.....	101
11.9	Oppsummering – reglene for fiske etter laks og sjøørret	102
12	Offisielle fiskeregler fra 1873 – Fisket etter andre arter.....	104
12.1	1872/73 – ingen begrensning i antall garn og ingen ukefredning	104
12.2	1920 – innføring av minste maskestørrelse i garnfisket etter andre arter	104
12.3	1938 – høstfredninga av andre arter blir borte	105
12.4	1953 – forbud mot bruk av redskaper laga av bl.a. nylon.....	106
12.5	1961 – meget sterk innskrenkning i fisket etter andre arter	106
12.5.1	Fisket i sideelver på norsk side	107
12.6	1972 – dispensasjon for høstfiske etter andre arter sør for munningen av Leavvajohka ..	108
12.7	1979 og 1983 – ikke-laksebeveiere med rett til garnfiske etter andre arter.....	109
12.8	1990 – kun fiskeberettiga med rett til garnfiske etter andre arter.....	110
12.8.1	Fisket på norsk side	111
12.9	2017 – kun ett døgns ukefredning i garnfisket etter andre arter	112
12.10	Oppsummering – fisket etter andre arter	112
13	Sjølaksefisket og laksebestandene i <i>Deatnu</i> – et tema allerede fra 1872/73.....	114
13.1	Sjølaksefiske i åpent hav etter midten av 1900-tallet – drivgarnsfiske og linefiske	115
13.2	Sterke reduksjoner også i tradisjonelt sjølaksefiske fra 1970-tallet – mye av hensyn til bestanden(e) i Tanavassdraget	116
14	Meget sterke begrensninger av tradisjonelt garnfiske i sjø og elv, men fortsatt nedgang i laksebestanden.....	119
15	Endringer i forvaltning av predatorer	121
15.1	Endringer i forvaltning av rovdyr som beskatter laks.....	121
15.2	Endringer i forvaltninga av laksepisende fugler.....	122
16	Bortfallet av tradisjonell predatorforvaltning: Økt predasjonspress?	124
16.1	Troms og Finnmark fylkesting: Tradisjonell forvaltningskunnskap om predatorer er viktig	125
17	Prinsipper for anvendelse også av tradisjonell kunnskap.....	126
	Etterskrift.....	128
	Vedlegg 1. TF-vedtak om forskning og forskningsprinsipper.	129
	Vedlegg 2. Fellesuttalelse fra laksefiskerorganisasjoner i Tanavassdraget og Tanafjorden, om at tradisjonell kunnskap må ha en plass i forvaltninga, 2015	130
	Litteratur og kilder.....	132

Forord

Dette arbeidet vil gi en viss innføring i laksefiskets alder i Deatnu/Tanaelva, Tanavassdraget, og den grunnleggende betydning dette fisket har i samisk kultur i denne regionen. Likeledes gis en kort innføring i de endra statsrettslige forholdene som vassdraget og befolkninga der har vært undergitt i de siste tre – fire hundre år. Historikken rundt fisket tar sikte på gi et bakteppe for å forstå situasjonen slik den er i dag.

Dette gjelder bl.a. gamle strategier for bevaring av laksebestanden(e), samarbeid mellom lokalbefolkninga over grenselinja – både når det gjelder fiske og uttak av predatorer – særlig sel og kobbe. Det er også gjort en summarisk gjennomgang av garnfiskereglene for laks og andre arter, siden de første felles grenseoverskridende reglene så dagens lys i 1872/73.

Allerede i disse reglene hadde man en konkret bestemmelse om sjølaksefisket, og jeg har funnet det riktig å gå ørlite nærmere inn på den betydning forvaltninga av Tanavassdraget også har på reglene for sjølaksefisket i Finnmark.

Et særlig viktig anliggende er elvedalsallmuens historiske egenforvaltning av ulike predatorer. Omtrent samtlige av disse gamle metodene er blitt forbudt i løpet av de par siste generasjonene, og det gis en kort oversikt over hvilke predasjonsdempende tiltak som er blitt borte. Det gjelder i forhold til rovdyr som sel, oter og fiskespisende fuglearter. Der er det kommet eksplisitte forbud mot den tidligere lokale forvaltninga. Gjennomgangen av fiskereglene viser også at fisket etter kjente prdatoer på laksunger - gjedde, lake, harr, m.v., er blitt meget sterkt beskåret over tid.

Befolkningas gamle forvaltningsmetoder er kjerneelementer i begrepet tradisjonell kunnskap (TK), som forskning og forvaltning både gjennom norsk lov og internasjonal rett er forplikta til å legge vekt på – særlig i urfolksområder. Imidlertid er det vanskelig å finne at denne tradisjonelle kunnskapen har hatt noen særlig status i forvaltninga av Tanavassdraget frem til i dag.

Gjennom mange tiår har hovedtesen vært at det er overfiske, og omtrent kun dét, som påvirker laksebestanden(e) negativt.¹ Ut fra dette er det tradisjonelle garnfisket etter laks i elv og sjø, siden midten av 1970-tallet skåret ned til et minimum. Nå er bestanden(e) likevel kommet ned på et så lavt nivå at norske og finske myndigheter i fellesskap har vedtatt å stanse alt laksefiske i vassdraget i 2021- sesongen. På hjemmesida til Tanavassdragets fiskeforvaltning (TF), 090421, heter det:

Finland og Norge har blitt enige om å ikke åpne for fiske av laks i vassdraget for sesongen 2021. Etter at forhandlinger 15.-16. februar i år om midlertidige endringer i fiskereglene ikke førte frem, er denne enigheten oppnådd på ministernivå. Dette vedtaket nedfelles i en felles protokoll til Tanaavtalen.²

¹ Jf. pkt. 6.1. – 6.3.

² I den forbindelse vises det til endringer i forskrift av 11. mai 2017 nr. 557 om fiske på Tanavassdragets grenseelvstrekning, og i forskrift av 11. mai 2017 nr. 559 om fiske i norske sidevassdrag til Tanaelva, Anárjohka og Skiehččanjohka.

I tillegg har norske myndigheter i samråd med Finland – ut fra bestandssituasjonen i Tanavassdraget - forbudt alt sjølaksefiske i Tanafjorden og på kyststrekninga mellom Nordkapp og Berlevåg. I begrunnelsen heter det om

For å beskytte laksebestandene i Tana har Miljødirektoratet vedtatt å ikke åpne for sjølaksefiske med faststående redskaper i deler av Finnmark i år. og – ytterligere at - De fleste av Tanavassdragets rundt 30 laksebestander har ikke hatt et høstbart overskudd de siste årene.³

Da dette arbeidet ble påbegynt i 2020 var nedstenging av alt laksefiske i selve vassdraget og i et større sjøområde i Finnmark, en helt ukjent og bortimot uvirkelig problemstilling. Undertegnede er historiker og kan ut fra en slik fagbakgrunn vanskelig komme med bastante faglige oppfatninger om hvorfor man nå er kommet til et punkt hvor det sies å være nødvendig å stanse alt fiske. Uten å foregripe noen konklusjoner er det likevel grunn til å peke på at mange tradisjonsbærere langs vassdraget stiller spørsmål ved om det er en sammenheng mellom nedgangen i laksebestanden(e) og at de tradisjonelle forvaltningsmetodene - den lokale predator kontrollen - er blitt borte i løpet av etterkrigstida.

Tana 14.06.2021 Steinar Pedersen, Historiker, dr. philos.

steinar-maritimus@outlook.com. Tlf. +47 – 95207534

³ Miljødirektoratets hjemmeside, 12. mai 2021: *Nye bestemmelser om laksefiske i Finnmark vedtatt.*

1 Laksefiske i Deatnu gjennom mer enn 6 000 år – Et bærende element i samisk kultur⁴

Bilde 2: Beangirstengselet i Kárášjohka ved Ássebákti (Foto: Kjell H. Sæther).

Det kan ikke fastslås med sikkerhet når laksen etablerte seg i vassdraget, men trolig skjedde det kort etter at isen smelta vekk.⁵ Den store mengden laks og laksefiske er uansett det som i særlig grad skiller den samiske befolkninga langs *Deatnu*, fra samene i de omkringliggende regionene. Det er også det vassdraget på Nordkalotten hvor livsforholdene for befolkninga, fra de tidligste tider til i dag er sterkest påverka av laksefiske.

⁴ En del av omtalen av laksefiske i eldre tid i dette arbeidet, vil gjenfinnes i Pedersen 2011. Se litteraturliste.

⁵ Man regner med at den indre delen av Finnmark var isfri for ca. 8500 år siden. Jf. Helskog 1978: 135. Ved Buobmátjávri/Polmakvatnet, ikke langt fra Jalvi – dvs. i den nordøstlig ytterkanten av Indre Finnmark – er det gjort arkeologiske utgravinger av en boplass som er 9000 år gammel. Jf. Barlindhaug 2017: 13.

Slik har det vært fra forhistorisk tid. Ett eksempel er boplassen *Ala-Jalve*⁶ og andre, som er etablert på steder hvor det har vært gunstige vilkår for å fiske laks. Dette fisket har trolig vært den viktigste livsbergsressursen for befolkninga om sommeren. Laksen er derfor viktig når man studerer hvordan boplassene ble lokalisert langs Tanavassdraget i forhistorisk tid. Karbonanalyser viser at boplassen *Ala-Jalve* har vært bebodd for 6200 år siden. Dette indikerer de første spor etter befolkningas immigrasjon - *first immigration of the salmon population*.⁷

Den første skriftlige kilde finner man i 1580. Den forteller at samene langs vassdraget fikk veldig mye laks, og at laksefisket sto under deres kontroll.⁸

*Det är laksens förekomst i Tanaelf, som lockat människan att slå sig ned vid dess sandiga och sterila stränder. Det är af den, som der bosatte fåtaliga befolkningen hufvudsakligast har sin utkomst.*⁹

Slik beskrev presten i Utsjok på finsk side av Tanadalen, Jacob Fellman, laksefiskets betydning på 1820-tallet.¹⁰ Det er ganske utvilsomt at på den tid, og lenge før det, var laksefisket den sentrale næringsvei for de samene som bodde i Tanadalen og ikke hadde reindrift som hovednæringsvei. Slik har det også vært til langt opp mot vår egen tid.

Tradisjonelt er det gjerne slik at reindrift og samisk kultur knyttes sammen. I enkelte områder er dét riktig. I andre distrikter og regioner gjelder andre kulturelle sammenhenger. Ved Tanavassdraget er det således et klart likhetstegn mellom laksefiske og samisk kultur. Eller sagt enda klarere: Laksefisket er her like viktig for samisk kultur, som reindrift kan være det i andre distrikter.¹¹ Dette gjenspeiles blant annet i tittelen på en bok som kom ut i 2020, skrevet og redigert av historiker Aage Solbakk – *Sámečeardda heaggasuotna*.¹²

Med kultur menes i den videre fremstillinga at den samiske befolkninga har kunnet knytte sin eksistens og identitet som samer til særlig én bestemt naturressurs – laksen.¹³ Denne tilknytninga har vært så sterk at den også på en rekke felter har nedfelt seg i språket, det sosiale livet og den åndelige kulturen. Blant annet dreier det seg om:

- En rekke samiske termer for laks, alt etter alder, størrelse, kjønn, utseende, hvor lenge den har stått i elva, osv. I prinsippet kan dette navnesystemet sammenliknes med reindrifas særdeles velutvikla betegnelser for reinen, og sjøsamenes mange måter å betegne selen på, i eldre tid.

⁶ Jalvi på nåværende finsk side ved Geavŋjis/Storfossen – som fortsatt er en meget viktig lokalitet for laksefisket i vassdraget.

⁷ Opplysningene om laksefiskets alder og betydning i Deatnu/Tanaelva: Rankama 1998: 150 – 159.

⁸ Pedersen 1986: 5.

⁹ Fellman J. III 1906: 110. Jf. også s. 251/52.

¹⁰ Jacob Fellman er den fremste kilden til kunnskap om livsforholdene i Tanadalen i første halvdel av 1800-tallet – ikke minst gjelder det laksefisket.

¹¹ Men – svært mange av de som er tilknyttet denne næringa er også en del av elvedalskulturen hvor laksefisket står sentralt.

¹² Betyr: Sameslektens livsnerve. Solbakk 2020.

¹³ Selvsagt har også andre næringsformer vært meget viktige i gammel tid, ikke minst villreinjakta, før folk ble mer bofaste langs vassdraget. Den samiske kulturen regner man med er ca. 2 – 3000 år gammel. Mht. dette, jf. Hansen/Olsen 2004: 36 ff.

- Til sammen finnes det bortimot 1000 ord i det elvesamiske vokabuleret om laks og laksefiske.¹⁴
- Hellige steder hvor det ble ofra for god lakselykke, og tradisjonen med slike ofringer ble videreført iallfall til innpå 1900-tallet.¹⁵
- Stedsnavn som betegner laks og laksefiske.
- Sagn og fortellinger.
- Joik.
- Tradisjon og skikker for hvordan man skal oppføre seg i forbindelse med fisket, osv.

Det er neppe noe annet vassdrag i Norge hvor laksen, laksefiske og samisk kultur har vært, og er så integrert i hverandre. Elvedalskulturen har vært basert på at man selv har forvalta laksen som det sentrale grunnlaget for næring og kultur. Denne forvaltninga har gjennom århundrer og årtusener vært tufta på tradisjonell kunnskap overlevert fra tidligere generasjoner.

Gjennom denne langvarige bruken av vassdraget er det selvsagt at det også har nedfelt seg kunnskap om sammenhenger i det økologiske systemet, og hvilke forhold og tiltak som har vært nyttige for å opprettholde en bærekraftig laksebestand.

Den følgende fremstillingen tar sikte på å gi et visst bilde av en del sider ved laksefisket de aller siste århundrene - hvordan lokalbefolkninga har forvalta vassdraget, og hvordan dette har endra seg i møtet med statlig forvaltning.

1.1 *Deatnu/ Tanavassdraget: Store endringer i statsrettslige forhold – «svenske, danske, russiske, finske, norske» sameer – den nest nyeste delen av Norge*

I det følgende kommer det til å bli omtalt forhold fra slutten av 1500-tallet til i dag. Derfor er det på sin plass å redegjøre for grense- og undersåttsforhold langs vassdraget i dette tidsrommet. Disse var til dels diffuse i begynnelsen av perioden.

I andre halvdel av 1500-tallet betalte sameene i Tanadalen skatt til tre fyrster – tsaren av Russland, kongen av Sverige og kongen i København.

Russlands skattlegging falt bort i 1595. Etter en krig mellom Danmark og Sverige, ble jurisdiksjonen over dalføret og sameene her, i 1613, delt mellom de to forannevnte statene (Finland var på denne tida en ordinær riksdel av Sverige – *östra rikshalvan*).

På de 3-4 nederste milene av Deatnu/Tanaelva, nedenfor munningen av Máskejohka/Masjok, skulle Danmark ha full jurisdiksjon. Resten av vassdraget lå under svensk jurisdiksjon, men sameene som bodde der hadde skatteplikt også til kongen av Danmark og Norge.

¹⁴ Solbakk 2016: 17.

¹⁵Jf. for eksempel Vorren, Ø og Eriksen, H. K. 1993: 83 f.

Det synes imidlertid som om det danske jurisdiksjonsområdet frem til første halvdel av 1700-tallet var blitt skjøvet et stykke oppover dalen. Ett tegn på det er at dansk-norske myndigheter på begynnelsen av 1730-tallet ga tillatelse til at en finsktalende, kvensk familie, kunne slå seg ned i Buolbmát/Polmak.

Da grensa mellom Sverige og Norge ble endelig trukket fra Østfold nesten til Varanger i 1751, ble Tanavassdraget på en lang strekning grense mellom de to landene. Denne grensetrekkinga innebar at karasjoksamene fra da av bli undersåtter av kongen i København. De skifta fra å være *svenske* til å bli *danske* (norske) samer. Samene i Ohcejohka/Utsjok forble *svenske* samer etter 1751.

I norsk rikshistorisk sammenheng betyr grensefastsettinga i 1751 at Kautokeino, Karasjok og det som nå er øvre del av Tana kommune, ble den nestnyeste delen av Norge.¹⁶

Til grensetraktaten av 1751 ble det også knytta et tillegg, med samme kraft som grensetraktaten selv, om de grenseoverflyttende samenes rettigheter – den s.k. Lappekodisillen. Primært gjaldt den reindrift, men man finner at kodisillen også ble anvendt i forvaltninga av laksefisket i *Deatnu*. Det er helt i overensstemmelse med forarbeidene hvor det heter at den skulle bidra til sikre fremtida for den *lappiske Nation*.¹⁷

I 1809 ble Finland løsrevet fra Sverige og etablert som et storfyrstedømme under den russiske tsar. Det ble da trukket ei grense mellom Finland og Sverige. Helt i nord ble 1751-grensa mot Sverige, også langs *Deatnu*, grense mellom Norge og Finland etter det nevnte årstallet. Fra da av ble de tidligere s.k. *svenske* samene på finsk side ganske konsekvent benevnt som *russiske* samer i norske kilder. I 1852 ble grensa mellom Norge og Finland stengt for reindriftsoverflyttinger, men det ser ikke ut til at laksefisket ble negativt berørt av denne bestemmelsen.

I 1917 ble Finland en selvstendig stat, og etter det har betegnelsen av samene på finsk side gjerne vært *finske* samer.

1.2 Samisk språk og laksefiskets alder

Asbjørn Nesheim gjorde i sin tid en grundig språklig gjennomgang av samisk fiske- og fisketerminologi. De følgende eksemplene bygger i det vesentlige på hans omfattende artikkel fra 1947 – Lappisk fiske og fisketerminologi.¹⁸

Bl.a. fiske med stengsel er en svært gammel metode, og Nesheim fant at de fleste samiske betegnelsene vedrørende laksestengsler var genuine, samiske ord. Med dette som utgangspunkt slår han fast at det samiske stengselsfisket har urgamle tradisjoner, og at det sannsynligvis går tilbake til ur-finsk-ugrisk tid, dvs. 4 000 til 3 000 år tilbake i tid (s. 172).¹⁹ På samisk har man tre ord for stengsler - *buođđu*, *oazis* og *stánga*. De to første er opprinnelige samiske ord, mens det tredje er et nordisk lånord. Nesheim bemerker imidlertid at man

¹⁶ Den nyeste delen er Sør-Varanger som ble en del av Norge i 1826.

¹⁷ Jf. Pedersen 2008.

¹⁸ Nesheim 1947. I det følgende angis sidetallene i hans artikkel direkte i teksten. Andre opplysninger angis særskilt med fotnote.

¹⁹ Ur-finskugrisk-tid. Jf. Finsk-ugrisk slektstre på www.risten.no

mangler materiale som kan fortelle om hvordan de *urlappiske fiskestengsler* har sett ut (s.172 f.).²⁰

Goldin, *golda* eller *goldem*, er et begrep som vil bli nevnt flere steder i det følgende. Denne fiskemetoden – *goldem* - ble forbudt i de første finsk-norske felles fiskereglene for vassdraget i 1872/73.²¹ Dette var en fiskemetode som ble drevet av flere båtlag i fellesskap. Metoden gikk ut på at man med et langt drivgarn som var skjøtt sammen av garn med forskjellige eiere, drev mot et stengsel, slik at fisken ble stengt inne mellom drivgarnet og stengslet.²² Derpå ble drivgarnet trukket mot land langs stengslet. Dvs. at man brukte det som not.²³ Denne metoden – *golda* eller *goldin* – er et begrep som også går tilbake til felles finsk-ugrisk tid (s. 113 f.).²⁴ Garn har også vært brukt av samene fra svært gammelt av. Det eldste råmaterialet i fremstillinga av dette redskapet har trolig vært neslefiber, som har vært anvendt mange steder i Europa og Asia. I Sibir ble dette flere steder brukt til første halvdel av 1900-tallet. Fra den tida man har skriftlige kilder fra de nordligste samiske områdene – andre halvdel av 1500-tallet – er det hamp som har vært det viktigste materialet for fremstilling av garn hos samene. Dette bytta man til seg, eller kjøpte hos skandinavere, finner og russere. Første gang hamp nevnes som et byttemiddel er i et svensk fogdregnskap fra 1573 (s. 85). Den samiske betegnelsen for garn er *fierbmi* – et eldgammelt samisk fiskeredskap som trolig også opprinnelig et ekte samisk ord (s. 94). Aage Solbakk skriver at det samme er tilfellet med *fanas* – båt – hvor elvebåten er utvikla og perfektjonert for bruk i Tanavassdraget.²⁵ Mange av de samiske begrepene som brukes i forbindelse med produksjon og bøting av garn, er også opprinnelige samiske ord. Det gjelder f. eks. verbet *godđit* – å binde garn (s. 107).²⁶ Den samiske betegnelsen for garnmaske er *čalbmi*, som også betyr et øye. Ifølge Nesheim tyder også det på garnets høye alder hos finsk-ugriske folk. Det samme gjelder *čuolbma* – knute. *Garntelna* – *reašmi* - kommer i samme kategori. Trolig er dette ordet brukt fra *urlappisk tid* (s. 109). Faguttrykket for farging av garn er *ciccet*. Å bøte garn er *čiktit*. Begge disse er også gamle samiske ord (s. 112) Andre opprinnelige samiske faguttrykk i forbindelse med laksefisket er bl.a. *golgat* – drivgarn (s. 115) og *njånggofierbmi* – stågarn (s. 120).

1.3 Noen betraktninger om innhold og temaer

Selv om det har vært drevet laksefiske i vassdraget i mange tusen år, er de skriftlige kildene relativt nye. De første opptrer på slutten av 1500-tallet, og er ganske spredte på 16- og 1700-tallet. Den første relativt grundige beskrivelsen av mange ulike sider ved laksefisket, gjort av

²⁰ Relativt nylig er det også kommet en bok på samisk om stengselsfisket, og samiske ord og uttrykk i forbindelse med dette fisket. Anti 2015.

²¹ Se pkt. 2.4. og 11.1.

²² Fangsten ble delt likt mellom deltakerne.

²³ I samisk dagligtale er verbet *goldit* også brukt i overført betydning - at man gjør reint bord, tømmer, fjerner alt.

²⁴ I finske kilder finnes flere beskrivelser av *goldin*. U.T. Sirelius (1906) er en klassiker i så måte. Svært interessant er også Oscar Nordqwists beskrivelse av metoden slik han fikk del i den på en reise i Tanadalen i 1899. Jf. Nordqwist 1900.

²⁵ Solbakk 2018: 23.

²⁶ *Godđit* betyr også å strikke.

en samtidig iakttaker, får man på 1820-tallet. Det er Jacob Fellman som var prest i Ohcejohka/Utsjok – det finske sognet som grenset til vassdraget på øst- og sørsida. Den historiske fremstillinga for perioden etter begynnelsen av 1800-tallet vil i stor utstrekning ta utgangspunkt i hans materiale, supplert med enkelte nyere kilder.

Som nevnt foran har det vært drevet laksefiske i vassdraget gjennom flere tusen år. Et interessant spørsmål er derfor om, eller hvordan denne akkumulerte tradisjonelle kunnskapen er inkludert i dagens forvaltning av laksebestandene i vassdraget. Det man erfarer er at det på lokalt hold hevdes at tradisjonell kunnskap ikke har hatt noen vesentlig plass verken i forskning eller forvaltning:

Den naturvitenskapelige forskningen har stått for sannheten, mens samenes tradisjoner ikke er verdsatt som kunnskapsbase på tross av lang erfaringsbygging (...).²⁷

Solveig Joks som har skrevet en doktorgradsavhandling om tradisjonell kunnskap og laksen i vassdraget, skriver også at de lokale, tradisjonelle stemmene, har hatt vanskeligheter med å bli hørt.

Offisielle kunnskapsleverandører om laksen i Deatnu har over lang tid vært dominert av biologer. Jeg stiller derfor spørsmål om hvordan denne dominansen har fått utvikle seg, mens andre måter å frembringe kunnskaper på har blitt holdt nede?²⁸

Et viktig spørsmål blir derfor forholdet mellom tradisjonell og vitenskapelig kunnskap som grunnlag for forvaltninga av vassdraget. I den forbindelse må man også stille spørsmålet om hvordan fiskeintensiteten har utvikla seg hos ulike grupper av fiskere, og hvilke premisser som er lagt til grunn ved reguleringer?

I så måte er regelverket for laksefisket av betydning. Dette gjelder fiskereglene i selve vassdraget, og for det laksefisket i sjøen som beskatter laks fra Tanavassdraget.

Oversiktsmessig er bildet i etterkrigstid at reglene for garnfisket er stramma kraftig inn både i elv og sjø, og antallet lokale fiskere har gått sterkt ned begge steder. Dette vil likevel ikke si at beskatninga er redusert tilsvarende før den nye tanaavtalen i 2017. På finsk side utvikla det seg nemlig et omfattende turistfiske, særlig fra begynnelsen av 1970-tallet. Antallet fiskekort som ble solgt pr. sesong, gjennom 40 til 50 år, lå gjerne på mellom 20 000 og opp mot 40 000 solgte døgnkort. Frem til ca. 2015 ble det solgt om lag en million turistfiskekort, og anslått at det var tatt om lag en million kilo laks i dette fisket.²⁹ Det må imidlertid presiseres at dette ikke bare var et finsk ansvar. Utviklinga skjedde etter avtale med norske myndigheter. Når det gjelder sjølaksefisket fikk man særlig fra 1960-tallet en sterk utvikling av drivgarnsfisket i åpent hav, også i innsigsområdene for tanalaksen utenfor kysten av Finnmark. Dette fisket ble totalforbudt i 1989. Sjølaksefisket med faststående redskaper er konsekvent nedskalert siden midten av 1970-tallet, med stadig færre deltakere, og synkende

²⁷ DeanuInstituhtta 2016: 4.

²⁸ Joks 2015: 165. Spørsmålet er relevant også i forhold til internasjonale og interne bestemmelser om at både lokal- og urfolkskunnskap skal vektlegges i denne type forvaltningssammenhenger. Jf. kap. 5.

²⁹ Dette kvantumet er av enkelte beskrevet som løst skjøn, og at kanskje bare noe over halvparten av turistfangsten på finsk side er kommet med i statistikken. Jf. Solbakk 2016: 27.

kvantum oppfiska laks. En vesentlig del av motiveringa for nedskjæringen har vært hensynet til laksebestanden(e) i Tanavassdraget.³⁰

Hva angår *Deatnu*/Tanavassdraget er det ikke tilstrekkelig å se på reglene bare for selve laksefisket. Minst like viktige er de bestemmelsene som ved hver regelrevisjon fra begynnelsen av 1960-tallet har redusert fisketid og redskapsbruk i fisket etter andre arter. Årsaken til at dette regelverket er viktig, er at flere av de andre artene er predatorer, særlig på laksunger³¹, og det kan ha betydning for laksebestanden om disse artene får gunstigere eller dårligere vilkår for sin eksistens. Fremstillinga vil derfor også inneholde en summarisk oversikt over de mest relevante bestemmelsene i garnfiskereglene, både etter laks og andre arter, siden det første regelverket i 1872/73.³²

Fra gammelt av har ulike fuglearter, særlig fiskespisende ender, men også andre, vært kjent som sterke predatorer på laksunger. Derfor er det naturlig også å se nærmere på den offentlige forvaltninga av disse – dvs. fredningsregler o.l. - og hvordan disse eventuelt har påvirket tradisjonelle forvaltningsmetoder. I 1991 ble det også slutt på jakt etter laksand i munningsområdet, hvor det kan samle seg bortimot 30 000 slike individer på ettersommeren og høsten.³³

Ulike rovdyr, bl.a. oter, vil også bli via oppmerksomhet. Dette er en art som det gjennom lang tid ble drevet en intens jakt på, men som har vært totalfreda siden 1982. Sel og kobbe – særlig steinkobben – har også vært et ettertrakta jaktobjekt gjennom flere hundre år. Helt til 2. verdenskrig ble det drevet en til dels storstilt fangst av steinkobbe i vassdraget. Geværjakt var også vanlig. I 1973 ble selen(e) nord for Stad freda fra 1. mai til 9. november, og helt slutt på kobbejakt i Tanamunningen ble det i 1991, da denne lokaliteten ble naturreservat.³⁴

Tanavassdraget fremstilles gjerne som et elvesystem uten noen form for menneskeskapt fysisk påvirkning, som kunne ha skada laksebestanden negativt. Man kan imidlertid spørre om ikke den omfattende veibygginga i etterkrigstida er en menneskeskapt påvirkning som har bidratt til et sterkere press på laksestammene i vassdraget.

Det er likevel ikke bare menneskeskapt fysiske inngrep som kan ha innflytelse på laksebestanden. Dette arbeidet vil derfor også komme inn på en annen type menneskeskapt påvirkning, nemlig den regelpålagte reduksjonen eller fjerninga av tradisjonell predatorforvaltning – dvs. lokalbefolkningas beskatning av dyr-, fugle- og fiskearter som har vært ansett som predatorer på laksunger og voksen laks.

Hvilken betydning kan den endringa ha hatt for de senere årenes negative utvikling av laksebestanden, med 2020 som et bunnår, og forbud mot alt laksefiske i 2021?

Jeg understreker at dette ikke er historia om laksefisket i vassdraget eller forholdet mellom tradisjonell og vitenskapelig kunnskap. Men - det er en påpeking av en del faktorer i dette spenningsfeltet som det er nødvendig å se nøyere på. Hvordan kan man oppnå større

³⁰ Om sjølaksefisket – se. kap. 13.

³¹ På samisk brukes betegnelsen *veajet* både om yngel og smolt. På norsk er laksunger et begrep som kan dekke begge kategorier, og vil i det vesentlige bli brukt i det følgende. Det er også brukt i den vitenskapelige rapporten *Predasjon på laksunger i Tana. Med hovedvekt på diett hos gjedde og sjøørret* (Svenning & al. 2020).

³² Se kap. 11 og 12.

³³ Se kap. 8, og 15.2.

³⁴ Se kap. 9 og 15.1.

synergieffekt – med laksebestanden(e) i sentrum – i et samarbeid mellom biologisk forskning og fiskernes tradisjonskunnskap?

1.4 Definisjon – samisk tradisjonell kunnskap

Bl.a. i den offentlige utredninga som ligger til grunn for naturmangfoldlova - NOU 2004: 28 – drøftes begrepet tradisjonell kunnskap. Det man faller ned på er at kunnskapen er et resultat av erfaringer gjennom århundrers bruk av naturressurser, og tilpasset de enkelte samfunnens kultur og direkte omgivelser. Den bygger på muntlige tradisjoner og overleveringer fra generasjon til generasjon, gjennom eventyr, sagn, folklore, sedvanerett, språk og religion. Den har gjerne vært av praktisk karakter, knytta til utøvelse av primærnæringer, og grunnleggende for å kunne klare seg under ekstreme naturvilkår. Begrepene *brukerkunnskap* og *erfaringskunnskap* blir derfor gjerne brukt synonymt med *tradisjonell kunnskap*. Kunnskapen som skal beskyttes er *den som representerer tradisjonelle levemåter av betydning for bevaring og bærekraftig bruk av biologisk mangfold*.³⁵

Dette kan være et konstruktivt grunnlag for å utforme en definisjon av tradisjonell kunnskap for Tanavassdraget, med vekt på forvaltning. Én slik mulig operasjonell definisjon kan være:

Nedarva kunnskap om bruk av tradisjonelle forvaltningsmetoder som har bidratt til å sikre en bærekraftig balanse mellom predatorer og laksebestand(en).

Denne definisjonen vil danne en viss ramme for den videre fremstillinga.

³⁵ Så langt NOU 2004: 28, s. 464 f.

2 Elvedalsbefolkningas tradisjonelle kunnskap om laks – særlig første halvdel av 1800-tallet

Selv om litteraturen generelt er ganske sparsom med opplysninger om tradisjonell kunnskap innen laksefisket, er det ett viktig unntak. Det er utsjokpresten Jacob Fellmans grundige, firebinds nedtegninger fra Tanadalen og større områder i nord, fra 1820-tallet. Der finner man opplysninger om fangstteknikker, når fisket foregikk, kvantum, biologiske og sedvanerettslige forhold, konserveringsmåter, etc. Samme forfatter gir også opplysninger om andre fiskeslag. Det gjelder de ordinære innlandsfiskeslagene, samt sjøørret. Han har de samme samiske betegnelsene for laksen som i dag: *Luossa* – (stor)laks, *luosjuolgi* – mellomstor laks, *diddi* – smålaks.³⁶

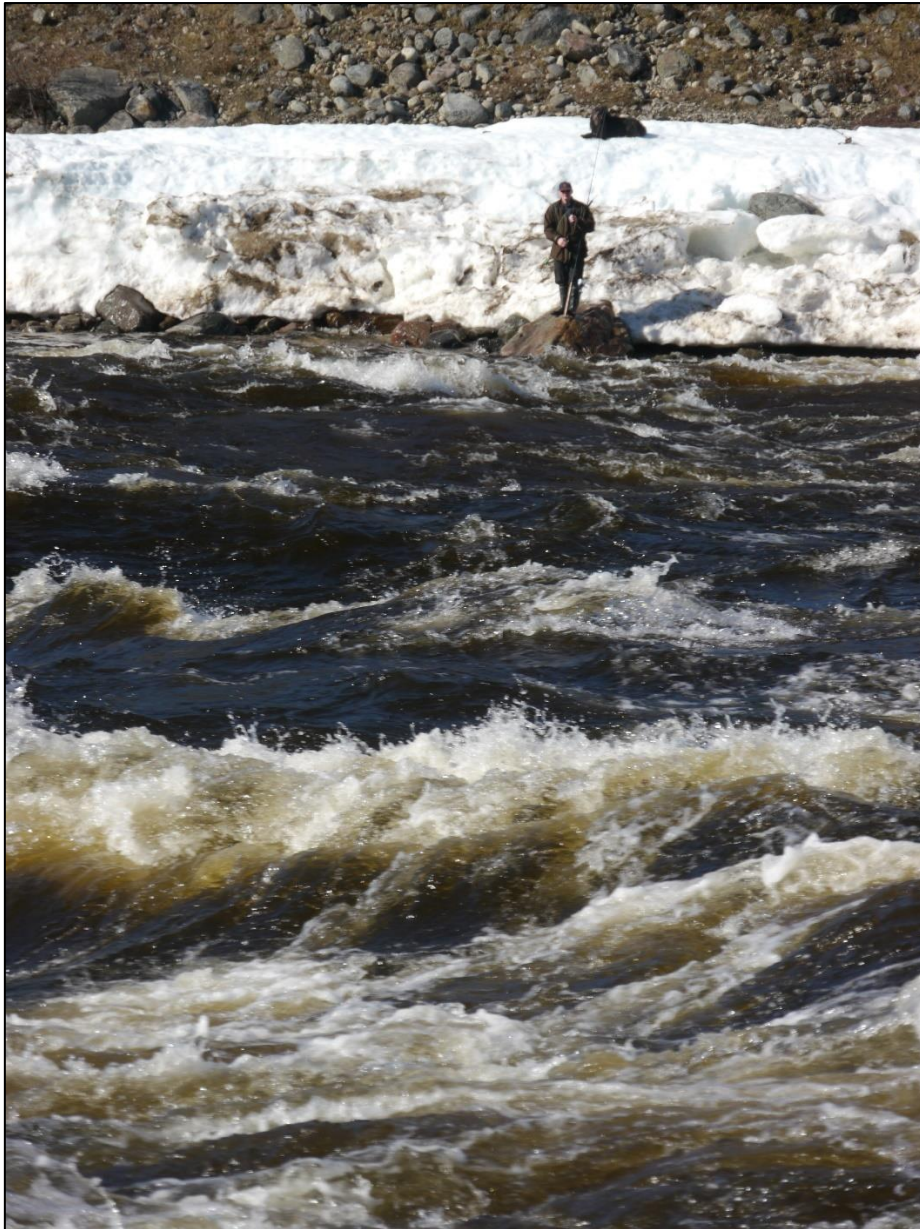
Kunnskap om laksens vandring mellom sjø og elv og noen av dens matvaner i sjøen, kommer også frem i en laksejoik som kan være atskillig eldre enn fra 1820-tallet:

*Laksen,
den sterke og dyrebare fisk
svømmer langs bunnen.
Den ville fulgt Tanaelva gjennom jordkloden
hvis løpet hadde gått der.
Igjen går den helt til kildene,
blir svart
og slutter helt å spise
Vender igjen nedover dit den kom fra,
til det vide havet,
hvor det er mange laks.
Igjen blir den like blank
som den var før,
når den kommer tilbake
til sitt eget hav.
Der får den spise sild,
blir feit igjen,*

³⁶ Fellman. J. IV 1906: 110. Når det gjelder lakse- og annen fisketerminologi, fiskemetoder, etc., anbefales også Solbakk, Aa./Muladal, R. 2007, og Porsanger, S. 2011.

*og ser likedan ut som tidligere.*³⁷

Når det gjaldt laksens oppgang i elva fortalte fiskerne at de største laksene svømte først, og de mindre etter dem. Fellman hadde argumentert overfor lokalbefolkninga med at naturforskere mente at laksestimen danna en spiss vinkel på turen mot strømmen. Samenes svar var at det hadde de aldri sett, men man var også klar over at laksen tok seg fort frem. Så snart den første laksen var fanga ikke langt ovenfor elvemunningen, fikk man også gjerne laks 10-15 mil lengre oppe. Og – var det én – så var det også flere. Laksen svømte aldri alene.

Bilde 3: Tidligere fisker Alfred Eriksen på flomstor elv ved Storfossen i Tanaelva den 23. mai 2013 (Foto: Narve S. Johansen).

³⁷Undertegnedes til dels frie oversettelse av *Luossa juoigam*. Trykt i Donner 1876: 140.

I forbindelse med det spesielle fisket i sideelva Ohcejohka/Utsjoki med tverrstengsel og goldin, som soknepresten hadde enerett til³⁸, hadde man observert et spesielt trekk ved laksens væremåte. Den laksen som kom først opp i elva var lettere å fange, *ty den försöker öfvervinna hvarje motstånd*, mens den som kom seinere svømte saktere, og kunne bli skremt tilbake til hovedelva hvis goldinfisket foregikk for ofte.³⁹

Laksefisket på 1820-tallet foregikk fra den første laksen kom opp i vassdraget i slutten av mai og begynnelsen av juni, og pågikk så lenge isforholdene tillot det om høsten. Ulike garnredskaper ble brukt. Om høsten når nettene ble mørke, var lystring en svært vanlig metode.⁴⁰ Når det gjaldt garnredskaper, kunne en elvesame i Tanadalen på 1820-tallet eie seks laksegarn, tre (uspesifiserte) mindre garn, og to ørretgarn.⁴¹

2.1 Gyting og gjeldlaks (čuoŋžá)

Fellmans informanter, lokalbefolkninga i Tanadalen, hadde åpenbart gjennom direkte observasjon også detaljert kunnskap om laksens gyting. Denne foregikk på grunner med småstein eller grov grus, hvor vannstanden var fra en til tre alner – om lag en halv til halvannen meter. Ofte sto ho- og hannlaksen så tett inntil hverandre at begge kunne *ljustras* med samme hugg. Gyteprosessen ble av lokalbefolkninga beskrevet til minste detalj, ikke minst også de svært små hanlaksenes rolle og iver etter å delta i gyteprosessen. Disse ble i Fellmans samiske skrivemåte kalt *kuottaja*, og selv svært små eksemplarer av disse kunne ha melke. Én informant hadde observert hvordan flere av disse befrukta rogn, mens en stor hanlaks prøvde å jage dem vekk, uten at den selv fikk overrisle rogn - *med sin mjölk öfvergjuta rommen*.⁴²

Lokalbefolkninga kjente også godt til gjeldlaksen – *čuoŋžá* - som gikk opp i elva på høsten, vanligvis etter *Bertelsmessotiden*, 24. august. Fellman skriver om denne at den mangla formeringsevne. Hofisken hadde fin rogn som den ikke gytt, mens hanfisken hadde små melkeposer som hadde samme størrelse hele året.⁴³

2.2 Drivgarns- og stengselsfiske

Jacob Fellman hadde en inngående kjennskap til de ulike fiskemetodene som ble brukt. Drivgarn var det aller første redskapet man tok i bruk - *Kolgatäbmen*.⁴⁴ Denne metoden ble brukt noen dager etter isløsninga, før man kunne sette opp bistengsler. To personer fiska sammen, med et 7-8 favners garn, og fangstene kunne være svært bra. Ut fra beskrivelsen brukte man denne fiskemetoden der det var stri strøm, trolig stryk, og noenlunde jevn bunn.

³⁸ Om goldin – se pkt. 2.4. og pkt. 11.1. Tverrstengsel – se pkt. Pkt. 2.4.

³⁹ Fellman. J I 1906: 106.

⁴⁰ Fellman. J I 1906: 421.

⁴¹ Nesheim 1947: 86.

⁴² Fellman. J. IV 1906: 116.

⁴³ Fellman, J. IV 1906: 112

⁴⁴ Dagens nordsamiske begrep: *Golgadeapmi* – drivgarnsfiske.

På slike gunstige steder ble det kasta etter tur. Fisket foregikk over en kort periode. På 30 timer kunne enkelte få 20 laks. Det utgjorde en hel tønne, mens de minst heldige hadde fanga nok til å fylle en halv tønne.⁴⁵

Den viktigste metoden var åpenbart fisket med stengsel - *strandpata*. Dette ble satt opp umiddelbart etter at drivgarnsfisket var over, og var også et individuelt fiske for hver familie. Etterhvert som vannet sank, strakte stengslene seg lengre og lengre utover, nesten helt til *kungsådran*, dvs. dypålen. Enkelte sund ble også avsperra, ifølge Fellman. Men – dypålen ble respektert helt til tverrstengslet ved Outakoski.⁴⁶

Den tradisjonelle kunnskapen rundt stengselsfisket ble overført fra generasjon til generasjon. Hans J. Henriksen (1903-1977), som hadde førstehåndskunnskap om dette, skriver i 1945 at stengselsplassene gjerne gikk fra far til sønn.⁴⁷ Elina Helander som gjorde en intervjuundersøkelse i Sirmaområdet mot slutten av 1990-tallet skriver at tradisjonen er at man arver sin stengselsplass, og gjengir en informant i oversettelse fra samisk til svensk: *Stället för en pata erhåller man genom arv. Det stället er en ägodel. Det är i min ägo.*⁴⁸ I 2016 gir Aage Solbakk stadig det samme bildet: *I dag har de fleste stengselsfiskere faste stengselsplasser som har gått i arv fra generasjon til generasjon.*⁴⁹

2.3 Tverr- eller overstengslet ved Vuovdaguoika – Outakoski

Fellman nevnte også overstengslet ved Outakoski/Vuovdaguoika, om lag tre mil nedenfor Karasjok. Dette stengselet var etablert og satt opp i fellesskap av samene som bodde på hver sin side av grensa. Etter 1751 hadde disse veksla mellom å være svenske, finske (russiske) og danske/norske undersåtter.⁵⁰ Hvert år etter vårflommen ble dette stengslet gjort klart til fiske, og fjerna igjen i august når laksen ikke lenger gikk oppover mot strømmen.⁵¹

Over svært lang tid var dette en av de aller mest stabile fellesfiskeordningene for begge lands beboere i denne delen av vassdraget, og sto ikke langt sør for munningen av Válljohka. Helt frem til avviklinga mot slutten av 1860-tallet, var dette stengselet nærmest å regne for en institusjon i området. Blant annet hadde presten i Utsjok herred rett til tiende fra dette foretaket. Slik begrepet tverrstengsel antyder, strakte det seg fra finsk til norsk side, eller omvendt.⁵²

⁴⁵ Jfr. Fellman J. III 1906: 274

⁴⁶ Fellman J. III 1906: 267.

⁴⁷ Henriksen 1945:124. I artikkelen hvor denne opplysninga er henta fra, gir forfatteren en meget instruktiv innføring i fisket med posegarnstengsel, og om den kunnskap som var nødvendig for å kunne lykkes med dette. Denne kunnskapsoverføringa er det blitt mindre og mindre av, bl.a. pga. sterkt pressa fisketid.

⁴⁸ Helander 2001: 445.

⁴⁹ Solbakk 2016: 10.

⁵⁰ Karasjoksamene hadde før 1751 vært svenske undersåtter, danske mellom 1751 og 1814 - etter 1814 norske undersåtter. På nåværende finsk side vedble samene å være svenske undersåtter etter 1751, og ble russiske etter 1809. Se også pkt. 1.1.

⁵¹ Fellman. J III 1906: 276.

⁵² En av de få øyenvitnebeskrivelsene av dette stengslet finner man hos Sir Henry Pottinger som reiste der i 1857. Jf. Pottinger 1905: 167.

Etter prinsippene i grensetraktaten fra 1751 skulle slike fellesforetak over grenselinja ikke forekomme. De respektive lands myndigheter hadde likevel ikke motsatt seg denne samarbeidsordninga fra allmuens side. Muligens har man tolka bestemmelsene i Lappekodisillen fra 1751 om reindriftssamenes rett til grenseoverflyttinger analogt, slik at man i dette tilfellet anvendte disse også på de mer bofaste samenes laksefiske.

Fra norsk side var det karasjoksamene som deltok. Da de trakk seg ut på 1860-tallet, var norske myndigheter i tvil om de hadde rett til å hindre de finske samene i å fortsette denne stenginga fra bredd til bredd, hvis *de* gjorde det på ensidig basis. Dette på grunn av gammel hevd, men også at deltakelsen i dette stengselet var en privatrettslig rettighet som var nedfelt i jordebøkene på finsk side. Men - saka ble ikke satt på spissen fordi samene fra finsk side ikke fortsatte fisket på ensidig basis.⁵³

På laksetinget i Polmak i 1830 var det forslag om å opprette flere slike felles overstengsler nedenfor *Vuovdaguoika/Outakoski*. På dette tinget møtte det nemlig representanter med fullmakt fra Utsjok og Enare (*Indjager*) elvefiskere, med *Andragende* om at det burde etableres noen få faste stengsler over hele elva. Til disse stengslene skulle *samtlig elvefiskere af Utsioki, Indjager og Østfinnmarken (...) henhøre*.

Fullmakten var undertegna av pastor Fellman og noen *Almuesmænd* fra Utsjok og Enare. Etter at forslaget var lagt frem, og de tilstedeværende hadde ytra seg over det, mente man at det for *nærværende Tid* ikke kunne fattes noen beslutning om å anlegge de faste stengslene over hele elva. Både innbyggerne i Karasjok og samtlig Elvefiskere i *Østfinnmarken*, måtte imidlertid gis anledning til å ytre seg i dette spørsmålet – som *angaar en saa betydelig Forandring i deres Næringsvei*.⁵⁴

2.4 Goldin

Etter at man mot høsten tok ned tverrstengslet mellom Outakoski/Vuovdaguoika og Válljohka, gikk fiskerne ifølge Fellman over til det *ganska inbringande Koldafisket*. Dette fisket som på samisk kalles *goldin* var i korthet en kombinert metode som bestod av to tverrstengsler, drivgarn fra bredd til bredd, og en liten kastenot. Man satte opp et tverrstengsel som ikke fanga fisken, og lot dette stå en stund slik at mengder av laks som var på tur oppover måtte samle seg nedenfor dette. Deretter satte man opp et annet tverrstengsel på skrå, lengre nede, med en høvelig kastenotplass i enden av den delen av stengselet som danna en spiss mot stranda. Når dette var gjort, kasta man ved hjelp av mange båter ut et drivgarn fra bredd til bredd nedenfor det øverste stengselet. Dette drivgarnet pressa laksen som hadde samla seg der, nedover mot det nederste skråstilte stengselet. Der ble laksen tatt med not i vinkelen mellom dette stengselet og stranda. Drivstrekninga kunne ifølge Fellman være så mye som en og en halv mil, og fangsten på opptil tusen laks i én slik operasjon.

Dette var også en utprega kollektiv fiskemetode. På 1820-tallet var den imidlertid blitt mindre vanlig, og den kunne ikke settes i verk med mindre alle var enige i det – *om ej hela*

⁵³ Omtalen av dette stengslet bygger så langt på Pedersen 1987/88.

⁵⁴ Pedersen 2019 a: 32. Forslaget om flere overstengsler ble ikke satt ut i livet.

elfsbolaget derom sämjes. Fiskemetoden krevde også mye folk som ville få avbrudd i hjemmefisket hvis de deltok i goldin, og det var begynt å bre seg en oppfatning om at laksen kunne bli skremt tilbake til havet for tidlig. Fellmans egen oppfatning var at denne fiskemetoden aldri burde vært tillatt, da den måtte lede til at *laxens uppstigande i elfven aftar*.⁵⁵

Muntlig tradisjon fra Tanadalen forteller også om *goldin* som kan ligge til dels svært langt tilbake i tid. Bl.a. fortalte Alfred Henriksen (1919 – 1982), at Karasjokfolket hadde hatt et stengsel i et stryk som het *Spárasuolguoika*, ca. 10 km oppstrøms munningen av Leavvajohka. Mot dette stengslet dreiv de med drivgarn. Så langt ned hadde folket i Karasjok hatt retten til å drive laksefiske, med den svenske kongemaktas tillatelse.⁵⁶

2.5 Drivgarn fra bredd til bredd – Golgadak eller Golgadaga⁵⁷

Den tredje kollektive metoden som Fellman omtaler – som heller ikke var tillatt for enkeltpersoner etter de gjeldende interne reglene blant laksefiskerne - var drivgarn seint på sommeren/høsten, *Golgadak eller Golgadaga*. Dette ble gjerne kasta over hele elva, slik at det gikk fra bredd til bredd. På én natt kunne fiskerne ta flere hundre laks på denne måten. For at dette fisket skulle kunne gjennomføres, måtte det gis beskjed til de øvrige fiskerne både på norsk og finsk side, oppstrøms og nedstrøms, slik at de som ønska å delta i fisket kunne innfinne seg når denne fiskemetoden skulle iverksettes.⁵⁸

Denne metoden er etter alt å dømme forløperen for kastenotfisket i øvre del av vassdraget, slik det seinere har vært regulert gjennom fiskeregler og overenskomster med Finland. Dette fisket, delvis med en beskrivelse av kastenotplasser og antallet av disse, får man en relativt grundig oversikt over i fiskerikonsulentens rapport fra 1948. I den nedre delen var kastenøter ikke vanlige, men de ble brukt i *Máskejohka* og nedenfor Storfossen. Etter beskrivelsen ble denne metoden brukt en del på bestemte plasser oppover vassdraget. Blant annet var det en meget god kastenotplass under Ailestrykene på finsk side.⁵⁹

2.6 Lystring⁶⁰

På 1820-tallet var lystring en meget viktig fiskemetode med to deltakere. Lystringa tok til så snart nettene begynte å bli mørkere. Den beste tida for dette var uka før og etter mikkelsmess, 29. september. Løvfallstida var lite gunstig for lystring. De gule bladene i vannet skremte da

⁵⁵ Om goldinfisket: Fellman. J III 1906: 276 f.. Begrepet *elfsbolaget* dekker helt klart begge lands innbyggere. Det er likevel uklart hvor langt ned i vassdraget folk måtte være enige for at goldin kunne gjennomføres i det øvre elveløpet..

⁵⁶ Eget notat fra laksemøte på Levajok fjellstue, 16.1.1982. Arrangør: Laksebreveierforeninga for Tanavassdraget, v/leder John Viktor Aslaksen.

⁵⁷ Jacob Fellmans terminologi.

⁵⁸ Fellman J. III 1906: 277, 278.

⁵⁹ Fiskerikonsulenten 1948: 11.

⁶⁰ Mer om bakgrunn og utøvelse av samisk lystringsfiske – Se Nesheim 1947: 71- 81.

laksen ned på dypere vann. Metoden var mest lønnsom etter løvfallet og frem til 10. oktober – men fortsatte helt til isen la seg.⁶¹

I høstmørket lyste lystringsbålene over vannflata hvor hver enkelt fisker hadde sin faste lystrestrekning. Dette var en sedvanemessig ordning slik den ble beskrevet av den fiskende allmue:

*Öfverenskommelse och häfd stadgar här vissa rättigheter, och de äro heligare än de, hvilka den värdsliga makten utstakar.*⁶²

Sogneprest Fellman som er kilden til dette, var selv ganske kritisk til enkelte av de metodene som ble brukt. En del av dem var etter hans oppfatning forkastelige, og egna til å utrydde laksen. Man burde forby all slags *kolkning*⁶³ og skremming av laksen før og under gytetida. Lystring kunne nok fortsatt tillates fordi denne metoden ikke skremte fisken.⁶⁴

Metoden ble forbudt fra og med 1873. Det er likevel grunn til å tro at den nok holdt seg en god stund etter dette årstallet. Hans J. Henriksen, skriver blant annet i 1945 at han nok i høstmørket hadde sett ild reke på vatnet i Tanaelva, *men det har vel vært skrømt.*⁶⁵

Én erfaren laksefisker, født like før 2. verdenskrig, har fortalt at det i hans ungdom ennå fantes kunnskap blant eldre mennesker om hvordan lystring ble utøvd. Når man kom drivende nedover og bålet på jernstativet i bakstevnen opplyste elvebunnen, stakk man primært de lyseste fiskene. Det var gjeldfisken – *čuoňzá* – nygått laks som ikke skulle gyte, og som var svært feit.⁶⁶

2.7 Strategier for bevaring av laksebestanden – samforstand mellom allmuene

Det kan nok synes som om en del av de metodene fra 1820-tallet som er nevnt ovenfor, kunne være en fare for laksebestanden. Slik ble de iallfall etter hvert oppfatta av myndighetene etter midten av 1800-tallet. Men - selv om man brukte til dels effektive metoder, er det vanskelig å tenke seg at elvedalsbefolkninga med åpne øyne ville undergrave grunnlaget for sin egen eksistens – utrydde laksen - deres fremste næringskilde.

Når man ser nærmere på dette, finner man at over- eller tverrstengslene ikke ble brukt hele sesongen. Verken om våren eller høsten var disse stengslene i drift. Iallfall var dét

⁶¹ Fellman J. III 1906: 278.

⁶² Fellman. J I 1906: 421,422. Der har han også en detaljert beskrivelse av lystring nedenfor Utsjokimunningen, natt til 24.9.1828.

⁶³ Etter alt å dømme var dette *goldin* og *golgadat*. Jf. kap. 2.4. og 2.5.

⁶⁴ Fellman J. III 1906: 278.

⁶⁵ Henriksen 1945: 118. Forfatteren var født i Polmak herred i 1903, og vokste opp med laksefiske fra barnsben av. Se også pkt. 3.2. om ham.

⁶⁶ Se også Elina Helanders intervju med en 80-årig fisker, gjort på slutten av 1990-tallet, hvor han i detalj redegjorde for teknikken ved lystring. Den ene mannen styrte båten med elvebåtstaken. Den andre sto bak i båten ved den flammende ilden med lysterjernet klar til bruk. Jf. Helander 2001: 444.

hovedmønstrer for det mest kjente av disse - i nærheten av Outakoski/Vuovdaguoika, oppstrøms munningen av Válljohka.⁶⁷

For *goldin og golgadat* var det som nevnt foran, selvpålagte, interne restriksjoner som gjorde at heller ikke de metodene var så ødeleggende som man kunne frykte – alle i distriktet måtte være enige for at de skulle kunne gjennomføres. Til dette kommer selvsagt at de heller ikke kunne brukes overalt, slik at laksen i mange partier av vassdraget gikk fri for beskatning fra disse effektive fiskemetodene. Fisket både etter laks og andre fiskearter var det aller viktigste næringsstiltfanget for *fiskersamene*. Man hadde derfor omtanke for å sikre en best mulig reproduksjon.

Frem til om lag midten av 1800-tallet hadde befolkninga i Tanadalen, på tvers av grenselinja, i praksis en egenforvaltning av laksefisket.

Til tross for enkelte uoverensstemmelser var det enigheta og samforstanden mellom allmuene som var mest fremtredende. Embetsmennene i distriktet sa seg flere ganger forundra over dette. Fogd Cappelen i Øst-Finnmark, var på 1830-tallet én av dem. Han var forbausa over at der ikke var mer tvist og strid, både på grunn av samenes lave kulturelle nivå, og næringsveiene deres som lett kunne gi adgang til tvister og konflikter. Bortsett fra noen små tvister mellom enkeltpersoner hadde det knapt vært ført klager over forurettelser. Fogden hadde tvert imot

*«... havt den Fornøielse at erfare hvorledes disse raae Mennesker, hvis Næringsvei saa lettelig kan give Anledning til Strid, have levet i god Forstaaelse og ladet enkelte smaa Tvistigheder komme til mindelig Foreening.»*⁶⁸

Denne samforstanden ga også grunnlag for felles tiltak for å bedre forholdene for laksens oppgang. I 1830 vedtok blant annet et fellesmøte mellom laksefiskere fra finsk og norsk side, at det skulle kjøres sand på isen den etterfølgende vinteren. Tidligere erfaring hadde nemlig vist at slik sandstrøing hadde en gunstig virkning, idet *Midtstrømslinien* ble dypere. Dette ble igjen aktualisert rundt 1850, da man ble enige om å kjøre sand på isen i selve elvemunningen.⁶⁹ Dette for at isen der ikke skulle ligge lenge etter at elva ellers var gått opp, slik det vanligvis var og er. Begrunnelsen var at man gjennom en slik framgangsmåte ville unngå flomskader på markene, men også at det ville være til nytte for fisket. Elva ville nemlig ikke utbre seg i et *flakket Leie*, hvis man tok de nevnte forholdsreglene om vinteren.

2.8 Ingen andre tar den laksen man selv er tiltenkt

Der er også kilder som viser at folk ikke uten videre var opptatt av å kaste på land så mye laks som mulig. Det kommer blant annet til uttrykk ved at man på 1820-tallet ikke kjøpte inn salt nok for hele sesongen. Om vinteren henta man salt med reinskyss fra handelsplassene (på norsk side), men det var en del av kulturen at det ikke ble kjøpt inn mer enn til et visst

⁶⁷ Se nærmere om dette stengslet i pkt. 2.3.

⁶⁸ Jf. Pedersen 2008: 354

⁶⁹ Dvs. at metoden hadde vært praktisert også tidligere.

kvantum laks. Fra 1821 forteller Jacob Fellman at folk fra de fleste familiene i Utsjok forsamling, midt i den beste fisketida i slutten av juli, dro til Mortensnes ved Varangerfjorden for å kjøpe mer salt. Det var en reise som kunne ta 8-12 dager. Hver enkelt hadde da med seg 3 lispund eller rundt 30 kg. Heller ikke samene fra Karasjok kjøpte inn tilstrekkelig med salt om vinteren.

Det vil si at salthentinga i praksis fungerte som overlappende, individuelle fredningsperioder. Det vil si at man ikke hadde et vedvarende fisketrykk fra alle deltakerne samtidig. Dette til dels langvarige avbruddet i fisket midt på sommeren for å hente salt, var noe Fellman forundra seg over. Han syntes ikke at dette var noen god måte å disponere tida på, midt i den beste laksesesongen. Svaret han fikk når han tok det opp med folk, var at bare Gud ville fortsette å gi av sin overflod, så hadde man tid til det – *nog har man tid til at fare efter salt, blott Gud gir ymnigt fisk.*⁷⁰ I samisk tradisjon går dette delvis igjen i ordtaket *Ipmil áiti ii leat sálkemis* – Guds stabbur kan ikke noe menneske tømme.⁷¹ Noe liknende kan man også høre i dag: Selv om folk tar seg fri fra fisket noen dager, så sier man at andre nok ikke tar den laksen som man selv er tiltenkt. Men – generelt sett skulle man ikke stile for høyt – men ta til takke med det man ble “tildelt”:

Guhte ollu hálit, son uhccán fidne – Den som ønsker sig meget, faar litet. Imidlertid – når man hadde garn ute ble det nok en råd: *Gal fierbmi guolis gávdná – Garnet finner nok fisken sin. Uten skikkelig innsats lyktes man likevel ikke: Láiki bivdá, muhto ii fidne – Den lade fisker, men faar ingenting.*⁷²

Solveig Joks skriver at en del av den tradisjonelle etikken i laksefisket er at når du fanger en laks, skal du behandle den med respekt. Man kaster ikke bort det man har bedt om – *bivdit* – og er blitt tildelt.⁷³ Laksen er også blitt betrakta som Guds gave, og er på samisk blant annet blitt benevnt som *ipmillájhii* som betyr nettopp det.⁷⁴ Eller: Man skulle sende takksigelser til høyere makter hver gang man fikk laks og storvilt. Dette skulle gi større fiske- og jaktlykke, og er fremdeles et levende element i fiske- og jakttradisjoner.⁷⁵ Skikkene rundt laksefisket inneholdt også visse tradisjonsbundne fredningsregler. Langt oppe ved Kárášjohka var skikken at man ikke skulle fiske laks på søndager. Det ville ødelegge fisket for resten av uka.⁷⁶

⁷⁰ Om salthenting og avbrudd i fisket - Fellman. J I 1906: 69 f.

⁷¹ Qvigstad 1922: 186, nr.456.

⁷² Fokstad. P/Otterbech, J 1920: 2,3,5. Disse ordtakene er samla inn, særlig i den nederste delen av Tanadalen, på begynnelsen av 1900-tallet.

⁷³ Joks 2015: 141. På samisk betyr nemlig verbet *bivdit*, både å be om, og å fiske.

⁷⁴ Samme sted (Sm. st.).

⁷⁵ Dalseng uå: 34. Se også Holmberg 2018: 44.

⁷⁶ Sm. st.

2.9 Karasjok. 1860-tallet. Gytelaksen måtte spares og sikyngelen få adgang til elva igjen

I overoppsynsmann C. J. Schanches inspeksjonsrapport til fogderiet, 26.7.1867, fremgår det at folk i Karasjok ønska å spare gytelaksen som hadde gått forbi tverrstengslet i selve Kárášjohka. Bakgrunnen for denne opplysninga var at noen fra bygda hadde slått seg permanent ned i *Šuoššjávri*, 4 mil fra Karasjok oppstrøms *Iešjohka*. Antakelsen i bygda var at dette hadde vedkommende gjort for å drive *goldin*, *golgradat* og lystring. Dermed frykta man for at han ville utrydde gytelaksen (i *Iešjohka*). Det vil si den laksen som var gått opp dit, før overstengslet i Karasjok var satt opp, og som skulle *gyde paa sine Gydningsspladser*.⁷⁷

Dette forteller trolig noe om rasjonaliteten i det fisket som ble drevet med kollektive metoder i øvre del av vassdraget. Mye laks gikk opp tidlig på sommeren før man satte opp overstengsler, i dette tilfellet i Kárášjohka. Denne laksen skulle det ikke fiskes på fordi det var den som skulle gyte og føre bestanden videre. Derfor ble individuelt fiske på de øverste strekningene, ovenfor de felles overstengslene sett på som et brudd med sedvanen og den tradisjonelle forvaltningsmåten.

I tillegg hadde fellesstengslene som ble brukt i Karasjokelvene også en sosialt utjevne funksjon. Dette kom frem i forbindelse med argumentasjon for å beholde slike stengsler etter at de ble forbudt i 1872-73. Begrunnelsen var at de ble eid og passa på i fellesskap, og fangsten ble delt likt på alle deltakerne. Derigjennom fikk også gamle og skrøpelige folk laks til livsoppholdet. Ordninga kunne derfor betraktes som en frivillig, men nødvendig fattigunderstøttelse.⁷⁸

Første gang dette kollektive utjevningssprinsippet nevnes er i et tingreferat fra Ávjovárri⁷⁹ i 1674. Man ble da enige om å stenge *Iešjohka* i fellesskap, og fordele fangsten på en slik måte at det ikke skulle gjøres forskjell på de som hadde lite eller mye fra før. I hht. gammel praksis skulle alle få *lijka stor Lott*.⁸⁰

I Karasjok var også sikfisket meget viktig. I 1868 ble i den anledning tatt et lokalt initiativ for å berge fiskeyngel fra å bli avskåret fra elva etter flomtida. Man ønska derfor *udtørring av saadanne Myrer, der i Flomtiden ansamle Dammer, hvorfra Fiskeyngelen afskjæres Adgang til atter at komme ned i Elven (...)*.⁸¹ Dette ble realisert i 1870. Det ble da satt i gang en omfattende grøfting av myrer i fiskekultiveringsøyemed. Fiskeyngelen, særlig av sik, som i flomtida hadde forvilla seg inn i dammer og vannpytter i myrene, måtte få adgang til elva igjen.

Omtanke for laksebestanden var ikke bare et 1800-talls fenomen. Et inntrykk etter samtaler med folk i Karasjok er at høstlaksefiske ikke har vært betrakta som noe positivt. Enkelte har også gitt uttrykk for at man gjerne avslutta fisket når multene var modne. Hans Guttorm (1927

⁷⁷ SATØ. FA. S II. Pk 74. 1867.

⁷⁸ Jf. Pedersen 1988: 23.

⁷⁹ Dvs. Karasjok.

⁸⁰ Jebens 1999: 256.

⁸¹ Statsarkivet i Tromsø. (SATØ). Finmarkens Amt (FA). Kopibok (kpb). 1968. Brev til Tanafogden, 8.10. Se også Finmarkens Amtstingsforhandlinger (FAF) 1868. sak nr. 111, *Bidrag til Ophjælp af Sikfiskeriet i Karasjok*.

– 2013), selv fra Karasjok, skriver at for å beholde fiskestammene var man nøye med å overholde bestemte regler for fisket i elver og vatn. For eksempel måtte ingen fiske laks seinere enn 19. august. *Tilveksten måtte skje på en naturlig måte, derfor måtte man ikke fiske gytefisk.*⁸²

2.10 Jaktbytte og fiskefangst – et kollektivt gode i det samiske samfunnet - linjer frem til i dag

Erik Solem var sorenskriver i Tana sorenskriverembete fra 1912 til 1921.⁸³ Karasjok hørte også inn under hans embetsdistrikt, dvs. at han hadde hele Tanavassdraget som arbeidsfelt. Etter oppholdet i Finnmark skrev han en viktig bok– *Lappiske rettsstudier* – første gang utgitt i 1933, med nyutgivelse i 1970. Dette verket som i stor grad bygger på skriftlige kilder, inneholder imidlertid også opplysninger om rettsforestillinger og tradisjonskunnskap fra hans embetsdistrikt. Han skriver bl.a. at samene visste å avpasse sitt næringsliv og levesett etter de naturlige forholdene, og utnytta landet best mulig. Det gjaldt også dem som slo seg ned ved de store og lakserike elvene.⁸⁴

Når det gjelder jakt og fangst gir Solem flere eksempler fra 16- og 1700-tallet på at utbyttet fra jakt var et fellesgode for alle i siidaen. Dette gjaldt ikke minst beveren, som var et ettertrakta jaktbytte. Jegerne som prøvde å stikke unna en fanga bever ble trukket for retten. Denne kollektive delinga av byttet hadde også en sosialt utjevne funksjon. Hvis noen av jegerne ble så syke at de ikke kunne delta lenger, skulle de likevel ha en del av fangsten.⁸⁵ Hva villrein angår, skriver Solem at hvis noen kom til et sted hvor en villrein var felt, hadde vedkommende krav på en del av byttet, selv om vedkommende ikke hadde deltatt i jakta.⁸⁶

Hva laksefisket angår anfører rettshistorikeren at sedvanen om at fangstutbyttet skulle være felles, har man *til siste tider sett eksempler på i Tanadalen*. I den forbindelse viser han til at det i Polmak⁸⁷ ble drevet et ganske innbringende drivgarnsfiske etter laks. Dette ble drevet som et fellesfiske av hele grenda, og utbyttet ble delt likt.

Dette har åpenbart vært et fellesfiske med et langt drivgarn. Det heter nemlig at hver enkelt *skjøt til det fiskebruket han hadde*. Hvis det var noen som ikke hadde fiskebruk å bidra med, ble vedkommende likevel ikke nekta lott, bare han deltok i fisket. Ingen kunne imidlertid drive slikt fiske på egen hånd: *Det blev ansett for en forbrytelse om noen enkelte gav sig ut på slikt fiske uten at hele grenden på forhånd var varslet.*⁸⁸

⁸² Guttom 1989: 5.

⁸³ Norsk Biografisk Leksikon, Nettutgave.

⁸⁴ Solem 1970: 24

⁸⁵ Solem 88 f. Eksempelene Solem bruker er fra samiske siidaer som i dag ligger på finsk side av grensa, men det er ingen grunn til å tro at det var annerledes i siidaene langs Tanavassdraget.

⁸⁶ Solem 1970: 92 f.

⁸⁷ Høyst sannsynlig er dette *Sirbmá*.

⁸⁸ Om dette kollektive drivgarnsfisket – Jf. Solem 1970: 93.

På 1820-tallet hadde man liknende ordninger når det gjaldt *goldin* og *golgadat*, samt den organiserte fellesfangsten av sel/kobbe på de nederste milene av elva. Alle skulle informeres når det ble planlagt slik felles fangst og fiske.⁸⁹

Solem har også en oppfatning om hvorfor organiseringa av dette drivgarnsfisket, som i mange år hadde vært drevet av *lappene*, tok slutt. Han skriver at kvener (finlendere) som etter hvert hadde slått seg ned i Tanadalen, ikke hadde en slik *samfølelse som lappene*. De drev derfor enkeltmannsfiske. Det ble sagt at dette hadde smitta over på samene, og noen forsøkte seg med særfiske, til tross for sedvanen. Andre ble dovne, og ville ha lott uten å delta i fisket. Lojaliteten som var en betingelse for ordninga ble borte, og grunnlaget for dette fellesfisket opphørte.⁹⁰

Solem forteller også om en sameslekt et stykke oppe i Tanadalen som holdt fast ved gamle tradisjoner. Når de drev notfiske etter laks, og det kom en tilfeldig person til og tok tak i nota, ble vedkommende alltid belønna med lott i utbyttet.⁹¹

Etter at man i Sirmaområdet gikk over til individuelt drivgarnsfiske, var det likevel ikke slutt på kollektiviteten når det gjaldt fordeling av drivgarnfanga laks. Frem til henimot andre verdenskrig foregikk det ved at de som fiska i samme område (*locality*) samla seg og slo sammen fangsten fra alle båtene, og delte fangsten likt, uten hensyn til hvem som faktisk hadde fått laksen.⁹²

Etter at denne praksisen tok slutt, var det fortsatt uskrevne regler om en mest mulig likeverdig fordeling av laksegodet. Om dette skriver Solveig Joks at solidariske ordninger i forbindelse med drivgarnsfisket - hvor man har både gode og dårlige soner – fortsatt eksisterte:

*Ordningene var lagt til rette slik at også de som tilhørte en dårlig sone for golgadeapmi, hadde muligheter til å få laks utenfor egen sone. Folk samlet seg der hvor de hadde gode muligheter for å få fisk. Denne fleksible ordningen bragte i tillegg med seg andre positive verdier, slik som samarbeid og et sosialt møtsted.*⁹³

Den forannevnte gamle måten å dele fangsten på - at alle skulle ha sin rimelige andel – finner man faktisk etterlevninger av ennå i dag. Kjell Sæther, tidligere ordfører i Karasjok i 24 år og en erfaren laksefisker, opplyser at (mange) stangfiskere i Karasjok som fisker sammen, fortsatt deler fangsten helt likt. Det vil si at om bare én får laks, vil de andre også få sin likelige andel av denne.

Jeg ser ikke bort fra at det omtalte kollektive drivgarnsfisket som Solem omtaler, kan ha vært et goldinfiske. Oscar Varsi fra Sirbmá (1938 – 2001) som hadde inngående kjennskap til

⁸⁹ Se pkt. 2.4., 9.1. – 9. 1.2.

⁹⁰ Solem 1970: 93. Dette må ha skjedd en stund før Solem begynte på sin embetsgjerning i distriktet i 1912. Muligens stammer disse opplysningene fra tida etter at de første fiskereglene for vassdraget så dagens lys i 1873. Jf. pkt. 11. Der fantes ingen lengdebegrensninger for drivgarn, eller drivgarnliknende dragnøter. Jf. i den forbindelse opplysninga hos Solem om at alle som hadde mulighet til det, skjøtte på drivgarna.

⁹¹ Solem 1970: 93. Ut fra egen erfaringsbakgrunn kjenner undertegnede til at et tilsvarende prinsipp var vanlig i det sjøsamiske området ved den indre delen av Tanafjorden.

⁹² Dikkanen 1965: 33. Noenlunde tilsvarende hos Helander 2001: 446.

⁹³ Joks 2015: 169.

elvedalskulturen, fortalte at det lenger tilbake i tid hadde vært et tverrstengsel ved *Coagan*, like nedenfor bygda.⁹⁴ Der hadde man drevet goldin. Når dette tverrstengslet var satt opp, kasta man ut et meget langt drivgarn nedenfor *Gálgoguoika* – flere kilometer ovenfor – og dreiv mot stengslet. Seinere hadde det stått et vanlig stengsel der, som også ble kalt *stánnga*, men også det var før hans tid. Både det store, og seinere mindre stengslet, lå i *Mákkágietsavu*. På landsida på norsk side har man stedsnavnet *Stángarohthu*.⁹⁵

Folk i Sirbmá som var født på 1920-tallet hadde klare erindringer om hvordan dette goldinfisket foregikk. Magnus Varsi (f. 1945) opplyser at hans far, Nils Nilsen Varsi - *Biehtar-Niljas Nillá* (1921 – 1993), har fortalt at han som gutt, sammen med *sin* far – deltok i dette fisket én gang. For å kunne lykkes måtte det være mange deltakere – ikke minst for å kunne slå stengselsstolper på tvers av elva – dvs. også over riksgrensa. Derfor var et stort antall båter og fiskere både fra finsk og norsk side involvert i foretaket.

Når fisket starta ble det sammenskjøtte drivgarnet som strakte seg fra breidd til breidd, slik Oskar Varsi har fortalt, kasta nedenfor Bievrá.⁹⁶ Det måtte mange båter til for å holde garnet i posisjon, og sørge for å løsne det hvis det satte seg fast i bunnen. Dette kunne skje selv om botntelna ikke hadde steinsøkker, men bare besto av et tau. Etter hvert som garnet drev nedover “skjøv” det foran seg store mengder laks, og elva formelig kokte nedenfor drivgarnet. På slutten av drivestrekninga ble drivgarnet brukt som not, og fangsten trukket i land på norsk side i en bakevje (*goatnil*) med passende dybde og slett bunn. Betegnende nok ble denne plassen kalt *Geassingoatnil*, som rett og slett betyr et sted hvor nota trekkes i land. Enga som ligger like ved fikk navnet *Geassingeaddi* (Enga hvor det trekkes/dras). Dette er kulturhistoriske stedsnavn som forteller om en gammel, felles fiskemåte som formelt ble forbudt i 1872/73.⁹⁷

Så kan man spørre – utrydda man med dette all gytelaksen på strekninga mellom *Bievrá/Gálgoguoika* og nedre del av bygda *Sirbmá*? Etter de opplysningene man har om dette fra 1930-tallet var dét langt fra tilfellet. Garnene som ble brukt hadde nok ikke samme kvalitet og styrke sammenlikna med de som brukes i dag. Tverrstengslet var nok heller ikke helt tett, slik at størstedelen av laksen gikk gjennom dette, og fortsatte i vill fart nedover elva. Om dette fortelles at en eldre same som bodde på boplassen Jalvi, på finsk side nedenfor Geavņjis/Storfossen, ut på sommeren pleide å spørre: *Eai go sirpmálaččat vel goldigoađe?* Skal ikke sirmaværingene snart starte goldinfisket.? Fortsatt - ifølge denne fortellertradisjonen – hadde vedkommende erfaring for at goldin i Sirbmá førte til at store mengder skremt laks kom så langt nedover som til Jalvi, og bidro til et meget godt fiske der.

⁹⁴ Coagan betegner et grunt sted – en grunne i elva.

⁹⁵ Rohtu – krattskog.

⁹⁶ Oscar Varsi, f. 1938, hadde ikke selv opplevd *goldin* i sine guttedager. Av dette kan man slutte at goldintradisjonen opphørte i løpet av 1930-tallet.

⁹⁷ Av en eller annen grunn har dette gamle stedsnavnet endra karakter og blitt til *Geassejotgoatnil* – som skulle bety sommerelvbakevja, men der ingen elv eller bekk. En ikke utenkelig forklaring kan være at det kommer av det imperative uttrykket *gease juo* – trekk/dra skikkelig!

Fellesskapet innen laksefisket sto langt på vei ved lag ennå etter 2. verdenskrig. I nettopp Sirmaområdet skal folk fra norsk side ha *kasta nät* på finsk side av elva ennå på 1950-tallet og muligens seinere. Beboere fra finsk side fiska med drivgarn på norsk side til rundt 1970. Det var heller ikke uvanlig å ha en fiskekamerat fra finsk side til om lag 1980.⁹⁸

⁹⁸ Jf. Helander 2003, note nr. 48 og 49, s. 444 og informasjon fra lokalkjente.

3 Store variasjoner i laksefangsten i Deatnu/Tanavassdraget – fra de tidligste kilder til i dag

Fra 1700-tallet av, og delvis noe tidligere, finner man en del spredte opplysninger om oppfiska kvantum. Disse er i hovedsak av kvalitativ og delvis også av individuell karakter. Det er derfor umulig å danne seg et dekkende bilde av kvantumet som ble tatt opp, eller hvorvidt det var en systematisk variasjon i fangstmengden. Kildene viser likevel det samme bildet som fra tida etter at statistikken ble mer pålitelig fra rundt 1970.⁹⁹ Oppfiska kvantum har variert mye, og man finner til dels dramatiske overganger fra det ene året til det andre - fra meget godt til særdeles dårlig fiske.

Et viktig forbehold når det gjelder opplysninger om et lavt kvantum i eldre kilder,¹⁰⁰ er at det ikke nødvendigvis alltid betyr at det var mindre laks. Klimatiske forhold som ga høy vannstand i fiskesesongen, eller svært liten vannføring, nevnes fra tid til annen som årsaker til at sesongen ble dårlig.¹⁰¹ Blant annet gjelder dette finske kilder fra midt på 1840-tallet. Laksefisket var da sterkt varierende. I det ene tilfellet hadde det vært en flomsommer som hadde ødelagt stengslene - *förstört Lapparnas pator*.¹⁰² Mens det i det andre var stikk motsatt.

Bilde 4: Sjøørret tatt i slutten av juni 2019 (Foto: Narve S. Johansen).

⁹⁹ VRL's vurdering er at man har en mer pålitelig statistikk fra da av. VRL 2009: 33.

¹⁰⁰ For den del også i nyere.

¹⁰¹ Dette er noe som selvsagt fortsatt gjelder.

¹⁰² Utsjokilensmannens årsberetning for 1844. Oulun Maakunta-arkisto (OMA). Utsjoen piirin nimismiehen/nimismies. (Upn). Kirjekonseptit (Kk). 1839-1881. Diarium (D)Ja:1:1) - ødelagt samenes stengsler.

Da hadde elva varit så torr att den i manns minne ej funnits sådan.¹⁰³ Mer enn hundre år seinere var det igjen klimaet som førte til at folk nesten ikke hadde fått noe laks. En lærer sørfra skriver nemlig følgende fra Sirbmá sommeren 1950:

*Tanaelva er et trist kapittel i den tørre sommeren det er i år. Den er så grunn at det er med nød og neppe båtene greier turene oppover og nedover. Og for laksen passer det slett ikke. Den har etter sigende holdt seg unna i år. Folk drar 4 mil inn til vest-vidda for å hente noen dunker ørret.*¹⁰⁴

Når det gjelder opplysninger om fangst, beskriver den første kjente skriftlige kilda, fra 1580, lakserikdommen i vassdraget. Samene som bodde langs vassdraget fikk *mektigt mycken lax*.¹⁰⁵ I 1641 klaga samene i Tanadalen over at mye laks gikk til spille fordi handelskompaniet ikke makta å ta imot det de produserte.¹⁰⁶ På midten av 1600-tallet oppgis en produksjon på om lag 300 tønner laks fra Altaelva. Jens Petter Nielsen som skriver dette, viser også til fogd Niels Knag på slutten av århundret som oppga at Altaelva ga omtrent en tredjedel av fisket i Tanaelva.¹⁰⁷

På begynnelsen av 1730-tallet, oppgis det at Tana og Alta, kunne gi 250 tønner laks, men noen ganger mer, andre ganger mindre.¹⁰⁸ Saltmangel ved handelen på Gullholmen førte for øvrig i 1734 til at de samiske laksefiskerne tvang handelsforvalteren der til å kjøpe et parti på mellom tre og fem tusen kilo råttan laks.¹⁰⁹

Ifølge en godt informert samtidskilde fra svensk side av Tanadalen, hadde laksefisket i Tanaelva frem til ca. 1740 vært så rikt at enkelte nærmest hadde hatt det som eneyrke. Folk hadde levd av det hele året, og hadde kunnet bytte til seg det de ellers trengte:

*Detta Lax-fisket... varit så rikt och ymnigt at dess idkare ej allenast lefwat deraf hela året, utan och bytt åt sig dermed andra tarfwor... .*¹¹⁰

På 1740-tallet var imidlertid fangsten gått radikalt tilbake. De av elvedalsbeboerne som ikke hadde flere næringsmessige bein å stå på, hadde derfor vært nødt til å flytte til sjøkanten i Norge, *Wästersjön*, eller tigge reindriftssamene om mat, eller bytte til seg salt og torsk i Norge.¹¹¹

Fra norsk side rapporterte sorenskriver Hans Paus, som hadde inngående kjennskap til næringsveiene i Finnmark, om forhold som kan bekrefte det som ble opplyst fra svensk side om den negative utviklinga innen laksefisket i Tanavassdraget. Fra rundt begynnelsen av 1760-tallet hadde det vært en katastrofal nedgang i oppfiska kvantum. Fra et tidligere kvantum på 250 tønner, var man i enkelte år nå kommet helt ned i ti, fem, og faktisk bare tre

¹⁰³ Beretning om næringslivet i Utsjoki. Brev nr. 60-1844. OMA. Upn. Kk. 1839-1881. DIa:1.1.

¹⁰⁴ Joks 2015: 150.

¹⁰⁵ Jf. Pedersen 1986: 5.

¹⁰⁶ Nielsen 2001: 52.

¹⁰⁷ Nielsen 2001: 50.

¹⁰⁸ Sporning 1793: 82.

¹⁰⁹ Pedersen 1984: 47.

¹¹⁰ Hellander 1772: 105/106.

¹¹¹ Hellander 1772: 106.

tønner.¹¹² Opplysninger fra 1759 og 1760 fra Alta, viser den samme situasjonen som Paus beskrev fra Tana. Begge de nevnte årene var elendige lakseår også der.¹¹³

På 1770-tallet så det heller ikke bra ut. Fra Karasjok rapporteres det i 1776 at antallet fast bosatte (kvenfamilier) der hadde gått ned, bl.a. på grunn av at *laksefiskeriet er avtatt*.¹¹⁴ Bedre var det heller ikke på 1780-tallet. Handelen på Gullholmen, i munningen av Tanaelva, hadde tidligere skipa ut 2-300 tønner laks årlig, mens tallet frem mot 1790 var knapt 20 tønner årlig. Carl Pontoppidan som skriver dette, bygde på en rapport fra handelsforvalteren i Tana. Han mente at årsakene krevde en nærmere undersøkelse. I sin egen drøfting av disse opplysningene anførte han at svenske kjøpmenn nok førte med seg en del laks,¹¹⁵ men det hadde de også gjort tidligere. Han nevner også at russiske kjøpmenn hadde begynt å opptre i regionen.¹¹⁶ Utover det gir han ingen forklaring på hvorfor innkjøpt kvantum var blitt så lite.¹¹⁷

Svært dårlig med laks må det også ha vært i Karasjok i 1798. Da klaga de dansk-norske undersåttene der, på det svenske tinget i Utsjok i 1799, at laksefisket deres var omtrent ødelagt på grunn av at samer fra svensk side i Utsjokområdet overstengte et sund ved Storfossen – om lag 140 km nedenfor Karasjok.¹¹⁸ Dette ble tatt meget alvorlig av myndighetene, som så for seg en næringsmessig katastrofe for dem, da også ulveplagen var stor. Sorenskriveren var dramatisk i sin beskrivelse:

*Ulven paa den eene Side ødelegger dem deres Reen og de svenske Lapper paa den anden Siide opfisker den Lax der skulde tiene til deres Underholdning. Saaledes tilføjes de yderste Skade af Ulver og Svensker; ...*¹¹⁹

NB! I 1751 var samene i Karasjok blitt danskekongens undersåtter, mens samene i Utsjok fortsatt hørte inn under svenskekongen.

De som kjenner Tanaelva vet at det har enhver formodning mot seg at overstenging av ett enkelt sund nede i vassdraget kunne gi seg utslag i at man i Karasjok omtrent ikke fikk laks.¹²⁰ Den mest åpenbare forklaringa er at det av en eller annen årsak var lite laks, eller at laksen på grunn av særlige forhold - ekstremt høy eller lav vannstand - var vanskelig å fange. Det siste gir kildene imidlertid ingen opplysninger om.

¹¹² Paus 1763: 311.

¹¹³ Nielsen 2001: 93.

¹¹⁴ Smith 1938: 168.

¹¹⁵ På vinterføre, i første rekke lakserekling (tørka laks), sørover til Torneå innerst i Bottenvika.

¹¹⁶ Pontoppidan 1790: 246.

¹¹⁷ Begrepet tønne som brukes i mange kilder er omtalt av J. Sparring på 1730-tallet. Ved begynnelsen av sesongen gikk det i Alta 20 laks i ei tønne – stor, feit og god. Antallet i Tana var omtrent 30. Men – den var bredere og enda feitere enn laksen fra Alta - og man kunne lett se forskjellen til annen laks. Det var også vel kjent at den beste laksen kom fra Tana - *Thanebay Lax nyder præferensen for ald anden lax*. Jf. Sparring 1793: 83.

¹¹⁸ Jf. Pedersen 2008: 136-152.

¹¹⁹ Pedersen 2008: 139.

¹²⁰ Med begrepet sund menes her et elveløp mellom land og en holme i elva.

Antallet fiskere var fortsatt lavt, og fisket i sjøen var stadig beskjedent. Det ville ganske enkelt heller ikke vært mulig å ta vare på all laksen, om man på norsk side tok alt som var på tur oppover. Fisketrykket i nedre del av vassdraget kan derfor vanskelig ha vært årsak til det dårlige fisket i de øvre delene.

Den fornemste kilden til kunnskap om de fleste sider av laksefisket i Tanavassdraget i første halvdel av 1800-tallet, er som nevnt den legendariske presten i Ohcejohka/Utsjok, Jacob Fellman, på 1820-tallet. Han etterlater ingen tvil om hvor viktig laksefisket var. Få *fiskarlappar* (fiskersamer) eide rein, skreiv han. Derimot hadde de *den finska Lappmarkens laxrikaste vattendrag*. Størsteparten av fangsten gikk til eget forbruk, mens bare en mindre del ble solgt.¹²¹

Selv om det kunne være relativt store variasjoner i fangstkvantum mellom de enkelte fiskerne, slår Fellman fast at laksefisket var den sentrale næring for alle som bodde langs elva. De beste årene fylte de enkelte fiskerne fra tre til fem tønner laks, og de beste 12 til 16 tønner. Halvparten av fangsten ble som regel fortært i løpet av sommeren. Det øvrige ble salta, tørka og røkt, og ble anvendt til vintermat, eller solgt. Laksen varte til april eller mai. Deretter tok man melet i bruk.

*Sitt laxfiske bedrifver Tanaelfsbon flitigt om sommaren. De bästa åren gifva 12 á 16 tunnor färskt lax på hvar duglig karl, de sämsta deremot endast 3 á 5 tunnor. I regeln förtäres minst hälften under loppet af sommaren. Det öfriga saltas, torkas och rökes samt användes dels till vinterföda, dels till afsalu.*¹²²

Laksen varte til april eller mai. Deretter var melet den viktigste maten: *Man hadde lax till in på April eller Maj, hvarefter framförallt mjölet kom til använding.*¹²³

1822 synes å ha vært et godt lakseår. Sokneprest Fellman hadde da, i sitt private tverrstengsel og sin *goldin* i Utsjok elv, ved hjelp av sine tjenestefolk, salta ned 20 tønner laks, og røkt og tørka 1300 laks.¹²⁴ En av hans informanter visste imidlertid om to fiskere i selve Tanaelva, som samme år hadde fått atskillig mer enn dette. Selv om sokneprest Fellmans fangst var anselig, ble det likevel opplyst at hans forgjenger (Sund) hadde fått omtrent dobbelt så mye om lag 30 år tidligere.¹²⁵

Laksefisket ble drevet så lenge isforholdene tillot det. Fra 1828 beretter Fellman at oktober måned var mild. Det var laks både i små elver og bekker: *Laks som hadde förirrat sig upp i små elver og bekker om sommaren, østes upp ... såsom ifrån en sump*, og fisket var meget

¹²¹ Fellman J. III 1906: 274.

¹²² Fellman J. III 1906: 279.

¹²³ Fellman J. IV 1906: 254. Trolig dreier dette seg om et normalår. Dette står også i stil med det Hans J. Henriksen (f. 1903) skriver i 1945, at gamle folk fortalte at foreldrene deres pleide å si: *Fisken (dvs. laksen) skal vare fra elva er åpen til den åpner seg igjen*. Laksen varte hele vinteren og kunne også byttes bort til fjellsamer for skinn og kjøtt (Henriksen 1945: 116).

¹²⁴ I Tanaårboka 2019 er det et bilde av Utsjokiprestens tverrstengsel i Ohcejohka, s. 93. Bildet er trolig tatt mellom ca. 1900 og 1920, men konstruksjonen hadde neppe forandret seg siden Fellmans tid.

¹²⁵ Fellman. J I 1906: 108.

godt både i hovedelva og de mindre sideelvene.¹²⁶ Den siste laksen for dette året ble fanga 18. november, både i Tana og Utsjok elv. Fangstsesongen hadde vært langvarig, 142 dager, derav 135 *allmann* fisketid. Og – alles stabbur var fylt med laks.¹²⁷

Laksefangsten forandra seg imidlertid til det helt motsatte i de to påfølgende årene. Laksefisket var elendig. Med den plass laksen hadde i næringslivet i Tanadalen, var ett og ikke minst to dårlige lakseår etter hverandre en tilnærma katastrofe. Den lokale finske forklaringa på det dårlige fisket, var overstenging av sund på norsk side av grensa.¹²⁸ Allerede mens laksefisket pågikk, sommeren 1829 kom det klager over dette fra kronolensmannen i Utsjok, hvor han også hevda at mangelen på laks hadde ført til *werklig hungersnöd*, i og med at fiskersamenes eneste mat om sommeren ble sagt å være fersk fisk.¹²⁹ Det som uansett er klart er at virkninga av slike dårlige sesonger ble ytterligere forsterka hvis de alternative næringsmulighetene også svikta - ikke minst gjaldt dette ryper. Når en slik negativ kombinasjon slo til, sto det dårlig til i Tanadalen. Det var nettopp dette som var tilfelle ved begynnelsen av 1830-tallet. Det var lite av både laks og ryper. Tilstanden vinteren 1830/31 var derfor blitt ganske kritisk for befolkninga, og den led under hunger og sult.¹³⁰ På denne tida var det i praksis ikke stor forskjell på bruken av naturgodene i denne delen av Tanadalen, om man nå var registrert som norsk eller finsk (russisk) undersått. Folk bruke landet på begge sider av *Deatnu* i fellesskap.

Blant annet Finnmarkskommisjonen¹³¹ i 1826 fokuserte på denne grenseoverskridende bruken. Mellom *Njuorggán*/Nuorgam og *Ohcejoknjálbmi*/Utsjokmunningen var det sju beboere på finsk side. Disse brukte også naturgoder på norsk side. De hadde,

... *Laxestængsler (Sundstængsler) og desuden Slaatter paa norsk side fra Stedet Beura (...)* til *Laxenæs og videre til Grændsen af Vestfinmarken*.¹³²

På norsk side, fra *Buolbmát*/Polmak til grensa mot Vest-Finnmark, var det ifølge kommisjonen kun to familier – *Nyebygger* – i *Bievrá* og *Sogoalm*.¹³³ Ressursbruken var gjensidig og ser ut til å ha hatt et visst avtalepreg mellom befolkninga på hver side. Folk både fra *Buolbmát*/Polmak og *Bievrá* henta nemlig reinmose på finsk side, som gjenytelse for at *de russiske Beboere* brukte slåtter på den norske sida.¹³⁴

Fra tid til annen fikk man også opplysninger om laksefisket i amtmennenes innberetninger. Bl.a. gjelder det femårsberetninga fra amtmannen i Finnmark for 1851-55, hvor det klages over

¹²⁶ Fellman. J I 1906: 423.

¹²⁷ Fellman. J I 1906: 426. Begrepet *allmann fisketid* har undertegnede ikke funnet noen forklaring på.

¹²⁸ På det nærmeste norske laksetinget, i Polmak, 4.2.1830, hvor også *Russiske Elvefiskere* møtte, anføres det imidlertid at det kun hadde vært én anmeldelse fra lensmannen i Utsjoki i 1829, for *Overstængelse i Elven*. I rettsboka heter det at det kun var noen peler med garn som sto over midtstrømslinja, og de ble straks retta. Jf. Pedersen 2019 a: 32.

¹²⁹ Pedersen 2008: 228 ff.

¹³⁰ Fellman J. I 1906: 658, 661, og Fellman J. IV 1906: 267.

¹³¹ Et sentralt nedsatt utvalg som skulle komme med forslag til styrking av næringslivet i Finnmark.

¹³² I praksis fra Utsjokimunningen og oppover – til mellom Leavvajohka og Válljohká.

¹³³ *Sirbmá*.

¹³⁴ Jf. Pedersen 2017, kap. 3.9.1.

at fisket ikke var så betydelig som tidligere.¹³⁵ For Karasjoks vedkommende opplyste lensmannen at det ble fiska ca. 100 våger laks årlig (1 våg er 18,5 kg), til en verdi av 2-300 spesiedaler. Hele kvantumet ble brukt lokalt. Lensmannen opplyste i tillegg at laksefisket hadde vært heller dårlig i femåret.¹³⁶

3.1 Kvalitative og kvantitative bestandsanslag. Naturlig variasjon? Statistikk

I de senere tiårene er det gjennomført en rekke runder med regulerende og innskrenkende bestemmelser, særlig i forhold til det tradisjonelle laksefisket med garnredskaper i sjø og elv. Hovedbegrunnelsen har vært at laksebestanden(e) er i tilbakegang, og at årsaken til tilbakegangen i vesentlig grad har vært fisket med garn i elv og sjø.

Det spørsmålet mange tradisjonsbærere innen laksefisket stiller, er hvordan laksebestanden kan være katastrofalt synkende når garnfisket gjennom flere tiår, både i elv og sjø, er blitt meget sterkt redusert.¹³⁷ Enkelte peker på at det kan ha å gjøre med naturlige svingninger? Historiske kilder, slik det er vist foran, som strekker seg tilbake til 1700-tallet og noe før det, forteller om til dels meget sterke bestandsvariasjoner, eller iallfall at oppfiska kvantum har vært svært lavt.¹³⁸

Interessant nok ble det gjerne i forbindelse med bølgedaler i fangsten, hevda at årsaken var altfor hardt fiske. Dét var iallfall helt urimelig da – tatt i betraktning det lave antallet fiskere, og at sjølaksefisket ikke ble en beskatningsfaktor for tanalaksen før mot slutten av 1800-tallet.

Uansett - når det gjelder fangst av laks år om annet - er en viktig del av den tradisjonelle kunnskapen at det er store variasjoner i fangsten. Etter ett eller flere toppår kommer det bølgedaler før bestanden igjen øker. Slike bølgebevegelser har man altså opplysninger om meget langt tilbake, men ikke systematiske.

Vitenskapelig råd for lakseforvaltning (VRL) skriver i sin rapport for 2009, basert på tallmateriale fra perioden 1972-2008, at fangsten i Tana varierte betydelig også i denne perioden, men med nesten regelmessige topper hvert 8-9 år.¹³⁹ For norsk side av Tanavassdraget finnes offisiell fangststatistikk tilbake til 1876. VRL anfører flere gode grunner for at denne ikke har kunnet gi et riktig bilde av fangsten før tallmaterialet blir bedre på begynnelsen av 1970-tallet.¹⁴⁰

I den forbindelse kan nevnes at det også er gjort en kvalitativ samtidsvurdering av hvordan fisket i vassdraget og i fjorden hadde vært i årene 1884 -1950. Dette finner man i en artikkel

¹³⁵Finmarkens Amts Femårsberetning (FAB) 1851-55: 18.

¹³⁶ Statsarkivet i Tromsø (SATØ). Pakke (Pk.) 557. Femårsberetning for Finmarkens Amt. 1866-70.

¹³⁷ Reduksjonen i fangstkvanntum skyldes trolig ikke bare innkorta fisketid, men også at det har blitt stadig færre fiskere.

¹³⁸ I disse kildene virker også som man kan ane en viss samvariasjon med Altaelva.

¹³⁹ VRL 2009: 33.

¹⁴⁰ VRL 2010: 60. Cand. scient Narve S. Johansen opplyser at den eldre statistikken bygger på frivillige opplysninger fra fiskerne til lensmennene langs vassdraget.

av Nils Pavelsen i bladet Finnmarken, 18.juli 1952, *Omkring laksefiske i Tana*.¹⁴¹ Han hadde en enestående innsikt i fiskeforholdene både i Tanaelva og i sjødistriktet. Fra 1884 var han oppnevnt som oppsynsbetjent både for elvedistriktet og sjødistriktet helt ut til Tanahorn på østsida av fjorden.¹⁴² Dette kombinerte oppsynsvervet hadde han i 36 år, dvs. frem til og med 1930. I hans observasjoner ser man at det har vært stor variasjon i fangsten – lengre perioder med dårlig fiske, som plutselig kunne endre seg til særdeles god fangst. Blant annet var det dårlig fiske i perioden 1884 til 1896. Pavelsen skriver at den største sjølaksefisker, S. Samuelsen, i Gavesluft¹⁴³, hadde fått kun seks laks sommeren 1896. Året etter var det en total forandring. I 1897 fikk han på to døgn, med to krokarn, 1780 kg bare stor laks.

Det samme året er et av de største lakseåra jeg har sett i mine 36 år som oppsynsmann, størsteparten av tida på sjøen.

Fra mellomkrigstida har eldre folk fortalt om elendige lakseår både i Tanavassdraget og i sjøen. På grunn av mangel på laks måtte folk i Tanadalen dra til fjells for å skaffe seg ørret og røye som de kunne salte til slåttesteik. Fra Tanafjorden er det flere beretninger om folk som fiska med to-tre kilenøter på gode plasser, og bare fikk et par laks på hele sesongen. Dette må åpenbart gjelde årene rundt 1930. Oppsynsbetjent Nils Pavelsens kvalitative anslag forteller at mellom 1925 og 1935 var det vesentlig *dårlig fiske*, enkelte år med *middels fiske*, og to år med *nesten ingen laks* – 1928 og 1932.¹⁴⁴

I artikkelen i bladet Finnmarken skriver han også dette om variasjonene:

I 1944/45 var det stort sett godt med laks. Da spurte fiskere oppe i elva hos meg om jeg hadde sett et så stort lakseår noen gang og til det svarte jeg at jeg har sett (det) engang og det var i 1897.

Det var med andre ord langt mellom de virkelig store lakseårene. Bare et par år mellom 1884 og 1950 var det *meget godt fiske*, ifølge Pavelsen. Stort sett var fisket middels eller dårlig, og til dels helt elendig.

Hva angår fangstrapporteringa frem mot i dag, er det ting som tyder på at den gir et bedre statistikkgrunnlag enn tidligere. Etableringa av TF i 2011 kan være en medvirkende årsak til dette.¹⁴⁵

3.2 Kulturelle forhold – ikke fortelle om fangst

Ett forhold man også skal ha for øyet når det gjelder statistikk over oppfiska kvantum, er den kulturelle dimensjonen. Langs Tanavassdraget har det vært en del av kulturen at man ikke skulle fortelle om fangsten. Måling og veiing var heller ikke bra. Det har også vært

¹⁴¹ I det samme oppsettet har Pavelsen også en tabell over isløsninga ved Bonakas i den samme perioden. Jf. Pedersen 2019 b: 67-73. Sitatetene fra Pavelsen er gjengitt i forannevnte.

¹⁴² I tillegg var Pavelsen også laksekjøper både i elv og sjø, slik at han hadde de beste forutsetninger for å kunne bedømme laksemengden for hvert enkelt år.

¹⁴³ *Gåvesluokta* - like sør for munningen av Tanaelva.

¹⁴⁴ Pedersen 2019 b: 69.

¹⁴⁵ Jf. Solbakk 2016: 26.

forskjellige måter å praktisere hemmeligholdet på. Fra andre halvdel av 1800-tallet fortelles det fra Tana at når man satte garna skulle ingen andre enn husets beboere få vite om fangsten den første måneden, for at fisket ikke skulle mislykkes – *damit die Fischerei nicht missglücke*.¹⁴⁶

Hans J. Henriksen (1903 – 1977) fra Båteng i Tanadalen, som hadde en grunnleggende innsikt i elvedalskulturen langs Tanaelva, skriver at eldre garnfiskere kunne fortelle om rekordstor laks tatt året før, eller for noen år siden. Det vil si at først en god stund seinere kunne slik fangst kommenteres uten at det gikk ut over fiskelykka.¹⁴⁷

Dette reflekteres også i fiskerikonsulentens omfattende befaringsrapport fra Tanavassdraget, fra sommeren 1948, hvor han skriver at *samene er meget forsiktige med å gi opplysninger om sitt fiske. Det er en stor hemmelighet hvor mye de får*. Han mente også at det sikkert foregikk mye fiske som man ikke hørte noe om. Dette kunne bekreftes av lensmennene som til dels også hadde vært lakseoppsyn i sine distrikter. Om årsaken til at folk svært ugjerne oppgav fangsttallene, hadde fiskerikonsulenten selv en teori om at det trolig hadde å gjøre med at folk frykta skatten.¹⁴⁸ Det kunne nok bidra til å legge et visst slør over fangsten, men – slik vi har sett – denne holdninga går mye lenger tilbake i tid. Uansett årsak kan det ha bidratt til vanskeligheter med å få til en pålitelig fangststatistikk. Delvis kan dette fortsatt være gjeldende.

Fra sein etterkrigstid er det folk som forteller om sine fedre, som traff naboen om morgenen i laksefisketida. Åpningsordene i samtalen kunne da være som dette: *Du har vel ikke fått noe laks du heller - it don ge dieđos leat goddán maidege?*

Aage Solbakk skriver om den samisk tradisjonen med å holde fangsten mest mulig hemmelig, var for å unngå misunnelse – *gáđašvuohhta*. Slikt kunne gå ut over godt naboskap.¹⁴⁹

Hans J. Henriksen var en (...) forkjemper for samisk språk og kultur. Henriksen ble i 1954 oppnevnt til sekretær for det nydannede sameråd for Finnmark, senere sekretær for Norsk sameråd. Mangeårig assistent ved utarbeidelsen av Lappisk Ordbok. Han oversatte en rekke bøker til samisk og bidro derved til utviklinga av samisk som litterært språk.¹⁵⁰

3.3 Fisket etter andre arter, og stangfisket – særlig 1920/30-tallet

Fisket etter andre arter enn laks har også vært svært viktige for elvedalsbefolkninga. De tidligste opplysningene om dette har man fra Karasjok. I 1756 heter det at de fastboende der hadde noen kyr og sauer og et mindre antall rein under en felles vokter. De levde av melk og fisk – *laks, sik og gjedde*.¹⁵¹

¹⁴⁶ Qvigstad 1920: 74, nr. 206 a.

¹⁴⁷ Henriksen 1978: 107.

¹⁴⁸ Fiskerikonsulentens 1948: 1.

¹⁴⁹ Solbakk 2016: 26

¹⁵⁰ Store Norske Leksikon (Nettugave) Se også Wikipedia, og Andresen & al., red. 2021: 321 ff, 336 f.

¹⁵¹ Smith 1938: 171.

Kildene bedrer seg på 1900-tallet. Man finner da at bruken av smågarn/*sáibma* var vanlig i dette fisket, men også ulike former for dragnøter, bl.a. harrnot ble brukt i fisket etter andre fiskeslag enn laks, og betydelige kvanta må ha blitt tatt opp. På 1920-tallet - på strekninga mellom Válljohka og Kárášjohka - var det vanlig at hver husstand fiska opp 1 tønne harr og sik om sommeren.¹⁵²

På et møte i Outakoski, 31. juli 1926, med ni finske borgere, deriblant lærer og internatbestyrer Josef Guttorm, Hans Olsen og Hans Niitovuopio, fikk en finsk-norsk befaringskommisjon opplysninger om fiske av laks og harr, ved bruk av harrnot, stågarn og stang.

De møtende svarte ubetinga at de med harrnot fikk mest harr og sik, kun enkelte laks, og det gjerne laks som vanligvis var skada fordi den hadde slitt seg løs fra fiskestenger og som ofte hadde en angel i munnen, eller fått en skade på annen måte. Lærer Guttorm anførte at han hadde sett at de nok også fikk *frisk laks i harrnoten*.

Enkelt personer kunne også få betydelige kvanta hvitfisk også uten bruk av harrnot. Samme person opplyste nemlig også at,

han i almindelighet faar fra 50 - 80 kg harr; et enkelt aar har han faatt 200 kg. Laks fra 50 - 100 kg, et enkelt aar tidligere 250 kg laks. Han fisker kun med stang og stangsel. Han har ikke brukt harrnot, kun staaende garn og stang.»¹⁵³

I Karasjok fikk den finsk-norske kommisjonen opplyst at man også hadde én egen siknot som besto av fem – seks deler, med tilsvarende antall eiere. Lengda varierte og kunne være opptil 70 favner. Men – det var sjelden man fikk laks i siknota. Det ble også bemerkta at,

Notgarnfiske er avgjort fordelaktigere efter sik og harr end fiske med staaende garn.

Man fant også grunn til å presisere at,

Siknøter brukes ikke til Goldämfiske. Der fiskes ikke med Goldäm i Karasjok. Lindi har hørt, at Goldämfisket er meget skadelig. De er samtlige enige i, at Goldämfisket vedvarende maa forbys.¹⁵⁴

Utover på 1900-tallet fikk stangfisket også stor betydning for lokalbefolkninga. I 1926 hadde Peder Henriksen i Levajok fått ca. 15 storlaks på rundt 10 kilo hver, gjennom sitt fiske *kun med stang og skesluk*. Lengre nede i vassdraget, i Hillagurraområdet, var det vanlig at dorgebåtene på 1920-30-tallet kunne få opptil 20 storlaks, og sjelden så lite som 3-4.¹⁵⁵

Om laksens betydning i kostholdet angir forannevnte Peder Henriksen følgende:

¹⁵² Solbakk 2011: 106

¹⁵³ Det norske riksarkiv: Befaringsrapport, norsk-finsk kommisjon, 1926. Pakke 169. 55. Landbruksdepartementet, 763.3. Dokumenter vedr. Tanavassdraget, 1885 – 1931.

¹⁵⁴ Pedersen 2019 c: 90. Kilden kan muligens også tolkes som at det var flere siknøter med 5 – 6 eiere til hver av disse.

¹⁵⁵ Solbakk 1986: 63.

*I normale år har han laks et halvt aar; da kan han og familie spise hver dag. De fleste har dog ikke laks lengere end ut paa høsten. Med 3 – 400 kilo laks kan en mindre familie leve et helt aar.*¹⁵⁶

Aage Solbakk som har skrevet flere bøker om Tanavassdraget, omtaler for øvrig stangfisket mot slutten av 1930-tallet som en *livsviktig næring i et fattig elvesamisk område*.¹⁵⁷

¹⁵⁶ Samme sted.

¹⁵⁷Solbakk 2011: 152. Gjelder særlig gamle Polmak kommune, dvs. øvre del av nåværende Tana kommune, og området på finsk side.

4 Historikk – synet på samene i Tanadalen

Fra folk som fisker laks med tradisjonelle garnredskaper i elv og sjø, hører man ofte at deres kunnskap og erfaring ikke teller når det skal gjøres reguleringer av fisket. Dette begrunnes med at reguleringer som oftest har vært identisk med innskrenkninger i tradisjonelt garnfiske, og at deres tradisjonskunnskap om sammenhenger i naturen, ikke teller.¹⁵⁸

Bilde 5: Stengsel satt opp med tradisjonelle trebukker, reijko på samisk (Foto: Trygve Johnsen).

Det er nok en realitet at tradisjonell kunnskap har hatt liten status både i lakseforvaltninga og i annen forvaltning av naturgoder i samiske områder. Tilbake i tid bygger dette på historiske forhold som har å gjøre med statens forvaltningstradisjon i det nordligste Norge. I forbindelse med utviklinga av den norske nasjonalismen fra noe før midten av 1800-tallet, ble samene betrakta som et mindreverdige folkeslag, og Finnmark ble definert som statens private eiendom fra gammelt av.¹⁵⁹

Det at samene ble definert som mindreverdige ga seg nok også utslag i hvordan embetsfolk og myndigheter betrakta samenes evne til å forvalte blant annet laksefisket. Et uttrykk for dette får man trolig da Norge og Finland forberedte de første felles fiskereglene for Tanavassdraget på slutten av 1860- og begynnelsen av 1870-tallet. Amtmannen mente da at det var helt nødvendig med et samarbeid mellom de to lands myndigheter, fordi befolkninga det var tale om sto på et kulturtrinn som var *lidet gunstig for Fiskeriets Forbedring som for Kulturarbeide i almindelighet*.¹⁶⁰

¹⁵⁸ Jf. vedlegg nr. 2.

¹⁵⁹ Jf. bl.a. Pedersen 2001: 311 ff., Ravna 2020.

¹⁶⁰ Pedersen 1986: 108.

Chr. A. Wulfsberg som mot slutten av 1860-tallet utga en bok om Finnmark med støtte fra det offentlige, anførte at de aller fleste fiskerne i vassdraget var samer som hadde *mindre let for at fatte og erkjende at der kan være Nytte i at legge Baand på sig i Efterstræbelsen av Fisket*. Han la til at også denne næringskilden ville flyte rikeligere hvis Tanadalen gjennom innflytting fikk beboere som hadde nok *Forstand til at indse at Laxens Fredning i Gydetiden, var nødvendig*.¹⁶¹

Men - ett særdeles viktig unntak fra den nedlatenhet myndighetene på denne tida hadde overfor samer og samisk kultur, er behandlinga av den første tanalova i 1888. Både forarbeidene og stortingsbehandlinga viser stor respekt for elvedalsinnbyggernes gamle rettigheter, og en genuin vilje til å formalisere og lovfeste disse.¹⁶²

Et 1900-talls eksempel på hvordan man på sentralt hold vurderte innbyggerne i Tanadalen, finner man i et brev fra fiskeriinspektøren til en engelsk sportsfisker i 1912. Roer måtte man skaffe seg lokalt, men andre typer tjenestefolk burde man ha med seg, da *Distriktets Indvaanere neppe duer stort til at stelle i et civiliseret Hus*.¹⁶³

Fiskerikonsulenten for Nord-Norge var i 1948 også inne på de kulturelle og språklige forholdene, men på en mer nyansert måte:

Undersøkelsene i vassdraget er meget vanskelige. De fleste som bor langs elva, er samer. De forstår, eller ønsker ikke å forstå fremmede. De har nok ofte vært behandlet slik at de har grunn til å være mistenksomme.¹⁶⁴

Men – skriver han - hvis man ikke kontrollerte opplysningene godt nok, ville man fort oppdage at man hadde vært for godtroende.¹⁶⁵

¹⁶¹ Wulfsberg 1867: 93.

¹⁶² Jf. Pedersen 1986: 119-144.

¹⁶³ Solbakk 2011: 102.

¹⁶⁴ Fiskerikonsulenten 1948: 1. Dette er for øvrig en meget interessant rapport om vassdraget, som også gir opplysninger om tradisjonell forvaltningskunnskap.

¹⁶⁵ Sm. st.

5 Offisiell oppgradering av samisk kultur – inkludering av samisk tradisjonell kunnskap?

De siste 30 – 40 år har man i Norge hatt en sterk offisiell oppgradering av samisk kultur. Grunnlovsparagrafen fra 1988 om samenes rettsstilling er den klareste illustrasjonen på den positive endringa som har skjedd:

Det påligger statens myndigheter å legge forholdene til rette for at den samiske folkegruppe kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv.¹⁶⁶

Denne paragrafen har i mer enn tre tiår slått fast at det er prinsipiell likeverdighet mellom samisk og norsk kultur i Norge, og man har i årene fra 1980-tallet frem til i dag hatt en helt enestående oppgradering av samisk språk og kultur på de aller fleste samfunnsområder.

Man ser også at det siden 1988 er kommet mange konkrete nasjonale og internasjonale lov- og konvensjonsbestemmelser, bl.a. om inkludering av urfolks kunnskap i forvaltninga av naturgoder. Likeledes foreligger det klare forskningsetiske retningslinjer om å vise tilbørlig respekt for lokale og urfolks tradisjonelle kunnskaper. Det vil si at grunnlovsparagrafens kulturelle retningsanvisning er fulgt opp på flere felter. De mest sentrale bestemmelsene mht. tradisjonell kunnskap oppsummeres i det følgende.

5.1 FN-konvensjonen om biologisk mangfold

FN-konvensjonen om biologisk mangfold, ratifisert av Norge i 1993 er ett av de grunnleggende internasjonale instrumentene når det gjelder å ivareta urfolk og lokalsamfunns tradisjonelle kunnskaper knytta til biologisk mangfold – og naturligvis til forvaltninga av dette mangfoldet. De bestemmelsene som er aktuelle i vår sammenheng er særlig artiklene 8j og 10c:

8 j: Hver kontraherende Part skal så langt det er mulig og som hensiktsmessig - under hensyntagen til sin nasjonale lovgivning, respektere, bevare og opprettholde de urbefolknings- og lokalsamfunnenes kunnskaper, innovasjoner og praksis, som representerer tradisjonelle levemåter av betydning for bevaring og bærekraftig bruk av biologisk mangfold, og fremme en bredere anvendelse av disse, med samtykke og medvirkning fra innehaverne av slike kunnskaper, innovasjoner og praksis (...).

10 c: Hver kontraherende Part skal, så langt det er mulig og som hensiktsmessig - beskytte og oppmuntre sedvanlig bruk av biologiske ressurser etter tradisjonelle kulturelle metoder, som er forenlige med forutsetningene for bevaring og bærekraftig bruk.¹⁶⁷

¹⁶⁶ Dette er den formen paragrafen har i dag etter en språklig revisjon i 2014. Se bl.a. Henriksen 20: 93 f., om statens forpliktelser mht. å fremme samisk kultur og inkluderinga av samisk tradisjonell kunnskap, fordi denne står så sentral i kulturen.

¹⁶⁷ Lovdata. Se nærmere om innholdet i disse paragrafene i NOU 2004: 28, s. 464 ff.

Utvalget som la grunnlaget for naturmangfoldlova gjorde også en oppsummering av internasjonale forpliktelser som var aktuelle for utvalgets arbeid. Der heter det at biomangfoldkonvensjonen blant annet innebærer at den forplikter staten til, på en hensiktsmessig måte, å anerkjenne den erfaringskunnskapen som lokalsamfunn og urfolkssamfunn sitter inne med, og ha gode prosesser for å sikre dette. Likeledes er staten forpliktet til å støtte opp om tradisjonell bruk som er forenlig med vern og bærekraftig bruk.

Utvalget presiserte også at urfolksforpliktelsene innebærer at staten,

*må sikre gode prosesser med reell deltagelse av samiske organer og organisasjoner når det gjelder forvaltning av naturressurser i samiske bruksområder.*¹⁶⁸

5.2 ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk¹⁶⁹

ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater har også flere relevante artikler når det gjelder anvendelsen av tradisjonell kunnskap:

Det gjelder blant annet artikkel 8, første ledd:

Ved anvendelse av nasjonale lover og forskrifter overfor vedkommende folk, skal det tas tilbørlig hensyn til deres sedvaner eller sedvanerett.

I dette ligger selvsagt at i de tilfeller sedvaner og sedvanerett er knytta til ulike former for naturbruk, er det nødvendig å ha kunnskap om den tradisjonelle kunnskapen som sedvanene bygger på.

Den andre bestemmelsen som har direkte relevans for inkludering av tradisjonell samisk kunnskap i forskning og forvaltning, er artikkel 23:

*Håndverk, bygde- og lokalbasert virksomhet, naturalhusholdning og tradisjonell virksomhet for vedkommende folk, som jakt, fiske, fangst og sanking, skal anerkjennes som viktige faktorer for å opprettholde deres kultur, økonomiske selvberging og utvikling. Når det er aktuelt, skal regjeringene sikre at slik virksomhet blir styrket og fremmet, med deltakelse av disse folk.*¹⁷⁰

I ILO's egen håndbok om urfolkskonvensjonen er det sagt at tradisjonell næringsvirksomhet er grunnleggende for urfolk og stammefolk, på grunn av at de er basert på en detaljert innsikt i miljøet og har vokst frem etter mange generasjoners erfaring med stell og bruk av sine tradisjonelle landområder.¹⁷¹ Håndboka vektlegger også behovet for å anerkjenne urfolks spesifikke kunnskap, ferdigheter og tradisjonelle teknologier som en grunnleggende faktor i tradisjonelle økonomiske systemer. Innenfor konvensjonens ramme ligger også at det er

¹⁶⁸ NOU 2004: 28, s. 471.

¹⁶⁹ Ratifisert av Norge i 1990, som det første land i verden.

¹⁷⁰ Relevansen av ILO-konvensjon nr. 169 er også drøfta i NOU 2004: 28 Lov om bevaring av natur, landskap og biologisk mangfold (naturmangfoldlova), s. 468 f.

¹⁷¹ Gáldu 2008:48.

behov for å styrke og fremme disse økonomiske systemene med medvirkning fra urfolk og stammefolk;¹⁷²

Håndboka kommer også inn på et tema som fra tid til annen har vært oppe i den offentlige debatt i Norge. Det gjelder spørsmålet om samene er et urfolk, eller i hvilken grad man er det. I den forbindelse har det gjerne vært hevda at samene holder på med så mange moderne aktiviteter at innholdet i urfolksbegrepet er blitt borte.

Håndboka er helt klar. Det er ingen slik sammenheng. Der presiseres det at når tradisjonell virksomhet vektlegges, betyr ikke det at urfolk ikke kan finne seg arbeid utenfor sine egne samfunn eller å utnytte nye økonomiske muligheter. Det konvensjonen fremhever at *den tradisjonelle virksomheten blir anerkjent som en svært viktig del av urfolks økonomiske system og kultur, ...*¹⁷³

5.3 FNs erklæring om urfolks rettigheter¹⁷⁴

I innledningen til denne erklæringen som ble vedtatt av FN's generalforsamling 13. september 2007, berøres også betydningen av tradisjonell kunnskap. Det erkjennes blant annet,

at det er tvingende nødvendig å respektere og fremme de iboende rettigheter urfolk har i kraft av sine politiske, økonomiske og sosiale strukturer, sin kultur, sine åndelige tradisjoner, sin historie og sitt livssyn, særlig retten til egne landområder, territorier og ressurser,

Enda mer relevant er erkjennelsen av at

respekt for urfolks kunnskaper, kultur og tradisjonsbundne praksis vil bidra til en bærekraftig og rettferdig utvikling og til en ordentlig forvaltning av miljøet,

I artikkel 31 er disse prinsippene utforma mer konkret:

1. Urfolk har rett til å bevare, ha kontroll med, verne og utvikle sin kulturarv og sin tradisjonelle kunnskap (...) De har også rett til å bevare, ha kontroll med, beskytte og utvikle immaterielle rettigheter til slik kulturarv og tradisjonell kunnskap, og slike kulturuttrykk.

I tillegg er det uttalt at sammen med urfolk skal statene treffe effektive tiltak for å anerkjenne og verne utøvelse av disse rettighetene.

¹⁷² Gáldu 2008:51. Uthevingene er gjort i teksten i håndboka.

¹⁷³ Gáldu 2008:51. Håndboka nevner også en rekke eksempler på forskjellige samfunnsområder fra de landene som har ratifisert konvensjonen, om hvordan den følges opp i praksis.

¹⁷⁴ <https://www.regjeringen.no/.../fns-erklaring-om-urfolks-rettigheter1/id629670>

5.4 Lov om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldlova)¹⁷⁵

Naturmangfoldlova har tre bestemmelser som berører forholdet til tradisjonell kunnskap og samisk kultur.

Det gjelder for det første formålsparagrafen, § 1:

*Lovens formål er at naturen med dens biologiske, landskapsmessige og geologiske mangfold og økologiske prosesser tas vare på ved bærekraftig bruk og vern, også slik at den gir grunnlag for menneskenes virksomhet, kultur, helse og trivsel, nå og i fremtiden, også som grunnlag for samisk kultur.*¹⁷⁶

Paragraf 8 som handler om kunnskapsgrunnlaget, er også av stor interesse. I første ledd vektlegges den vitenskapelige kunnskapens rolle, men også på tradisjonell og samisk kunnskap:

Myndighetene skal videre legge vekt på kunnskap som er basert på generasjoners erfaringer gjennom bruk av og samspill med naturen, herunder slik samisk bruk, og som kan bidra til bærekraftig bruk og vern av naturmangfoldet.

I departementets merknader til de enkelte paragrafene heter det blant annet om § 8 annet ledd, at det omhandler erfaringskunnskap og fastsetter en plikt for myndighetene til å legge vekt på slik kunnskap.

Departementet legger videre til grunn at,

- erfaringskunnskapen kan være dynamisk
- at kunnskapen er «basert på» generasjoners erfaring
- Men - kunnskapen kan ha utviklet seg underveis, selv med forankring i generasjoners erfaringer.

Når det gjelder samisk kunnskap spesielt, omfatter dette

- tradisjonell kunnskap, fornyelser og praksis, i biomangfoldkonvensjonens terminologi
- at denne typen tradisjonell kunnskap/árbediehtu er en viktig del av samisk kultur og identitet.
- at kunnskapen bl.a. knytter seg til ulike bruksmåter og til forvaltningen av naturressurser, og at denne erfaringsbaserte kunnskapen overleveres fra eldre til yngre generasjoner, gjennom muntlige forklaringer og praktisk øvelse.

Departementets oppfatning er at det ikke foreligger noen spesiell plikt for myndighetene *til å fremskaffe slik kunnskap før avgjørelser treffes utover det som følger direkte av første ledd eller alminnelig forvaltningsrettslig utredningsplikt*. Der er imidlertid et meget viktig forbehold, nemlig at *den innebærer en særlig plikt til å legge vekt på slik kunnskap dersom den foreligger*.

¹⁷⁵ Lovdata: Lov-2009-06-19-100.

¹⁷⁶ Sametingets synspunkter i konsultasjonsprosessen med Miljøverndepartementet er gjengitt i Ot.prp. nr. 52 (2008-2009). Kap. 2.7.2. Konsultasjoner med Sametinget.

Videre drøftes hvordan slik kunnskap kan skaffes til veie, og hva den kan innebære. Der nevnes at høring av organisasjoner som antas å sitte inne med slik kunnskap er et viktig supplement til plikten i § 8 annet ledd. Men – kunnskapen etterlyst i § 8 vil vanligvis bare være en del av beslutningsgrunnlaget.¹⁷⁷

Den tredje paragrafen som har særlig interesse er § 14 - *vektlegging av andre viktige samfunnsinteresser og samiske interesser*, som lyder:

Tiltak etter loven skal avveies mot andre viktige samfunnsinteresser.

Ved vedtak i eller i medhold av loven som berører samiske interesser direkte, skal det innenfor rammen som gjelder for den enkelte bestemmelse legges tilbørlig vekt på hensynet til naturgrunnlaget for samisk kultur.

I departementets merknader til denne paragrafen, uttrykkes det at samisk kultur og livsstil alltid har vært sterkt knyttet til naturen, til dels sårbar natur. Det er dette som synliggjøres gjennom annet ledd, om at *det skal legges tilbørlig vekt på naturgrunnlaget for samisk kultur ved vedtak i eller i medhold av naturmangfoldloven, noe som også følger av konvensjon om sivile og politiske rettigheter art. 27.*

Men – også her tas det forbehold om at samiske interesser ikke nødvendigvis skal ha forrang i det skjønnsrommet som myndighetene har etter lova.¹⁷⁸

5.5 Lov om laksefisk og innlandsfisk mv. (lakse- og innlandsfiskeloven)¹⁷⁹

Denne lova har også en interessant bestemmelse med direkte relevans for anvendelsen av samisk tradisjonell kunnskap i forvaltninga. Det gjelder paragraf 3,

Vektlegging av samiske interesser:

Dersom det vurderes å treffe vedtak i medhold av denne lov som vil berøre samiske interesser direkte, skal det innenfor rammene av de bestemmelser som gir hjemmel for vedtaket, legges tilbørlig vekt på hensynet til naturgrunnlaget for samisk kultur.

I departementets kommentarer til denne paragrafen - som i kvalifisert grad gjelder samisk laksefiske - heter det at,

Bestemmelsen synliggjør at det skal legges tilbørlig vekt på naturgrunnlaget for samisk kultur dersom det vurderes å treffe vedtak i medhold av denne lov. Hensynet til det samiske naturgrunnlaget må ligge klart innenfor rammen av den enkelte vedtaksbestemmelse i eller i medhold av loven. Dette omfatter både hvor loven selv gir hjemmel, og hvor hjemmelsgrunnlaget er forskrift med hjemmel i loven. Ved skjønnsutøvelsen må det ses hen til hvilken del av loven saken gjelder og hvilke andre interesser som blir berørt. Det må samtidig vurderes hvilken betydning vedtaket vil få

¹⁷⁷ Jf. departementets merknader til de enkelte paragrafene i Ot.prp. nr. 52 (2008-2009).

¹⁷⁸ Sm. st.

¹⁷⁹ LOV-1992-05-15-47. Endret ved lov 14 des 2012 nr. 94 (ikr. 1 jan 2013 iflg. res. 14 des 2012 nr. 1204).

for vernet av samisk materielt kulturgrunnlag. Vedtak forutsettes å være i samsvar med Norges folkerettslige forpliktelser.¹⁸⁰

Lovgiver har med andre ord presisert at det skal vurderes hvilken betydning ethvert lovvedtak etter denne lova vil få for samisk kultur. I forarbeidene forutsettes det i tillegg at vedtak som fattes er i samsvar med Norges folkerettslige forpliktelser.¹⁸¹

5.6 Forskningsetiske retningslinjer

Forskninga har også en selvstendig plikt til å ha kunnskap om, og ta hensyn til lokale forhold og tradisjonell kunnskap.¹⁸² Jf. bl.a. forskningsetiske retningslinjer for naturvitenskap og teknologi (NENT), og forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH).

I de sistnevnte heter det bl.a. i pkt. 23. forskning i andre kulturer, at det stiller spesielle krav til dialog med representanter for den kulturen som studeres:

Ved forskning i andre kulturer er det viktig med kunnskap om lokale tradisjoner, tradisjonell kunnskap og sosiale forhold. Forskeren bør i størst mulig grad være i dialog med lokalbefolkningen, representanter for den aktuelle kulturen og lokale myndigheter (...).¹⁸³

De forskningsetiske retningslinjene for naturvitenskap og teknologi er enda mer relevante. Det gjelder bl.a. andre del av pkt. 13 - *Forholdet mellom forskning og andre kunnskapsbærere og kunnskapsformer*. Der legges det stor vekt på at det i alle samfunn finnes mange kunnskapsformer, gjerne bygd på erfaringsbasert kunnskap, og at individer og lokalsamfunn kan besitte spesifikk lokalkunnskap.

Videre pekes det på at tradisjonell kunnskap er et annet nyttig begrep som det internasjonale vitenskapsrådet har definert som et *kumulativt sett av kunnskaper, ferdigheter, praksiser og framstillinger som er opprettholdt og utviklet gjennom erfaring, gjerne over generasjoner*.

Det heter også at *Tradisjonell kunnskap blant urbefolkninger er av denne typen, men at slik kunnskap finnes i ethvert samfunn*. Det uttrykkes også klart at disse *kunnskapsformene og kunnskapsbærerne bør påaktes (...)*.

Pkt. 15 - *Forskeren bør, der det er relevant, gå i dialog med andre kunnskapsbærere*. Dette er også meget relevant for forskning som angår laksebestandene i Tanavassdraget.

I dette punktet pekes det nemlig på at lokal- og tradisjonell kunnskap har sitt grunnlag og perspektiv fra praktisk erfaring som karakteriseres som *levd erfaring*. Slike kunnskapsformer kan man ikke overse selv om de ikke samsvarer med normene for vitenskapelig kunnskap.

¹⁸⁰ Prop. 86 L (2006-2007), s. 56.

¹⁸¹ Kalak/Johansen 2020: 75.

¹⁸² Man må tro at den samme forpliktelsen også tilligger forvaltning som bygger på forskning.

¹⁸³ NESH: 2018.

Likevel kan de være et viktig supplement til forståelsen av natur, miljø og livsvilkår for befolkningsgrupper og lokalsamfunn.

Punktvis oppsummert heter det videre i punkt 15:

- Det er derfor viktig at forskere søker å gå i dialog med denne kunnskapen, ikke minst i anvendt forskning som potensielt kan påvirke lokalsamfunn og livsvilkår.
- Internasjonale organisasjoner har spesielt lagt vekt på at det innenfor miljøforskning er behov for å respektere og bruke tradisjonell kunnskap blant urbefolkninger.
- Dette innebærer videre at når vitenskapelig kunnskap eller teknologi kommer til anvendelse, bør forskeren være åpen for å eventuelt nyttiggjøre seg relevante kunnskapsformer.

I punkt 16 slåes det fast at forskninga bør involvere berørte parter der det er relevant.

Borgermedvirkning kan gi et demokratisk korrektiv til valg av hva forskningen skal fokusere på og rette seg mot. Involvering av brukere, borgere og andre samfunnsaktører er nedfelt i en rekke internasjonale konvensjoner, blant annet Århus-deklarasjonen.¹⁸⁴

Det lokale forvaltningsorganet, TF, vektlegger prinsippene i de forannevnte dokumentene i forhold til forskning om Tanavassdraget. Dette er et urfolksområde, og i hht. internasjonale bestemmelser skal det i forskningssammenheng ha betydning hvilke forskningsbehov som defineres lokalt.¹⁸⁵

6 Forskning og forvaltning - en problematisk implementering av de gjeldende prinsippene om tradisjonell kunnskap

I Norge er det forskere som har sett på hvordan lokal, erfaringsbasert kunnskap er møtt i forbindelse med lokale krav og forslag om vern av fjorder eller fiskefelter mot aktive redskaper. De har funnet at fiskernes kunnskap er ofte blitt latterliggjort av forskere, og enten betegna som overtro eller som forsøk på å generere egen vinning, i stedet for som kunnskap om biologiske forhold. M.a.o. at vitenskapen har skapt seg en plass som forvalter av den sanne kunnskap.¹⁸⁶

¹⁸⁴ I den forbindelse er det vist til: *Convention on access to information, public participation in decision-making and access to justice in environmental matters.*

<http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/documents/cep43e.pdf>

¹⁸⁵ TF-sak 99/2018. Forskning og forskningsprinsipper. Se vedlegg nr. 1.

¹⁸⁶ Maurstad, A og Sundet, H. 1998:19. Det siterte utsagnet bygger forfatterne på Eybórsson 1996.

I de biologiske rapportene som omhandler Tanavassdraget de par siste tiårene er det også vanskelig å finne at samisk tradisjonell kunnskap skulle ha noen verdi som ett av grunnlagene for bestandsanslag og forvaltning av vassdraget.

6.1 Påvirkning på bestanden(e) – kun overfiske?

Det bildet som har vært rådende frem til i dag er nemlig at det stort sett bare er overbeskatning som angis som årsak til en negativ bestandsutvikling. Vitenskapelig råd for lakseforvaltning (VRL) er blant instansene som har fremma et slikt syn. I den første rapporten de la frem i 2009, heter det om tilstanden i Tanavassdraget, at dette vassdraget i praksis ikke står *overfor andre trusler enn overbeskatning*.¹⁸⁷

I sammendragdelen av VRL-rapporten for 2011 sies det at få norske laksebestander er overbeskatta. Men: *Et viktig unntak er bestandene i Tanavassdraget der overbeskatningen er stor. Og – overbeskatning er i liten grad en trussel mot bestandene allment sett, med laksen i Tana som det viktigste unntaket. Sammenfattende: Overbeskatning er den eneste kjente negative påvirkningen i vassdraget, og den negative bestandsutviklingen skyldes ene og alene overbeskatning*.¹⁸⁸

Denne hovedtesen innen den biologiske forskinga – at det kun er overfiske som er årsak til den påstått dårlige bestandssituasjonen i Tanavassdraget – kommer også til uttrykk i rapporten fra 2015:

Det er nå nesten ikke overbeskatning av laksebestandene i Norge, med unntak av Tanavassdraget. (...) Siden 1989 har lakseinnsiget til Sør-Norge økt, primært på grunn av kalking. I Vest-Norge og Midt-Norge har det gått tilbake, mens det i Nord-Norge har vært stabilt med unntak av Tanavassdraget. Laksebestandene i Tanavassdraget har svært dårlig status, og overbeskatning er eneste kjente påvirkning.¹⁸⁹

6.2 Working Group: Tradisjonell kunnskap (TK) og predasjon - følelsesmessige og emosjonelle fenomener

Når det gjelder bestandsutviklinga i vassdraget er altså hovedpåstanden at Tanavassdraget kun er ramma av overbeskatning og overfiske. Forskerne som har hatt ansvaret for overvåkinga av vassdraget mener også at dette er den eneste forklaringa på en negativ bestandsutvikling, slik det fremkommer i de årlige biologiske overvåkingsrapportene som i om lag ti år har vært hovedgrunnlaget for forvaltninga av laksen i Deatnu - (*Working Group on Salmon Monitoring*

¹⁸⁷ VRL 2009: 33.

¹⁸⁸ VRL 2011: 4, 5, 9.

¹⁸⁹ VRL 2015: 7.

and Research in the Tana River System).¹⁹⁰ Blant annet har man avvist naturlig variasjon fullstendig –

*pointing to a natural variation is a fundamentally flawed argument when it comes to assessing current stock status and its implications for the fisheries in Tana.*¹⁹¹

Dette premissgivende organet - forsknings- og overvåkingsgruppa, nedsatt av finske og norske myndigheter i fellesskap, har også flere ganger slått fast at tradisjonell kunnskap, ikke minst i forhold til predasjon, har liten eller ingen relevans for forvaltning av vassdraget. Blant annet finner man dette i deres første rapport i 2012. I denne rapporten anbefalte man også at forvaltninga ikke burde ta skritt som kunne bidra til å bringe tradisjonell kunnskap frem i lyset igjen. Ifølge forskningsgruppa har slik kunnskap en meget begrensa verdi, og en ny prosess i forhold til tradisjonell kunnskap ville kunne avspore, utsette og komplisere ting – *derail, delay and complicate things*.¹⁹²

Likeledes slo man også fast at forskning gjennom hundre år ikke hadde påvist at naturlig forekommende predatorer har påverka laksebestander negativt.¹⁹³ Predasjon ble sagt å være noe folk finner på når laksebestandene minker. Det blir da økt fokus på predatorer, og man får følelsemessige beskyldninger – *emotional accusations* – om at et økende antall predatorer spiser all laksen – *predators are increasing in number and as a result eating all the salmon*.¹⁹⁴

Det vil si at lokalbefolkningas kunnskap om at predasjon også kan ha noe å si for en negativ bestandsutvikling i vassdraget karakteriseres som utslag av sinnsstemninger, og ikke noe det er verdt å undersøke nærmere.

Spørsmålet om det vitenskapelige grunnlaget for reguleringene av laksefisket i Tanavassdraget var også tema i en nylig gjennomført rettssak om gyldigheta av fiskeforskriftene for vassdraget. Der var en av de aller fremste ekspertene innenfor lakseforskninga i Norge, seniorforsker Kjetil Hindar fra Norsk Institutt for Naturforskning (NINA), innkalt som vitne for staten. Han forklarte i retten at han hadde leda arbeidet med å sette et gytebestandsmål for Tanavassdraget, og konkluderte med *at det ikke er noen tvil om at det er overfiske som har ført til sterkt reduserte fiskebestander*.¹⁹⁵

I retten ble han spurt om han noen gang hadde lagt tradisjonell kunnskap til grunn for sitt arbeid som forsker innenfor dette feltet. Svaret var et meget klart nei.¹⁹⁶ Dette har også så langt vært representativt for den biologiske forsknings- og overvåkingsgruppas arbeid med laksen i Tanavassdraget. Tradisjonell forvaltningskunnskap, blant annet om predatorer, er blitt konsekvent avvist.

¹⁹⁰ Kalt Working-group også i videre henvisninger.

¹⁹¹ Working group 2012: 36. Undertegnede har ingen faglige forutsetninger for å ta stilling til spørsmålet.

¹⁹² Working-group 2012: 29 ff. Jf. også Working-group 2015: kap. 3.1.16.

¹⁹³ Sm. st., s. 31

¹⁹⁴ Sm. st., s.31.

¹⁹⁵ Jf. Øst-Finnmark tingrett 2020: 19.

¹⁹⁶ Personlig notat fra tingretten i Vadsø, 10.9.20.

6.3 Departementet og Stortinget om tradisjonell kunnskap – to ulike budskap?

Det forannevnte er en nedvurdering av tradisjonell samisk forvaltningskultur, som etter både interne og internasjonale bestemmelser skulle vært vektlagt. Disse oppfatningene har også gått igjen på landets øverste nivå for lakseforvaltning - Klima- og miljødepartementet (KLD). Det skjedde blant annet i forbindelse med den nyeste avtalen med Finland om fisket i Tanavassdraget. I *Proposisjon 54 S (2016 – 2017) – Samtykke til inngåelse av avtale mellom Norge og Finland om fisket i Tanavassdraget av 30. september* (Prop. 54 S), antydes indirekte at lokalbefolkningas ønske om at tradisjonell kunnskap også skal være en del av grunnlaget for forvaltninga, er å forstå som at denne typen kunnskap skal være det bestemmede for forvaltninga. Dette fremkommer på følgende måte:

Departementet vil bemerke at all moderne forvaltning av levende ressurser må baseres på et best mulig vitenskapelig grunnlag, og lokalbefolkningens erfaringskunnskap kan ikke tillegges avgjørende betydning i vurderingen av laksebestandenes tilstand (s.20).¹⁹⁷

Påstanden om *overfiske* kommer meget klart til uttrykk i *Proposisjon 54 S (2016 – 2017)*. Departementet var nemlig ikke i tvil om at,

(...) den svake bestandssituasjonen i vassdraget i det alt vesentlige skyldes overbeskatning, og ikke predasjon eller andre faktorer (s. 20).

Stortinget hadde imidlertid et annet og mer nyansert syn. En enstemmig energi- og miljøkomité erkjente at predatorer kunne være et problem. Komiteen viste til at fisketrykket ville bli redusert med den nye avtalen, men at det også var mange andre tiltak som kunne bli gjort:

Herunder å ha kontroll på predatorer som åpenbart utgjør en trussel enten for laksesmolt på vandring ut av vassdraget og Tanafjorden eller laks som er på vei opp vassdraget for å gyte. Komiteen ønsker å fremme et slikt arbeid som også kan være med på å styrke tanalaksens fremtid.¹⁹⁸

Komiteens flertall hadde også særlig oppmerksomhet vendt mot sjøørreten som predator, og at den var en vesentlig predator i forhold til laks. Bl.a. burde det vurderes økt fisketid for sjøørret i nedre norske del av vassdraget og i sidevassdragene. Man forutsatte også at KLD, i samarbeid med TF og lokale jeger- og fiskerforeninger, skulle gjennomføre tiltak *for å effektivere uttak av sjøørret*.¹⁹⁹

¹⁹⁷ Det er ukjent at noen ansvarlige på lokalt hold skulle ha gått inn for at tradisjonell kunnskap (TK) alene skal ligge til grunn for forvaltninga av vassdraget, men at den skal være en del av det samla kunnskapsgrunnlaget sammen med den biovitenskapelig kunnskapen. Så langt har ikke dette vært tilfelle.

En av de aller fremste fagfolkene når det gjelder laksebestanden(e) i Tanavassdraget, dr. Eero Niemelä, uttaler for øvrig at det er *meningsløst om man ikke evner å høste av flere hundre år gammel lokal kunnskap* (Bladet *Finnmarken*, 14.2.17).

¹⁹⁸ Innst. 228 S – 2016 – 2017, s. 8.

¹⁹⁹ Samme sted.

Stortingskomiteens flertall pekte også på at selen kunne være en predator på laks, og ønska mer kunnskap om temaet:

Flertallet vil påpeke behovet for at det arbeides med kunnskapsinnhenting rundt sel som predator mot laks. Flertallet ønsker et bredt samarbeid om kunnskapsinnhenting mellom de ulike myndigheter, bygget på både tradisjonell og vitenskapelig kunnskap. Flertallet forutsetter at det blir gjennomført et tverrfaglig sektorsamarbeid med Nærings- og fiskeridepartementet for å gjennomføre dette arbeidet.

Likeledes var stortingskomiteen opptatt av sjøfuglbestandenes mulige negative påvirkning; Flertallet mener at det bør gjøres grundig forskning på hvilken påvirkning sjøfuglbestanden har på utgående laksesmolt.²⁰⁰

Dette var positive signaler fra Stortingets side.²⁰¹ Fra departementalt hold var man i første omgang mindre inntilt på å følge opp. Dette kom til uttrykk da TF i implementeringsfasen av den nye avtalen foreslo at det ved siden av den biologisk orienterte *Working Group* burde etableres en egen rådgivende gruppe for anvendelse også av tradisjonell kunnskap innen forvaltninga.

De sentrale lakseforvaltningsmyndighetene fant at et slikt organ var unødvendig. Svaret var at en slik gruppe ikke skulle opprettes i offentlig regi. Rettighetshaverne langs vassdraget kunne gjerne gjøre det på eget initiativ, men den ville ikke ha noen formell status som kunnskapsleverandør til forvaltningen:

En arbeidsgruppe for tradisjonell kunnskap følger ikke av Tanaavtalen av 30. september 2016, og vil følgelig ikke ha noen formell status under avtalen. TF står imidlertid fritt til å opprette en slik gruppe på eget initiativ, eventuelt i samarbeid med finske rettighetshavere. Departementene vil presisere at en slik arbeidsgruppe ikke vil ha noen formell rolle i forvaltningsarbeidet.²⁰²

Undertegnede kjenner til at det blant mottakerne var betydelig forbauselse over svaret.²⁰³ Dette blant annet pga. at det i artikkel én i overenskomsten mellom Norge og Finland om fisket i Tanavassdraget er slått fast at forvaltninga også skal skje på grunnlag av tradisjonell kunnskap. Likevel var ikke dette et anliggende for de sentrale forvaltende myndigheter, men noe laksefiskerne ved vassdraget selv kunne holde på med i privat sammenheng.²⁰⁴

²⁰⁰ Innst. 228 S – 2016 – 2017, s.9.

²⁰¹ Det har vist seg noen, positive, konkrete resultater av Stortingets «marsjordre» til regjeringa. Se bl.a. pkt. 7.2.1.

²⁰² E-post til TF fra KLD, 1.12.17

²⁰³ Undertegnede var TF-leder i perioden november 2015 – november 2017, og har vært ordinært medlem av TF-ledelsen etter det.

²⁰⁴ Svaret var uventa på bakgrunn av de lovbestemmelser og standarder som foreligger med hensyn til å ivareta urfolks tradisjonelle kunnskap i forvaltningssammenheng. I ettertid har det imidlertid vært en viss bevegelse. Det er gjennomført en vitenskapelig undersøkelse av den predative evnen hos gjedde og sjørøret. Jf. pkt. 7.2.1. I 2020 ble det også drevet prøvefiske etter andre arter. De dominerende artene i antall var harr, sik og gjedde. (Opplysning fra TFs administrasjon).

6.4 Er predasjon undersøkt?

Foran er det vist at også VRL gjennom flere år har stått for en oppfatning om at (kun) overbeskatning er årsak til en svak bestandssituasjon i Tanavassdraget. *Overbeskatning* går også igjen i rapporten fra 2019, men muligens i en noe mindre kategorisk form.

Mens innsiget av laks i resten av Nord-Norge har vært relativt stabilt, har innsiget til Tanavassdraget avtatt markant, og fra 2005 vært mindre enn halvparten så stort som i 1989 (figur 8.2). Det er sannsynlig at laks fra Tanavassdraget beiter i de samme havområdene som laks fra andre vassdrag i regionen, og den avvikende dårlige utviklingen er derfor knyttet til lokale forhold i vassdraget eller nærområdet. Flere av laksebestandene i Tanavassdraget har svært dårlig status, og overbeskatning er eneste kjente menneskelige påvirkning.²⁰⁵

Formuleringene - *den avvikende dårlige utviklingen er derfor knyttet til lokale forhold i vassdraget eller nærområdet, og at overbeskatning er eneste kjente menneskelige påvirkning*, er interessante. Det kan tyde på at dette prestisjetunge rådet erkjenner at det også kan være andre årsaker til den negative bestandsutviklinga enn bare den menneskeskapte påvirkninga – i første rekke fiske.

Muligens kan dette innebære et grunnlag for å se nærmere på et standpunkt som *Working Group* har stått på, og som har vært vanskelig å forstå for mange tradisjonsbærere ved vassdraget, nemlig at predatorer ikke har noen negativ innvirkning på laksebestanden. Begrunnelsen fra forskningsgruppa har vært at predatorer og laks alltid har levd sammen, og at laksen ikke har vært skadelidende på grunn av det.

Ut fra forskningsmessige standarder er en påstand om at predasjon ikke har noen betydning for laksebestanden ganske forbausende. Problematikken er ganske enkelt ikke undersøkt for Tanavassdragets vedkommende.

I og for seg kunne dette være et forståelig vitenskapelig argument, hvis dette dreide seg om et vassdrag hvor det alltid har vært en naturlig balanse mellom predatorer og laksebestand - uten inngripen fra mennesket. For Tanavassdragets vedkommende er dette imidlertid en ahistorisk oppfatning. For de siste to-tre århundrene hvor man finner skriftlige kilder om dette – og trolig lenge før det - har nemlig elvedalsbefolkninga drevet en til dels omfattende og systematisk virksomhet for å holde predatorbestandene nede. Samtidig var fisket og fangsten etter en rekke fiske-, dyre- og fuglearter langt på vei også en del av den daglige mattilgangen. Det vil si at predatorbekjemping og matauk var en del av det samme bildet. Utenom å være en matressurs bidra også flere av dyre-, fiske- og fugleartene, med pelsverk, skinn, dun og fjær, til ulike formål.

En stor del av den tidlige predatorbekjempelsen er imidlertid blitt kriminalisert frem mot de siste tiårene, og er dermed blitt borte. Det har skjedd gjennom fredning av dyre- og fuglearter

²⁰⁵ VRL 2019: 97.

som tidligere ble var holdt under lokal kontroll, og sterk innskrenkning av muligheten til å fange fiskearter som etter gammel kunnskap har vært predatorer på yngel og smolt.²⁰⁶

Ut fra en vitenskapelig tilnæringsmåte, og formulering av relevante forskningsmessige problemstillinger, er det vanskelig å forstå at man har sett helt bort fra en mulig negativ virkning av at omtrent all den gamle, tradisjonelle predatorforvaltninga er blitt borte i perioden etter andre verdenskrig. Denne kunnskapen er blitt definert som irrelevant, og at det ikke er nødvendig å ta hensyn til ved vurdering av bestandsutviklinga i vassdraget.

Avvisning av tradisjonell kunnskap mht. forvaltning av naturgoder i et urfolksområde – i dette tilfellet et samisk bosetningsområde som Tanavassdraget – kan for øvrig vanskelig være i overenstemmelse med den rekke av nasjonale og internasjonale bestemmelser som fordrer at slik kunnskap skal vurderes og/eller inkluderes i både forskning og forvaltning.²⁰⁷

6.5 Initiativ for å inkludere tradisjonell kunnskap i forvaltninga - felles arbeidsutvalg DN/Sametinget 2011²⁰⁸

Det har vært gjort konstruktive forsøk på å få til en større samforstand mellom biologisk forskning, tradisjonell kunnskap og forvaltning. Det gjelder særlig en avtale på politisk nivå, inngått 24.11.2010, mellom Sametinget og Miljøverndepartementet, om en bedre inkludering av tradisjonell kunnskap i lakseforvaltninga. I paragraf 2 i avtalen ble det bl.a. slått fast at i hht. naturmangfoldlovas § 8, *Skal innføring av nye reguleringer (...) være basert på vitenskapelig og erfaringsbasert kunnskap.*

Avtalen hadde også en rekke formuleringer om konsultasjoner og prosedyrer for å oppnå enighet, og man oppretta i fellesskap et bredt sammensatt arbeidsutvalg for å *bistå i konsultasjonsprosessene knyttet til reguleringene i laksefisket (§ 3).*²⁰⁹

Dette arbeidsutvalget for laksereguleringer i Finnmark og Nord-Troms var et godt grunnlag for dialog og samarbeid om laksereguleringer i de samiske områdene i nord. Utvalget kom med sin innstilling i 2011, og var enig på alle vesentlige områder.

I rapporten fra utvalget understrekes at urfolks tradisjonelle kunnskap har et særlig fokus, og at det er ønskelig at tradisjonell og erfaringsbasert kunnskap også skal kunne benyttes som grunnlag for forvaltning av laksestammene i fremtida. Arbeidsutvalget anbefalte på den bakgrunn at det burde settes i gang et treårig forsknings- og utredningsprosjekt i Tanavassdraget/Tanafjorden for å samle inn, systematisere og tilgjengeliggjøre erfaringsbasert tradisjonell kunnskap blant sjø- og elvefiskere, om laks og naturgitte forhold som påvirker laksebestanden.²¹⁰

²⁰⁶ Nærmere om disse forholdene i etterfølgende kapitler.

²⁰⁷ Jf. kap. 5.

²⁰⁸ DN – Direktoratet for naturforvaltning.

²⁰⁹ DN/Sametinget 2011, s. 27 -29.

²¹⁰ Sm. st., s. 19.

Av ukjente grunner rant dette konstruktive initiativet ut i sanda.

7 Dyre-, fugle-, og fiskearter som lokalt har vært kjent som predatorer

Innenfor den tradisjonelle predatorbekjempelsen som også var en viktig del av å skaffe både mat og råvarer til livsoppholdet, ble det drevet en intens jakt på sel/kobbe, oter, fiskender (laksand, siland, storlom, smålom, mv. Det var også en del av den lokale menyen å ta egg fra disse fugleartene om våren, noe som selvsagt også bidro til reduserte bestander. Ikke minst ble også flere fiskearter som er predatorer på laksunger, systematisk fanga med smågarn (*sáibma*) og andre redskaper, bl.a. nøter. Dette gjelder ikke minst arter som lake, gjedde, harr, abbor og sjøørret. Dermed bidro man på en effektiv måte til å holde disse artene, som alle er kjent som predatorer på laksunger, på et lavt nivå. Lake ble for øvrig også fanga både med line og den s.k. lakekroken.

I det følgende gis en summarisk oversikt over en del fiske-, fugle- og dyrearter som har vært kjent som predatorer i forhold til laksen.

7.1 Lake

Jacob Fellman betegner på 1820-tallet laken som et glupsk rovdyr. Likevel mente han at den ikke fikk tak i så mye levende fisk på grunn av sin langsomhet - *tröghet*, da en betydelig del av de andre fiskeartene i Utsjok tilhørte den kvikke lakseslekten. I Tanaelva var den dessuten ganske sjelden, men vanlig i alle andre vassdrag i Lappmarken.²¹¹

I elvene i Karasjokområdet må den imidlertid ha vært vanlig. Der ble den oppfatta som en trussel mot laksebestanden. På 1860-tallet ville man ha *Skuddpremie* på lake, fordi den spiste rogn av laks og annen mer nyttig fisk. På laksetinget i Karasjok i 1863 ønsket nemlig tingallmuen at fiskearten burde utryddes, da *den er meget skadelig for Fiskeriet ved at fortære Rognen*. Det ble også foreslått en premie på 4 skilling for hver lake som ble fanget.²¹²

Laken som predator på laks ble også berørt på et folkemøte i Sirma, 26.3.2012.²¹³ En representant fra finsk side fortalte at vinteren 2010-2011 hadde en fisker i Utsjokområdet, satt ut en hundre meter lang lakeline med 10 kroker i Deatnu. I løpet av tre dager fikk han godt og vel 10 laker, som i gjennomsnitt hadde spist tre laksunger hver.²¹⁴

I faglitteratur betegnes den som en rovfisk, fordi den kan gjøre betydelig skade på fiskebestanden ved å spise rogn, yngel og større fisk. Det heter også at det de fleste steder ville være til stor fordel for laksefiskene i vassdraget om det ble fiska mye mer lake.²¹⁵

²¹¹ Fellman. J. IV 1906: 107.

²¹² Statsarkivet i Trondheim (SAT). Tana sorenskriveris justisprotokoller (TSS) 1855-66. Karasjokinget, 14.3.1863. Dette materialet er i dag overført til Statsarkivet i Tromsø.

²¹³ Arrangør: Laksefiskerforeningen for Tanavassdraget (LFT).

²¹⁴ Det samiske begrepet som ble brukt var *veajet*, som er en samlebetegnelse for yngel og smolt.

²¹⁵ Jensen 1972 f.

7.2 Gjedde

I faglitteratur betegnes gjedda som en av våre mest vanlige rovfisker.²¹⁶ Det heter også at der bedre fisk (*ørret, røie, sik*) trives, *blir gjedden alltid skadelig.*²¹⁷

Jacob Fellmans nedtegnelser fra 1820-tallet gir også enkelte opplysninger om gjedda. Meget forsiktig vurdert kan det se ut som om gjeddebestanden ikke hadde noen betydelig økning i det påfølgende hundreåret frem til 1920-tallet. Til gjengjeld ser det ut til at den både har økt og utbredt seg kraftig i vassdraget siden da.²¹⁸ Som grunnlag for en slik forsiktig vurdering kan det vises til referatene fra den felles finsk-norske myndighetsdelegasjonen som i 1926 hadde en rekke møter med laksefiskerne i vassdraget på begge sider av grensa, fra munningen til de øverste fiskerne i Anárjohka.

Bilde 6: Gjedde med smolt i magen fanget i Kárásjohka den 6. juli 2021 (Foto: Narve S. Johansen).

I referatene fra disse møtene nevnes ikke gjedde med et eneste ord.²¹⁹ Selv om man metodisk sett skal være forsiktig med å trekke slutninger ut fra kilders taushet, virker det som situasjonen ikke hadde endra seg vesentlig siden Fellmans observasjoner hundre år tidligere. Gjedda var tydeligvis ikke noen plage for fiskerne i 1926.

Dette i motsetning til situasjonen i dag – etter nye hundre år - når gjedda har inntatt hele vassdraget. Nå finnes den også i sterke stryk hvor den omtrent ikke viste seg tidligere.

²¹⁶ Nilsson O.W/Smedman, R 1995: 44

²¹⁷ Harstad 1928: 55.

²¹⁸ Det må presiseres at kildegrunnlaget er spinkelt – derfor begrepet forsiktig vurdert.

²¹⁹ Pedersen 2019 b.

Forklaringa på dette lokalt, er gjerne at det skyldes de mange og sterke begrensningene på fisket med settegarn etter andre arter. Det gjelder både fisketid og redusert maskevidde i slike garn. Mao. at offentlige reguleringer har redusert og bortimot fjerna bruken av et tradisjonelt redskap som tidligere bidro til å holde blant annet gjeddebestanden nede.

Dette er interessant i forhold til en tidligere observasjon fra Máskejohka, det nederste lakseførende sidevassdraget til Tanaelva. Fiskerikonsulenten for Nord-Norge forteller nemlig i 1948 at fjellsamer tidligere hadde hatt leir ved Máskejávri/Masjokvannet, hvor de hadde drevet et omfattende garnfiske. Dette fisket hadde da opphørt for en god stund siden. Lokale informanter hadde fortalt ham at gjedda var sjelden i gamle dager, men at den nå hadde spredt seg voldsomt i vannet, og at man kunne få gjedder på opptil 5-6 kilo. Fiskerikonsulenten anså det som mulig at økningen i gjeddebestanden også hadde ført til dårligere laksebestand i dette vassdraget.²²⁰

VRL har i sine rapporter, 2009-2011, når det gjelder Tanavassdraget, særlig pekt på en dårlig bestandssituasjon i øvre del av vassdraget, elvene i Karasjokområdet. I omtalen av ulike predatorer i rapporten for 2010, kommer VRL også inn på gjedda. Der nevnes at i flere norske innsjøer må smolten passere gjennom innsjøer med gjedde på sin ferd til havet. I tillegg slår man også fast at gjedda er en opportunistisk fisk som lett skifter byttedyr, alt etter tilgjengelighet, og at den lett vil kunne skifte over til smolt som svømmer nedstrøms. Ifølge VRL viser forskning fra Finland at gjedde over 40 cm i et område spiste 29 prosent av all utvandrende smolt (fra klekkeri).²²¹

Resultater fra Aage Solbakks intervjuundersøkelse blant laksefiskere i Tanavassdraget, publisert i 2016, forteller også noe om økningen i gjeddebestanden. Om sin egen fiskesone, *Nuohttegoatnil* - sone 41 – oppstrøms *Fanasgieddi*/Båteng, skriver han at gjedda tidligere hadde vært nesten fraværende,

*Men siden 2000 har noen stågarnfiskere fått en del gjedde på størrelse 1 til 2 kilo. Det gjelder også undertegnede som har stågarn i sonen. Siden 2005 har det vært gjedde i garnet så å si hver sommer. Mange hadde lakseunger i magen.*²²²

Våren 2020 var det storflom i Tanavassdraget. En gruppe damer i Karasjok tok da opp igjen en gammel tradisjon – å sette garn på oversvømte jorder. Der de satte garna, Ájonárga, var det på det dypeste mer enn ei årelengde. De brukte seks garn, *sáibma*, på det oversvømte engstykket. Første natt fikk de om lag 20 sik, et par gjedder og endel abbor. Neste natt hadde vannstanden sunket betraktelig. Da var det ikke lenger sik i garna, men den ene gjedda etter den andre – *hávggat ja vel eanet hávggat*. Til sammen var det *nuppelot* - mellom ti og tjue gjedder.²²³

²²⁰ Fiskerikonsulenten 1948: 14,15.

²²¹ VRL 2010: 56.

²²² Solbakk 2016: 28.

²²³ Paltto 2020: 10 ff.

7.2.1 Vitenskapelig undersøkelse av gjeddedietten

I 2020 kom resultatene fra den første vitenskapelige undersøkelsen av dietten til gjedda i Tanavassdraget, og mulig påvirkning på laksebestanden. Disse resultatene er helt i overensstemmelse med det folk tradisjonelt har hatt kunnskap om, nemlig at det er mye gjedde og at den setter til livs store mengder laksunger.

Bilde 7: Gjedde fanget i Tana i 2019 med åtte laksesmolt i magen (Foto: Martin Svenning).

Hovedmålsettingen med dette prosjektet var å undersøke hva gjedde og sjøørret spiste om sommeren i Tanavassdraget, og om deres eventuelle predasjon på tanalaksen. Undersøkelsen ble gjort i to hovedområder: 1) et 'øvre' område med sideelvene Kárášjohka (nedstrøms Šuolggajohnjálbmi/Myrskog) og Iešjohka (nedstrøms uoššjávri), samt 2) et 'nedre' område fra Sirbmá til Mašjok.²²⁴

Utdrag av resultatene hvor vurderinger også inngår:

- *Laksunger dominerte i magene hos gjedder fanget i Iešjohka-Kárášjohka både i 2018 og i 2019, og utgjorde omtrent halvparten av dietten, dvs. like mye som de andre ni fiskeartene, samt fugl, lemen, bunndyr, insekter etc. til sammen.*

²²⁴ De følgende opplysningene stammer fra Svenning et al. 2020: 3, 4.

- *Spesifikk volumprosent for laksunger var ca. 95 % i begge årene, noe som indikerer en stor grad av individuell spesialisering hos gjeddene.*²²⁵
- *Smolt alene utgjorde om lag en tredjedel av den totale dietten til gjedda i Iešjohka-Kárášjohka. I nedre del av Tana var innslaget av laksunger i gjeddemagene lavere enn i det øvre området, selv om laksunger var et viktig byttedyr også her.*
- *Det store innslaget av lakseparr og -smolt i dietten til gjedde fanget i Iešjohka og Kárášjohka indikerer at predasjon fra gjedde kan utgjøre en betydelig dødelighetsfaktor for store laksunger langs disse elvestrekningene.*
- *-Selv om vi anslår at tettheten av predatorgjedder i Iešjohka (nedstrøms Suossjavre) utgjør i størrelsesorden bare 4-5 kg/ha,²²⁶ kan likevel om lag halvparten av smolten der ha endt opp i magene til gjedda de siste årene.*
- *Ved lave gytetettheter av laks, slik som situasjonen i Iešjohka er nå, vil (...) gjeddass predasjon av laksesmolt ha stor betydning ved at en stor andel av smolten blir spist.*

Tilsynelatende i sterk opposisjon til dette, hva angår mengden av gjedde i Iešjohka, står resultatene fra en elfiskeundersøkelse midt på 1970-tallet. I rennende vann ble det foruten laks og ørret, registrert ørekyte, lake og harr, men ingen gjedde.²²⁷

Hvis dette indikerer at gjeddebestanden i Iešjohka midt på 1970-tallet var på et så lavt nivå som dette, ville det vært oppsiktsvekkende i forhold til den mengde av gjedde som forskerne fant i 2018 og 2019. Derfor er det nødvendig å vurdere alternative forklaringer. Dr. scient. Eero Niemelä som har drevet forskning i Tanavassdraget i mange tiår, skriver på generelt grunnlag at særlig om sommeren lever laksyngelen nær strendene, og at man sjelden ser annen type fisk der, som gjedde, lake, etc., når man driver med elfiske. Disse fiskene føler det elektriske feltet bedre, og holder seg unna.²²⁸ Dette kan absolutt være forklaringa på det lave nivået med gjeddeyngel i undersøkelsen som er referert foran.

I forbindelse med den nevnte undersøkelsen ble det også gjennomført prøvefiske med garn i Šuoššjávri, lengre oppe i vassdraget - to netter i månedsskiftet juli august. Der ble det registrert gjedde. Total fangst var 10 sik, 8 harr, 29 gjedder, og 19 abbor.²²⁹

Undertegnede har snakka med tradisjonsbærere som har grunnleggende kunnskap om Iešjohka angående bestandsutviklinga for gjedde i denne viktige lakseelva. Det opplyses at det tidligere ble fiska hardere med garn i Šuoššjávri, såvel som i *luobbalat* (småvatn på elv) både ovenfor og nedenfor dette vatnet,. I løpet av de siste tiårene er dette fisket sterkt redusert og næmest blitt borte. Derfor har gjedda hatt en kraftig økning fordi få eller ingen fisker etter den lenger.

²²⁵ Det betyr at av de gjeddene som velger å spise lakseunger, utgjorde laksunger 90-95 % av mageinnholdet, noe som igjen kan tyde på at noen av gjeddene er spesialiserte på å spise lakseunger (Personlig meddelelse fra dr. scient Martin Svenning).

²²⁶ Dvs. 4/5 kg gjedde pr. hektar (10 000 kvadratmeter).

²²⁷ Bjercknes 1975: 17 f.

²²⁸ DeanuInstituhtta 2016: 12.

²²⁹ Bjercknes 1975: 19.

Det antydes også andre mulige årsaker til at laksungene ikke rekker å komme ned til havet: Sjøørretbestanden har hatt en sterk økning de siste tiårene, og antallet fiskender (*goalsst*) har økt kraftig i de øvre elveløpene av Tanavassdraget i den samme perioden.

7.3 Harr

Én predator som nevnes på 1820-tallet er harren, fordi den spiste mye lakserogn. Jacob Fellman skriver at denne fisken kunne være svært glupsk tidlig på våren, før insektene kom. Da kunne den sluke både *møss*, *vattenlemlor* og *paddor*. Det vil si at både mus og frosk sto på menyen. Harren spiste også sin egen rogn, for ikke å snakke om laksens. Derfor kunne den være helt stinn av lakserogn om høsten (og var nettopp da regna som en delikatesse).²³⁰ På grunn av harrens trang til lakserogn, hevda han, trolig bygd på lokal kunnskap, at et av de viktige tiltakene for å øke laksebestanden var å fange mest mulig harr. Det var nemlig en fisk som ødela store mengder lakserogn, eller slik han uttrykker det - *oerhörda kvantiteter laxrom*.²³¹

Bilde 8: Harr i Máskejohka, juli 2013 (Foto: Narve S. Johansen).

²³⁰Fellman. J IV 1906: 124.

²³¹ Fellman. J III 1906: 278. Biologer undertegnede har spurt om dette, mener at «overskuddsrogn» uansett vil gå til spille, og ikke bidra til økt lakseproduksjon.

I annen litteratur beskrives harren som en utprega elvefisk, og at den er en næringskonkurrent til ørreten. Den vokser alltid raskere enn ørreten, og man bør unngå å få den inn i ørretvann.²³² Det heter også at den gjerne eter rogn av laks og ørret, og tar med alderen også fiskeyngel og ørekyte.²³³ Enkelte eldre tradisjonsbærere med god innsikt i fisk og fiske i vassdraget, mener at harren er bortimot på linje med gjedda når det gjelder å ta småfisk – herunder også laksunger.

Dét underbygger Fellmans beskrivelse fra 1820-tallet om at også harren er en glupsk rovfisk.²³⁴

7.4 Abbor

I sin opplisting av de ulike fiskeartene i vassdraget, og deres egenskaper, blir ikke abboren nevnt av Jacob Fellman på 1820-tallet. Likevel bør også den vurderes når man undersøker mulig predasjon på laksunger. I innlandsvann beskrives nemlig abboren som en stor næringskonkurrent til ørreten, og at utsetting av ørret yngel i abborvann er fullstendig hensiktsløst. Den blir spist opp. Derfor har man på sine steder drevet med planmessig uttynningsfiske av abbor for å få opp ørretbestanden.²³⁵

Denne arten beskrives også som en fisk som har stor suksess i kampen for tilværelsen. I mange norske innsjøer er den helt dominerende, og konsumerer størsteparten av den utklekte fiskeyngelen – både sin egen og andres. Når den blir 16-17 centimeter begynner den å ta fisk. Fra den er ca. 20 centimeter er fisk den viktigste føden.²³⁶ Det finnes litteratur som opplyser at abboren kan opptre som en *typisk rovfisk* når den blir eldre.²³⁷

Dette bekreftes fra Tanavassdraget. Folk fra finsk side som fiska med smågarn/*sáibma* der sommeren 2019, fikk også abbor som hadde spist laksunger.²³⁸ Derfor er også abboren én av de artene man bør ha oppmerksomhet vendt mot i forbindelse med det totale predasjonspresset i vassdraget.

7.5 Sik

Ut fra det prøvofisket etter andre arter som ble gjort i TF-regi høsten 2020, erfarte man at det er en stor sikbestand i Tanavassdraget. Uten at det er kjente opplysninger om at siken er predator på laksunger, er det likevel grunn til å ha oppmerksomhet vendt også mot denne arten. I hht. en del faglitteratur spiser ikke siken fisk, men derimot små bunndyr, bl.a.

²³² Jensen 1972: 25. I klassikeren *Ørretboka* av Jacob Sømme, heter det imidlertid at den tar lite fisk, men at den skal kunne ta en god del rogn (Sømme 1941: 302).

²³³ Muus/Dahlstrøm 1968: 76.

²³⁴ Av egen, og mange andre stangfiskeres erfaring, er harren en av de mest bitevillige fiskeartene i lakselver, og selv til dels små harr kan gå løs på store sluker og wobblere.

²³⁵ Jensen 1972: 26.

²³⁶ Nilsson, O.W/Smedman R: 1995: 68.

²³⁷ Harstad 1928: 64.

²³⁸ Personlig meddelelse fra TF- direktør Hans Erik Varsi.

muslingkreps, larver av ulike insekter, små snegler og muslinger.²³⁹ Imidlertid finnes det opplysninger om at siken også kan ta småfisk.²⁴⁰ Spørsmålet er om dette evt. kan gjelde den minste laksyngelen like etter at rogn klekkes. Like interessant er det om siken evt. undergraver det leddet i næringskjeden som laksyngelen skal leve av.

7.6 1800-tallet: Sjørørreten – forvaltningsobjekt og predator

I forbindelse med laksens gyting kom Jacob Fellman på 1820-tallet også inn på en fiskeart som på samisk ble kalt *guvtssha*, i hans språkdrakt. Dette er det begrepet som i dag, på samisk, brukes om sjørørreten - *guvžá*. Det var en relativt liten, blank og vakker fisk på rundt et halvt kilo. Den steg opp i elva på den tida laksen gytt. De som brydde seg om å ta vare på denne lille fisken, kunne få betydelige mengder av den. Stort sett gikk den ifølge forfatteren ikke lengre opp i Tanaelva enn til Utsjokmunningen. Den forlot vassdraget igjen når isen la seg, etter å ha spist mye lakserogn – *efter at hafva förtärt mycket laxrom*.²⁴¹

Før midten av 1800-tallet får man trolig det første tilløpet til forvaltning av sjørørreten, hvor også offentlige myndigheter var delvis involvert. På det norske tanatinget (Gullholmen, i munningsområdet) i 1839 ble det fremlagt et skriv fra kronolensmannen i Utsjok, dat. 5. juli 1839. Dette var av til dels delikat karakter fordi det var en klage over at handelsmann Schanche - selveste overoppsynsmannen på norsk side - drev fiske med not. På tinget ble det forklart at *Nodtfisket foregaaer over Bugter og mindre Dele af Floden*. Nota var aldri blitt kasta *heelt over (...) eller engang over halve det Dybeste*. *Handelsmand Schanche* erkjente at han fiska med dette redskapet, og ville ikke akseptere at han ikke hadde rett til det. Tingallmuen var åpenbart ikke tilfreds med svaret. De mente at notfisket var årsak til at fangsten av *Komse*²⁴² eller *Ørret* var blitt dårligere.²⁴³

En viktig kilde fra andre halvdel av 1800-tallet er også tydelig på at sjørørreten gjorde stor skade på lakserogn, laksyngel, og annen yngel av ferskvannsfisk. Dette fremkom under et lakseting på Langnes, 24.11.1884, nederst i vassdraget. Fogden hadde innkalt til denne tingsamlinga som en forberedelse til Tanalova, som ble vedtatt av Stortinget i 1888. Hovedtemaet var derfor rettigheter og forvaltning.

De 75 *formentlig* fiskeberettigede, fra Seida, dvs. like nedenfor nåværende Tana bru og nedover til munningen, fikk imidlertid også et spørsmål om sjørørreten:

Ansees sjørørreten for en Rovfisk?

Svaret var meget klart:

²³⁹ Muus, B. J. og Dahlstrøm, P. 1967: 70.

²⁴⁰ Harstad 1928: 64.

²⁴¹ Fellman, J. IV 1906: 119. Fellmans beskrivelse av sjørørreten er noe forvirrende. Han beskriver nemlig også en fiskeart han kaller *taimen*, og som på samisk likeledes kalles *guvtscha*. Denne fisken kunne veie opptil 10 kg, og gikk i månedsskiftet juli/august opp i vassdraget for å gyte – s. 117 ff. Dette er åpenbart den ordinære sjørørreten.

²⁴² *Komse* - det vanligste norske ordet for sjørørret i distriktet.

²⁴³ Pedersen 2019: 38.

*Samtlige vare af den Formening, at Sjørretten er en slem Rovfisk, der gjør meget Skade ved at Fortære Laxerogn og Yngel af saavel Lax som anden Ferskvandsfisk. En Art Sjørret indfinder sig samtidig med Laxen og gaar op Elven i dens Følge; denne Art har Rogn; en anden Art Sjørret gaar op Elven omkring Midten af August og skal da gaa opigjennem hele Elvedraget; denne Art har ingen Rogn.*²⁴⁴

Det vil si at alle mente at sjørreten var en skadelig rovfisk som gjorde stor skade ved å spise lakserogn og yngel av både laks og annen ferskvannsfisk. Laksefiskerne opplyste også at en art sjørret gikk opp i elva samtidig med laksen. Denne arten hadde rogn. En annen type sjørret gikk opp rundt midten av august, og skulle da gå opp gjennom hele vassdraget. Den arten hadde ikke rogn.²⁴⁵

Ennå i manns minne finnes det opplysninger om at det også ble drevet aktivt fiske etter sjørret utenom ordinær årsfredning, blant annet på grunn av dens skadelige innflytelse på laksunger. Dette gjelder bl.a. i Sirbmá – hvor enkelte ennå etter andre verdenskrig, dreiv aktivt stengselfiske etter denne arten helt til isen la seg. Man brukte da et såkalt *sáibmastengsel*. Det vil si garn med tynn tråd og mindre maskevidde enn i de ordinære stengselsgarna. Laks som evt. gikk fast i stengselet ble sluppet ut igjen, i tråd med dagjeldende regelverk. Dette fisket skal også ha hatt politimyndighetenes stilltiende aksept.²⁴⁶

7.6.1 Vitenskapelig undersøkelse av sjørret

Sjørretens predative evne er undersøkt vitenskapelig i deler av Tanavassdraget i 2018 – 2019. Forskernes konklusjon var helt i overensstemmelse med den folkelige, tradisjonelle kunnskapen om sjørreten som en rovfisk som er skadelig for laksebestanden. Det sto verst til i Kárášjohka:

Laksunger utgjorde mer enn 75 % av dietten til ørret fanget i Kárášjohka, mens innslaget i ørret fra Iešjohka var ganske lavt. Andelen økte imidlertid generelt med økende kroppsstørrelse, og hos ørret på 55-60 cm eller lengre utgjorde laksunger/-smolt hele 65 % av dietten.

Videre heter det at man ikke har noen sikre anslag på størrelsen av gytebestanden av sjørret i vassdraget, men selv om predasjonen fra sjørret på laksunger stedvis kan være svært høy, som for eksempel i Kárášjohka, har den trolig mindre negativ betydning på laksebestanden totalt enn predasjonen fra gjedde.²⁴⁷

²⁴⁴ Pedersen 1986: 128 ff.

²⁴⁵ Dette er delvis sammenfallende med Fellmans opplysning. Jf. foran.

²⁴⁶ Opplysning notert på folkemøte i Sirma, 26.3.2012.

²⁴⁷ Svenning & al.: 2020: 4.

Bilde 9: Harald Hirsti med sjøørret i Rødbergsonen (Foto: Kjell-Magne Johnsen 2011).

Fra Kárásjohka har fiskere også fortalt om at *en annen storeter av laksunger, johkadápmut - elveørreten* – har vokst både i antall, størrelse og utbredelse. Én fisker hadde sommeren 2015 fått over 30 storørret på stågarn, og mange av disse hadde spist laksunger.²⁴⁸

²⁴⁸ Solbakk 2016: 28.

8 Fugler som spiser laksunger²⁴⁹

Blant lokalbefolkninga har det gjennom generasjoner vært kjent at flere fuglearter som fins langs vassdraget har laksunger på menyen. Blant de mest fremtredende av disse er:

- Laksand/*Gussagoalsi*, el. *Stuorragoalsi* (Mergus Merganser). Kost: For det meste **fisk**.²⁵⁰ I prinsippet jaktbar: 10.9. – 23.12.²⁵¹
- Siland/*Goalsi* el. *Vuoktagoalsi* (Mergus Serrator). Kost: For det meste **fisk**.²⁵² I prinsippet jaktbar: 10.9. – 23.12.²⁵³
- Lappfiskand, el. Dvergfiskand/*Gárggogoalsi/Njunalat* (Mergus Albellus). Kost: **Småfisk** og snegler.²⁵⁴ Jaktbar: Nei.²⁵⁵
- Storlom/*Dovtta* (Colymbus arcticus) Kost: Spiser **fisk**.²⁵⁶ Jaktbar: Nei.²⁵⁷
- Smålom/*Gáhkkor* (Gavia Stellata). Kost: Spiser mest **fisk** og smådyr (*smávva eallit*). Jaktbar: Nei.²⁵⁸
- Rødnebbterne/*Čearret* (Sterna paradisea). Kost: **Småfisk**, smådyr som lever i vannet. Jaktbar: Nei.²⁵⁹

I hht. § 6 i forskrift om jakt- og fangsttider, og sanking av egg og dun, er det heller ikke tillatt å ta egg fra noen av de forannevnte artene.²⁶⁰

Det er ingen tvil om at spissnebbete fiskender, på grunn av sin fysiologi, overgår de fleste andre fuglearter når det gjelder predasjon på laksunger. De skiller seg særlig fra andre dykkende ender ved *at de har nebb som er lange, smale og langs kantene "tenner" som egner seg godt til å holde fast småfisk med, Disse er da også typiske fiskespisere.*²⁶¹

Lappfiskanda/*Gárggogoalsi* eller *Njunalat* (Mergus albellus), var ifølge Jacob Fellman på 1820-tallet ikke av de vanligste andefuglene langs Tanavassdraget. Som flere andre ender la også den eggene i hule trær eller i kunstige rugeholker, og kunne berøve krikkanda eggene som den så ruga ut selv. I tillegg til å være "eggleverandør" ble den også fanga med reve- eller haresaks, med fisk eller fisketarmer som åte.²⁶² Samene spiste kjøttet av denne fuglen med størst *begårlighet* om våren.²⁶³

²⁴⁹ En god oversikt over blant annet disse artene finner man hos Vest-Aikio, m/fl., 1997.

²⁵⁰ Lukkari H.A./Solbakk, Aa. 1982: 74.

²⁵¹ Lovdata 2017. Forskrift om jakt- og fangsttider, og sanking av egg og dun

²⁵² Lukkari H.A./Solbakk, Aa,1982: 75.

²⁵³ Lovdata 2017.

²⁵⁴ Lukkari H.A./Solbakk, Aa,1982: 67.

²⁵⁵ Ikke nevnt i Lovdata 2017. Dvs. freda. Denne arten er også ganske sjelden,

²⁵⁶ Lukkari H.A./Solbakk, Aa.,1982: 77.

²⁵⁷ Ikke nevnt i Lovdata 2017.Dvs. freda.

²⁵⁸ Lukkari H.A./Solbakk, Aa,1982: 77.

²⁵⁹ Lukkari H.A./Solbakk, Aa,1982: 54.

²⁶⁰ Lovdata 2017.

²⁶¹ Dransfeld et.al. 1991: 57.

²⁶² Fellman har til dels andre samiske betegnelser på de omtalte andefuglene enn de som brukes i dag. Til hjelp ved identifiseringa er her brukt Dransfeld et.al. 1991, og Lukkari /Solbakk 1982.

²⁶³ Fellman J. IV 1906: 80.

Silanda/*Vuoktagoalsi* eller bare *goalsi* (*Mergus serrator*) – var også en art som på 1820-tallet bidro til å skaffe ferske egg til husholdningene. Den la gjerne eggene sine i groper i bakken. Dette ble utnytta av befolkninga. De grov ferdige groper til den hvor den så la egg som folk kunne forsyne seg av.²⁶⁴

Likeledes var egg fra laksanda, *gussagoalsi*, en viktig matkilde. Den la også eggene i hule trestammer, opptil flere favner over bakken. Den var vanskelig å fange. Likevel var den *nyttig för allmogen* for befolkninga gjennom at eggene ble beskatta ved hjelp av rugeholker på samme måten som for krikkandas vedkommende. Den la mellom ni og 15 egg som var større enn hønseegg. I likhet med kvinanda lot den boet sitt beskatte med 20 egg eller mer. Det var også eksempler på at den fordreiv krikkender fra rugeholkene, og ruga ut både sine egne og de eggene som allerede var i redet.²⁶⁵

Folk hadde også utvikla egne teknikker for å skaffe seg flest mulig egg fra de rugende fugleartene. For kvinandas del gjorde man det gjennom å lage en kunstig rugeholk – *träholk*. Denne ble festa i et *reslig* trä, ved elvebredden, med den runde åpninga mot elva. I bunnen ble det laga et mykt underlag av høy eller mose, med litt fjær øverst. Etter hvert som fuglen la egg, tok man 3 – 4 av disse, men måtte alltid la ett bli igjen. For at man skulle lykkes var det imidlertid svært viktig at man ikke pusta på, eller berørte det egget som skulle bli igjen.²⁶⁶

Smålom/*Gáhkkor* (*Gavia stellata*) nevnes også på 1820-tallet blant fugler som ruga i Tanadalen. Det samme gjelder storlomen/*Dovtta* (*Colymbus arcticus*). Det ble drevet jakt også på begge disse artene, men de var vanskelige å fange. Kjøttet var hardt og mindre *välsmaklig*. Skinnen ble brukt til tobakkspunger, luer, m.m.²⁶⁷

Om lag 190 år seinere ble de spissnebbas fiskespisende endene, omtalt på et folkemøte i Sirma - 26.12.2012. Der var det en ganske samstemt oppfatning om at disse fuglene er svært skadelige. I tillegg til ender med spisst nebb, ble også *dovtta* (storlom) og *gáhkkur* (smålom) karakterisert som arter som tok laksunger.²⁶⁸

På dette folkemøtet ble også terner nevnt som predatorer på laksunger. Det er en bekreftelse på noe som ble nedtegna på 1820-tallet. Der het det at ved pent vær var terna en *skräck* for småfisk som solte seg i overflatevannet i innsjøene.²⁶⁹

I Aage Solbakks intervjumateriale fremkommer det at laksanda siden om lag år 2000 hadde økt sterkt i øvre deler av *Deatnu* – fra munningen av *Kárásjohka* og nedover. Fra da av har man sett en “armada” av disse fuglene som jakter på laksunger. Aller nederst i vassdraget, flyr

²⁶⁴ Fellman J. IV 1906: 80.

²⁶⁵ Fellman J. IV 1906: 79.

²⁶⁶ Fellman J. IV 1906: 76. Det er rimelig å tro at denne teknikken også ble brukt i forhold til andre ender som hadde en tilsvarende måte å legge eggene på.

²⁶⁷ Fellman J. IV 1906: 80 f.

²⁶⁸ Egne notater fra møtet som ble holdt 26.3.2012.

²⁶⁹ Fellman J. IV 1906: 82. Forfatteren angir ikke hvilken type terne det dreide seg om. Man må vel også tro at det ikke var stor forskjell på mht. de ulike ternenes jakt på småfisk i innsjø eller elv.

flokker av laksender oppover elva, og fisker når de driver nedover strømmen mot elvemunningen.²⁷⁰

8.1 Måkefugler og skarv

Om sommeren forekommer det også en god del større måkefugler langs vassdragets hovedløp og ved sideelvene. Det er visstnok ikke spesifikt undersøkt hva som er disse sjøfuglenes meny når de oppholder seg i innlandet, men i fugleboka *Lottit luonddus*, heter det at de i vassdrag for det mest spiser fisk, fisketarmer, smådyr (*divrriid*) og fugleunger.²⁷¹ Måkefugler er heller ikke nevnt blant de jaktbare artene i forskriften om jakt- og fangsttider.²⁷²

Enkelte år har det også vært observert nærmest skarvekolonier, bl.a. mellom Tanabru og Skipagurra. Heller ikke menyen for disse fuglene er undersøkt når de oppholder seg ved vassdraget. I *Lottit luonddus* beskrives skarven som en fiskespiser som svømmer og dykker godt.²⁷³

Både for måkefuglenes og skarvens vedkommende er det ikke urimelig å anta at også laksunger, sammen med annen småfisk, står på menyen når de oppholder seg langs vassdraget.²⁷⁴

Fra årene frem mot 2015 fortelles det at antallet storskarv hadde vokst i antall både i fjorden og i vassdraget. Disse fuglene hadde hvileplass på “Kobbesanda”. Der forekom det også småskarv. Oppover vassdraget hadde fire storskarv, i 2008, vikla seg inn i et stågarn i sone 41 i det stille partiet nedenfor *Geavhjis*/Storfossen. I 2015 ble det også rapportert om storskarv i Lakšjohka, hvor den fiska småfisk – *veajehat*.²⁷⁵

Toppskarv *Vuoktaskárfa* (*Phalacrocorax aristotelis*) og Storskarv/*Skárfa* (*Phalacrocorax carbo*) er jaktbare i perioden 01.10 – 30.11. I store deler av Sør-Norge er storskarven også jaktbar i innlandsområder i perioden 10.08 – 23.12.²⁷⁶ Dette vil si at heller ikke skarveartene er jaktbare i den tida de oppholder seg ved vassdraget.²⁷⁷

²⁷⁰ Solbakk 2016: 29.

²⁷¹ Vest-Aikio et.al. 1997. Punktet *Báiskelottit*, s. 17.

²⁷² Lovdata 2017.

²⁷³ Vest-Aikio et.al. 1997: 13

²⁷⁴ Jakob Fellman opplyser på 1820-tallet at både fiskemåker/*báiski* og svartbak/*gáiro* kunne vise seg i innlandet. Jf. Fellman J. IV 1906: 81 f.

²⁷⁵ Solbakk 2016: 29.

²⁷⁶ Lovdata 2017.

²⁷⁷ Det er interessant, men ikke undersøkt, hvorfor storskarven er jaktbar langs vassdrag i Sør-Norge fra ettersommeren av.

8.2 Vitenskapelige undersøkelser av laksand

Dr. scient Martin Svenning gjorde for noen år siden, sammen med sitt team, en grundig vitenskapelig undersøkelse av laksendene i Tanamunningen. Han skriver at før høsttrekket starter i september/oktober er det nærmere 30 000 laksender i munningsområdet.²⁷⁸

Selv om både laksand og siland er jaktbare etter 10. september, er disse endene totalfreda når de befinner seg i dette naturreservatet, som ble oppretta i 1991. I praksis vil dette si at beskatninga av fiskender i Tanavassdraget er fullstendig borte i dag.

I munningen av Tanaelva skal det være rundt 5000 laksender tidlig på sommeren, mens tallet stiger til 25-30 000 utover mot høsten. De undersøkelsene som er gjort av hva laksendene i munningsområdet spiser, viser at det er mest sil, lite laks.²⁷⁹

I en faglig vurdering fra 2020 heter det at de flere tusen laksendene som oppholder seg i Tanamunningen hvert år, i hovedsak beiter på sil samt en del andre marine fiskearter, og har trolig liten/ingen negativ effekt på utvandrende smolt. Det heter imidlertid at dersom biomassen av sil reduseres, og/eller smoltutvandringen inntreffer tidligere, kan det ikke utelukkes at laksesmolt vil kunne utgjøre en større del av dietten til laksendene. Det samme gjelder eventuell predasjon fra steinkobbe i munningsområdet.²⁸⁰

Men – etter det undertegnede kjenner til, er det ikke gjort noen forskning i forhold til laksender og andre fiskespisende fuglearter som holder til, og hekker både oppover langs selve Tanaelva og sidevassdragene om sommeren. De vil ikke ha de samme mengdene av alternative matkilder som de artsfrendene som holder til i Tanamunningen - ikke minst sil, sandskrubb og lodde.²⁸¹ Derfor er det neppe noen dristig antakelse å tro at laksunger/utvandrende smolt vil være en naturlig del av menyen for det store antallet laksender, silender og andre fiskespisende fuglearter som hekker langs hovedelva og sidevassdragene i løpet av sommeren.

Trolig er det heller ikke nødvendig å gjøre noen spesiell undersøkelse i Tanavassdraget. Flere studier viser nemlig klart at laksender og silender gjør store innhogg i bestanden av laksunger. Vitenskapelig Råd for Lakseforvaltning (VRL) viste i sin tid til estimat fra Skottland som tyder på at ei laksand spiser ca. 500 gram fisk pr. døgn. Hvis alt dette er ungfisk av laks, vil det bli ca. 50 individer i døgnet.²⁸²

Predasjon fra fugler, spesielt laksand og siland, kan dermed være en betydelig predasjonsfaktor for utvandrende smolt. Forskningsresultater viser også at laksender kan stå for et smolttap på fra 3-16 prosent når de samler seg i elva om våren. Fra Eira i Sør-Norge

²⁷⁸ Svenning 2019: 19.

²⁷⁹ NINA 2006: 1. VRL 2010: 56.

²⁸⁰ Svenning & al. 2020: 4.

²⁸¹ Små sandskrubb finnes iallfall opp til Storfossen. De er også observert ovenfor dette stor stryket.

²⁸² VRL 2010: 55.

viser undersøkelser at predasjon fra fugl kan stå for rundt 14 prosent av variasjonen i laksemengden.²⁸³

Fiskenders predasjon på laksunger beskrives også i en NINA-rapport fra 2005. Der heter det at

*Predasjon på laksunger fra laksand er blitt sett på som et problem i flere land. (...) Dette gjelder spesielt dersom endene spiser større parr eller smolt, fordi dette trolig ikke vil bli kompensert ved tetthetsavhengig dødelighet, siden tetthetsavhengig dødelighet antas å ha mindre betydning jo eldre laksungene blir (...).*²⁸⁴

Med grunnlag i undersøkelser i 2005 forsøkte forskerne å anslå hvor mye mer laksefisk fiskandbestanden i Altaelva kunne spise hvis elva ble isfri tidligere om våren enn det som var vanlig. Det kvantitative grunnlaget var mageinnholdet til 60 ender skutt før perioden 14.-16. mai 2005. Der ble det funnet, 606 laks (90 %), 3 aure (0,4 %), 13 røye (1,9 %), 37 ubestemte laksefisk (5,5 %), 7 stingsild (1 %), 2 lake (0,3 %), og 5 insekter (0,7 %).

I rapporten heter det videre at basert på simuleringer spiser en laksand i løpet av en dag 1.5 ettårige laksunger, 12 toårige laksunger, 12 treårige laksunger, 18 fireårige laksunger, og 3 individer av andre fiskearter. Fortsatt ut fra simuleringene anslo man at 200 laksender i løpet av en 30 dagers periode kunne spise mellom 78 000 og 136 000 presmolt.

I rapporten presiseres det imidlertid at økt predasjon på grunn av at elva evt. blir isfri tidligere, avhenger av at det finnes ender i området *som kan nyttegjøre seg den økte tilgjengeligheten av laksunger i denne perioden.*²⁸⁵

Det er neppe noen grunn til å tro at de fiskespisende endenes predative potensial er mindre i *Deatnu* enn i Skotland, Eira eller Alta.

8.3 Hvor lenge har fiskendene vært freda?

I forhold til den samla predasjonsproblematikken, og det dokumenterte predasjonspotensialet ikke minst fra laksender og tilsvarende beslekta fiskespisende ender, er det av interesse å vite hvor lenge disse ble holdt under lokal kontroll gjennom jakt og eggsanking om våren. For å få et visst bilde av dette er det nødvendig å se på fredningsbestemmelsene. I den forbindelse trekkes det her veksler på rapporten fra et utvalg som var nedsatt av Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk (DVF), *Vårjakt på ender i Kautokeino/Guovdageaidnu* - innstilling avgitt i mai 1985.²⁸⁶ Utvalget pekte på at sedvanerettslige oppfatninger lå til grunn for at vårjakta på ender vedvarte lenge etter den tid. Det lokale politiet, med tilgang til små ressurser, kunne heller ikke prioritere dette feltet. Første gang en person skal ha blitt bøtelagt for ulovlig vårjakt var i

²⁸³ VRL 2010: 56.

²⁸⁴ Næsje, T. F. & al.), s. 51.

²⁸⁵ Så langt Næsje, T. F. (et al.), s. 51.

²⁸⁶ I det følgende vises det i teksten direkte til sidetallene i denne utredninga.

1968. Det nevnes også at verken lensmannen eller politimesteren i 1970 oppfatta forbudet som overensstemmende med tradisjon og etablerte rettsforhold (s.33).

I drøftinga av jaktbestemmelsene nevner utvalget også at viltlova av 1981 innførte et nytt prinsipp – det såkalte speilvendingsprinsippet – at alle viltarter er freda hvis det ikke er uttrykkelig tillatt. I lovas paragraf 3 heter det nemlig at, *Alt vilt, herunder dets egg, reir og bo er fredet med mindre annet følger av lov eller vedtak med hjemmel i lov.*²⁸⁷ I samme paragraf sies det også at det skal legges særlig vekt på at arten produserer et høstingsverdig overskudd. Videre skal også jakt- og fangsttradisjon i vedkommende område vektlegges, samt den skade viltet gjør.

Når det gjelder yngletidsfredning, ble et slikt prinsipp innført allerede i jaktlova av 1899 for de viktigste jaktbare artene. Fiskeendene var ikke omfatta av dette. Det ble de heller ikke i den reviderte jaktlova i 1932, mens alle de andre andefuglene var freda i hekketida.²⁸⁸

Det er imidlertid lite tvilsomt at i hht. viltlova av 1951 var også laksand, siland og lappfiskand omfatta av yngletidsfredninga. Det vil si at det da ble formelt forbudt med eggsanking fra disse artene. Dermed var denne tradisjonelle nærings- og predasjonsdempende aktiviteten nå kriminalisert.²⁸⁹

Forskrift av 1.3.1997 fastsetter jakttida for laksand og siland til samme periode som i dag – 10.9. til 23.12., frem t.o.m. 2002.²⁹⁰ Jeg forutsetter at både laksand og siland etter lovverket har vært freda om våren siden 1951.²⁹¹ Lappfiskand, smålom og storlom, nevnes ikke som jaktbare arter i 1997. Dvs. at disse var underlagt full fredning på dette tidspunktet.²⁹²

I den grad erfaringene fra Kautokeino har overføringsverdi, synes det klart at vårjakt på vadefugler var vanlig til langt inn på andre halvdel av 1900-tallet, også i nabokommunene til Kautokeino. Vårjakt på vadefugler var svært vanlig i alle samiske områder, ikke bare i Kautokeino slik som nå.²⁹³ I *NOU 1978: 18 A. Finnmarksvidda – Natur – Kultur*, opplyses fra Tana at andefugler tidligere ble skutt om våren for å skaffe ferskt kjøtt (s. 172). Et tilsvarende bilde gis fra Karasjøk. Om våren drev man jakt på ender, svaner og gjess. Alt kjøtt gikk til eget forbruk. Av de skutte fuglene brukte man fjærene til puter og som fyll i luene (s. 174).

Dette vil si at vårjakta - ikke bare etter fiskender - nok ikke tok slutt da dette ble formelt forbudt. Folk i Tanadalen som er født i årene like etter krigen har fortalt at de som tenåringer deltok i slik tradisjonell jakt inne på fjellet, og at mange av den daværende eldre generasjonen gjorde det samme.²⁹⁴ Når det gjelder vassdraget er det enkelte som forteller at de ennå til inn på 1970-tallet kunne ha med ei hagle i drivgarnsbåten om våren. Den ble brukt til å skyte

²⁸⁷ § 3 i Lov om viltet. 29 mai. 1981. Nr. 38.

²⁸⁸ Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk (DVF) 1985: 43 f.

²⁸⁹ NB! Når undertegnede her bruker begrepet (hele) Tanadalen, må det presiseres at regelverket på finsk side ikke er undersøkt.

²⁹⁰ Lovdata Pro.

²⁹¹ Fredningsreglene mellom 1951 og 1997 er ikke undersøkt.

²⁹² Men – de er nevnt i vedlegg 2 i *Avtale om vern av afrikanske-aurasiatiske trekkende vannfugl*. Jf. Lovdata 1996.

²⁹³ Der har man i dag en (meget) begrensa spesialtillatelse til å drive vårjakt på ender.

²⁹⁴ Undertegnede har ikke underlagsmateriale nok til å kunne si *hvor* allmennt dette var.

skadelige fuglearter, eller man løsna skudd for å skremme disse bort fra elva. I Tanamunningen ble det ennå lenge etter krigen drevet jakt på laksender når de samla seg der på høstparten. Ifølge folk som har deltatt i denne jakta kunne man skaffe seg sekkevis med fugler til bruk i husholdningene.²⁹⁵

Langs vassdraget var det lenge vanlig å drive jakt på laksender og andre fiskespisende fuglearter også om våren. En laksefisker i øvre del av hovedelva, fra finsk side av grensa, født på slutten av 1930-tallet, forteller at da han var åtte-ti år gammel, fikk han utdelt et haglegevær av faren. Beskjeden var å gå ned til stranda og skyte alle fiskespisende ender han så. En annen metode de brukte for å fange laksender og beslekta fugler i hans barndom, var å spenne en reve- eller haresaks like under vannflata, med fisk som åte. Dvs. den samme metoden som ble brukt på 1820-tallet.

8.3.1 To erfarne tidsvitner om laksand, sel og laks

Fra tid til annen har det i media kommet frem tydelige lokale stemmer som ut fra sitt erfaringsgrunnlag har tilkjennegitt oppgitthet over at kutt i garnfisket er det eneste reguleringsverktøyet som har vært brukt for å styrke laksebestanden (e). Én slik stemme var fjord- og sjølaksefisker Annfinn Pettersen som i et intervju med bladet Ságat i 1997 uttalte:

Det hjelper svært lite om så alle laksefiskerne blir kastet på land om laksens naturlige fiender får lov til å formere seg fritt. Da er villaksen i fare uansett.

I den forbindelse kom han også inn på den endringa i forvaltning av predatorer som hadde skjedd:

Går vi en tid tilbake sørget fiskerne selv for å beskatte laksespisende arter på en fornuftig måte. I dag er disse bestandene fredet, selv om de på ingen måte er truet som art. (...) Jeg forstår ganske enkelt ikke at laksefiskerne alltid rammes, mens bergene av sel og laksender får formere seg fritt og ukontrollert.

Han mente at selbestanden i Tanafjorden var ute av kontroll, men at laksanda om mulig var en enda større trussel for laksebestanden i Tanaelva. I den forbindelse pekte han på at det var om lag 30 000 laksender i denne elvas nærrområde. Bestanden måtte etter hans syn nedreguleres fordi arten var en storspiser av laksyngel – og *resten kan man selv tenke seg.*²⁹⁶

²⁹⁵Opplysning fra lokal informant - nærmere midten av 60-årene. Etter at Tanamunningen ble naturreservat i 1991 er det ikke tillatt med noen form for jakt i reservatet. Naturlokaliteten har siden 2002 status som ramsarområde, på grunn av sin betydning for trekkfugler. Kilde: Nettartikkel - Høyholmen i Tanamunningen naturreservat. Publisert av Varangerhalvøya Turlag. I Wikipedia finner man at *Ramsar-områder i Norge omfatter 6 vernede våtmarksområder eller grupper av områder som er vernet i henhold til Ramsar-konvensjonen. Områdene som er valgt ut regnes som særlig viktige for fugler regionalt, nasjonalt og internasjonalt, og har derfor fått internasjonal beskyttelse. Ramsar-områdene i Norge er som hovedregel først gitt et nasjonalt vern som naturreservat, landskapsvernområde eller biotopvern (oftest fuglefredningsområde).*

²⁹⁶Ságat, 6. april 1997: Intervju med sjølaksefisker Annfinn Pettersen om lakseforvaltninga: *Selen og laksanda tar mest.*

Etter 1997 er det foretatt mange og strenge nedreguleringer av tradisjonelt garnfiske i sjø og elv, men ingen ting er gjort for å begrense veksten i predatorbestandene.

Fiskeforvalter Kjell Moen hos Fylkesmannen i Finnmark var imidlertid ikke bekymra for den store laksandbestanden i munningsområdet. Dette var stort sett hanfugler som oppholdt seg der i kortere perioder, og spiste mye annen fisk enn laksyngel. Han pekte imidlertid også på noe det er stor bekymring om lokalt – laksendes skadelighet i hekkeområdene oppover vassdraget:

Endene kan heller ikke på noen måte gjøre så stor skade ned ved munningen som om de skulle slått seg ned oppe i elva og da spesielt i laksens gyteområder.²⁹⁷

Johannes Reidar Guttorm (f. 1938), elvelaksefisker hele sitt liv, er en meget erfaren lokal stemme som i bladet Finnmarken, 3. april 2006, formulerte sin kunnskap om laksanda, og hvordan forvaltninga av denne arten hadde endra seg:

Det er verken lokale garnfiskere eller turister som utrydder laksestammen i Tanavassdraget. Det er laksanda – den virkelige trusselen mot laksestammen er tusenvis av laksender som hekker langs hele Tanadalen og eter enorme mengder laksyngel.

Han forteller videre at arten hadde formert seg voldsomt langs vassdraget etter at folk slutta å jakte på den.

Før i tida starta jakta med det samme isen gikk av elva. Det betydde ferskt kjøtt i vårknipa, og ingen spurte om det var tillatt eller ikke. Folk jaktet uansett.

Dette bidro til at bestanden ble holdt i sjakk, og han hadde også observert hvordan laksanda jakta:

Den dykker som regel nedstrøms og samler fir-fem laksyngel på tvers i nebbet før den flyer til reiret. Den er utrolig effektiv og når tusenvis av ender fisker i elva hele sommeren, skjønner man at det må få innvirkning på bestanden.²⁹⁸

Innskjerping av oppsynet og veibygginga på begge sider av elva oppover langs vassdraget – fullført på 1980-tallet – bidro trolig til at de gamle sedvanene med eggsanking og vårjakt på fiskender, etter hvert ble svakere og muligens forsvant bortimot helt.

Dette vil si at fiskender og andre fiskespisende fuglearter, til forskjell fra tidligere, i en 40 – 60 års periode, har vært skånt for jakt og eggsanking, trolig med (sterk?) økning i antall individer som resultat. Iallfall er det mange kvalitative opplysninger som peker i en slik retning. Johannes Reidar Guttorm er en slik kilde som på en overbevisende måte dokumenterer den endringa i tradisjonell forvaltning av én predatorart – laksanda – som i praksis har skjedd i etterkrigstida.

²⁹⁷ Ságat, 6. april 1997: Intervju med fiskeforvalter Kjell Moen – *Forvalter kun Laksen*.

²⁹⁸ Finnmarken, 3.4.2005.

8.4 Tidligere kontroll med fiskender i andre finnmarkselver

Kaster vi et blikk noen tiår tilbake i tid, er det grunn til å tro at beskatning av fiskender ikke ble sett på med uvilje fra fagmyndighetenes side. I den forbindelse merker man seg hva en nestor innen laksebiologien i nord, Magnus Berg, skriver om dette på begynnelsen av 1960-tallet. Han konstaterte at store mengder laksunger kunne bli tatt av fiskender, og at disse gjorde stor skade på fisken i Troms og Finnmark. I enkelte strøk hengte man derfor ut rugeholker for at kvinender skulle bruke dem, men i og med at fiskender også pleide å ruge i hule trær, benytta også disse holkene i stor utstrekning. Berg opplyste i 1964 at mange fiskeforeninger bekjempa fiskender, noe som kunne *føre til gode resultater i lakseelver*.²⁹⁹

Dét vil åpenbart si at man for noen tiår tilbake også brukte andre metoder enn bare egganking. Undertegnede er informert av personer som var direkte involvert, om at slik bekjemping/nedskyting skjedde i en lakseelv i Øst-Finnmark som siden har holdt en stabil og meget høy laksebestand.

Det var for øvrig ikke bare i Finnmark og samiske områder i nord, at laksanda ble oppfatta som en fare for verdifulle fiskearter. Dette gjaldt over hele lande:

*På 1900-tallet var bestandsutviklingen negativ. Den ble til dels hardt beskattet på grunn av sitt rykte som fiskespiser. Fra 1970-tallet har imidlertid bestandsanslagene vært stabile og hekkebestanden ble i 2015 anslått til mellom 3500 og 5000 par.*³⁰⁰

8.5 Gjenopptakelse av tidligere predatorforvaltning?

Blant lokale tradisjonsbærere er det liten tvil om at blant annet bortfallet av jakt på laksand har bidratt til økt predasjon på laksunger. Et naturlig spørsmål i den forbindelse er om det er mulig å øke beskatninga av denne og andre fiskespisende arter innenfor ramma av gjeldende lovverk. I den forbindelse er det aktuelt å se på bestemmelsene i forskrift om skadefelling.³⁰¹ I paragraf 3-3 i denne finner man at kommunen kan gi tillatelse til at dyr og fugler som gjør skade – bl.a. på fisk – kan felles. Fugler som nevnes i en slik forbindelse er bl.a. svartbak, gråmåke, siland, laksand, storskarv og toppskarv.³⁰²

Flere av disse er også nevnt i vedlegg 2 til *Avtale om vern av afrikanske-urasiaske trekkende vannfugl*.³⁰³ Det heter imidlertid at det kan drives jakt på et bærekraftig grunnlag på fuglearter hvor dette er en gammel kulturell aktivitet.³⁰⁴ Avtalen legger også opp til at partene

²⁹⁹ Berg 1964: 18.

³⁰⁰ Store norske leksikon. Nettutgave, 12.01.21.

³⁰¹ Lovdata 2020.

³⁰² Hvilke kvalifiserende forutsetninger som kunne ligge til grunn for en eventuell søknad om skadefellingstillatelse må defineres i en bredere lokal prosess.

³⁰³ Lovdata 1996.

³⁰⁴ Avtalens vedlegg 3, pkt. 2.1.1.a.

skal forby beskatning av de aktuelle fuglene i deres reproduksjon og tilbakevending til hekkeplassene – *dersom beskatningen har en ugunstig virkning på den berørte bestanden.*³⁰⁵

I likhet med den interne norske skadefellingsforskriften inneholder også denne avtalen en bestemmelse om at det kan dispenseres fra forbud mot jakt hvis det ikke finnes noen annen løsning. Blant unntaksbestemmelsene er bl.a. å forhindre at det blir gjort alvorlig skade på avlinger, vann eller fiskeressurser.³⁰⁶

³⁰⁵ Avtalens vedlegg 3, pkt. 2.1.2.a.

³⁰⁶ Avtalens vedlegg 3, pkt. 2.1.3.a.

9 Rovdyr som predatorer

9.1 Sel og kobbe

Én predator som lokalbefolkning og iakttakere i samtida har pekt på gjennom de tre hundre årene man har en del opplysninger om, er selen. Hvilken forvaltning hadde befolkninga selv av sel og kobbe? Dvs. før det ble innført offentlige reguleringer som satte forbud eller sterke begrensninger mht. jakt på de ulike sel- og kobbeartene.³⁰⁷ Både sjø- og elvefiskere hevder i dag at en stor selbestand tar mye laks, og derigjennom påvirker laksebestanden negativt. Oppfatninga er også at bestandene av kystsel har økt.³⁰⁸

Det historiske perspektivet – til langt opp mot vår egen tid - er at lokalbefolkninga selv forvalta selen. Den ble beskatta både fordi den var en viktig matressurs, og ga materiale til klær, vesker, pulker, m.v., og fordi det var nødvendig å holde bestanden nede på grunn av hensynet til den skade man kunne gjøre på et av de viktigste livsgrunnlagene folk hadde, nemlig laksefisket.

De eldste skriftlige opplysningene om kobbens laksejakt i Tanavassdraget, har man fra slutten av 1600-tallet. Fogd Niels Knag nedtegna da opplysninger om at både laks og kobbe gikk mot *Ade Vehr*.³⁰⁹ Dette er Ávjovárri ovenfor nåværende Jergul ved Iešjohka, som lengre nede flyter sammen med Kárásjohká. Avstanden til munningen av Tanaelva er mer enn 250 km. Omtrent samtidig med Knag, skriver amtmann Lilienskiold at det både i Alta og Tana var stor overflod av kobber som passa opp laksen, og at lokalbefolkninga fanga disse dyrene med garn: *Udj Altens som Tanens-Elfer er aff Kobben stor offverflod, der Laxen oppasser, oc fangis de der offte med garn*.³¹⁰

Sorenskriver Hans Paus var noe etter midten av 1700-tallet på linje med Lilienskiold. Både i Alta og Tana var det en masse kobber/sel: *Saavel udi Altens, som Tana Elv findes en utallig Mængde Sælhundede*.³¹¹

En dansk kjøpmann som om sommeren holdt til på Gullholmen i munningen av Tanaelva, og dermed en som hadde førstehånds kjennskap til forholdene, kom i en rapport mot slutten av 1780-tallet også inn på selbestanden. I *Thana-Elv* var det en mengde steinkobber - *den nydeligste Art smaae Sælhundede*. Han påpekte imidlertid at man burde brukt mer effektive redskaper for å fange dem, for eksempel slike selnøter eller selgarn som på Island. Men – likevel ble det fanga en del – for dels å redusere bestanden og skremme dem fra elva. Grunnen var at *saadanne Sorter Sjøedyr er Laxefangsten til betydelig Hindring i adskillige Henseender*.³¹²

³⁰⁷ Sel og kobbe vil her bli brukt synonymt, i det vesentlige uten å gå nærmere inn på de spesifikke artene.

³⁰⁸ Om økninga i kystselbestandene: Andersen/Persen 2011: 73.

³⁰⁹ Utne 1932: 28.

³¹⁰ Solberg 1942: 214.

³¹¹ Paus 1763: 309.

³¹² Pontoppidan 1790: 248

Samme forfatter kom også inn på Tanaboernes gunstige næringsmessige forhold, ikke minst laksefisket. Men - også *Sælhundefangst* ble nevnt som ett av elementene i næringskombinasjonen.³¹³ Det vil si at man fanget kobbe både for at den ikke skulle skade laksefisket, og fordi den var viktig i livbergingssammenheng.

Jens Rathke som reiste fra Gollesuolu/Gullholmen til Buolbmát/Polmak i begynnelsen av august 1801³¹⁴, er også en av de som bidrar med opplysninger om næringstilfanget. Gollesuolu/Gullholmen lå beleilig til for handel med Sverige, likeledes for det betydelige *Laxefiskerie i Tana Elv*; Dette fisket hadde ... *desværre havt Skiæbne tilfælles med Laxefiskeriet i Floder allevegne, det er betydelig aftaget; om Aarsagen er man ogsaa her uenig.*

Som mulige årsaker pekte han selv på to forhold. Den første var kobben, dernest at det kunne være snakk om overbeskatning. Om kobben skriver han at den tok masse laks, og man gjorde sitt ytterste for å få den utrydda:

En Art Sælhund kaldet Steenkobbe (poca foetida Fabr) opholder sig her i stor Mængde og ødelægger mangfoldige: der spares ingen Møie for at faae dem udryddet. I tillegg til kobbens innvirkning hadde laksefisket også vært drevet for ivrig ... og til Tider, da Laxen f. Ex. i Yngletiden burde skaanes, synes ikke urimeligt, da det er bekiendt, at herfra tilforn blev exporteret aarlig 2 til 300 Tdr. Lax, men er siden saaledes aftaget, at der nu neppe udføres nogle Tønder (Rathke, utg. 1907: 142).

9.1.1 Selfangsten i Tanaelva på 1820-tallet

Den mest omfattende og detaljerte beskrivelse av selen og selfangsten i Tanaelva i første kvartal av 1800-tallet, gis av Jacob Fellman, presten i det finske sognet Utsjok. Selen kunne da om sommeren opptre i betydelige mengder nedenfor *Vuolle Geavnyhis*/Storfossen. Mange ganger hadde man også sett den ovenfor dette stryket. Der skulle den ta seg oppover ikke bare ved å svømme, men også over land der stryket var kraftigst. Ifølge Fellman hadde man også sikre opplysninger om at den hadde yngla så langt oppe som ved sammenløpet av *Karášjohka* og *Anárjohka*.³¹⁵

Konsentrasjonen av sel var selvsagt størst nederst i vassdraget. På en elvebåttur fra Sieiddá/Seida til Gollesuolu/Gullholmen, sommeren 1822, kunne man i den nederste delen av elva se flere hundre selhoder samtidig. Fuglelivet var også svært rikt, men verken fugl eller sel ble jakta på om sommeren for ikke å skremme laksen som var på vei oppover - den *uppför strömmen sträfvande laxen*. Det var ikke før om høsten, når laksefisket var over, at den store selmengden ble utsatt for *anfall*. Om sommeren var selene fredlyste.³¹⁶

³¹³ Sm. st.

³¹⁴ Simonsen 1989

³¹⁵ Fellman J. IV 1906: 2. Man har kun denne kilden som gir en slik opplysning.

³¹⁶ Fellman, J. I 1906: 133.

Disse *anfall* som forfatteren nevner, var en storstilt kollektiv fangst som involverte et stort antall mennesker og en omfattende redskapsmengde. Denne fangsten tok til mot høsten når et stort antall sel hadde gått opp i elven, og vannstanden var lav. Alle langs vassdraget som hadde mulighet til det skulle kunne delta. Det ble sendt bud til dem som bodde langs elva på begge sider av riksgrensen – så langt budet kunne nå (*hinna*), om at man forberedte seg til fangst.

Fellman gir en meget detaljert beskrivelse av hvordan denne fangsten foregikk. Deltakerne kom nedover elva i båter med to mann som hadde fire laksegarn med seg. Deretter ble det i fellesskap satt opp et tverrstengsel én til to mil ovenfor munningen. Det vil si et stengsel - stolper med doble garn mellom - som gikk fra bredd til bredd. Deretter jaga de kobbene foran seg med et drivgarn fra bredd til bredd - ned mot dette stengselet, som det var to varianter av. Den ene hadde en såkalt karsina – et firkantig rom på midten hvor kobbene samlet seg og ble tatt med garn.³¹⁷ Den andre varianten var at stengselet ble satt på skrå, slik at det dannet en spiss mot den ene elvebredden. I denne spissen inn mot land brukte man firedoble laksegarn, og selene ble der drept med klubber.³¹⁸

Fra 1820-tallet har man også flere andre uavhengige kilder som forteller om denne fangsten. Under en slik klappjakt som varte i 8 dager tok samene 240 kobber. En del av kobbene gikk fast i garna mens andre ble slått i hjel med klubber på begge sider av elva. De ble også avliva med spyd og lange stenger.³¹⁹

Til tross for at Fellman skriver at kobben var fredlyst i laksefisketiden, forteller han imidlertid også om individuell fangst på de aller nederste milene av vassdraget. Der ble det brukt andre metoder som han også beskriver. Blant annet gjelder det kraftige kroker festa i tømmerstokker som ble gravd ned i sanden. Seler som var kommet opp på sandbankene ved flo sjø ble skremt tilbake til vannet når dette trakk seg tilbake, og drept når de satte seg fast i krokene.³²⁰ Denne metoden var kjent i Tana ennå på 1900-tallet.³²¹

En annen metode var kobbegarn mellom sandbankene, men der fikk man vanligvis bare selunger. De voksne selene gikk sjelden fast i disse. En annen metode var ulvesakser, med laks som åte, plassert i nærheten av laksestengsler. Disse saksene måtte imidlertid forsterkes kraftig, når de ble brukt til å fange sel. I tillegg til de nevnte metodene brukte man rifle med kraftig kaliber.³²²

³¹⁷ I finske ordbøker er karsinaen i laksestengsler definert som *lohipaton pesä* – laksestengslets *bo/rede*. Det vil si der laksen samla seg i stengslet og ble tatt. I dette tilfellet gjaldt det altså sel/kobber.

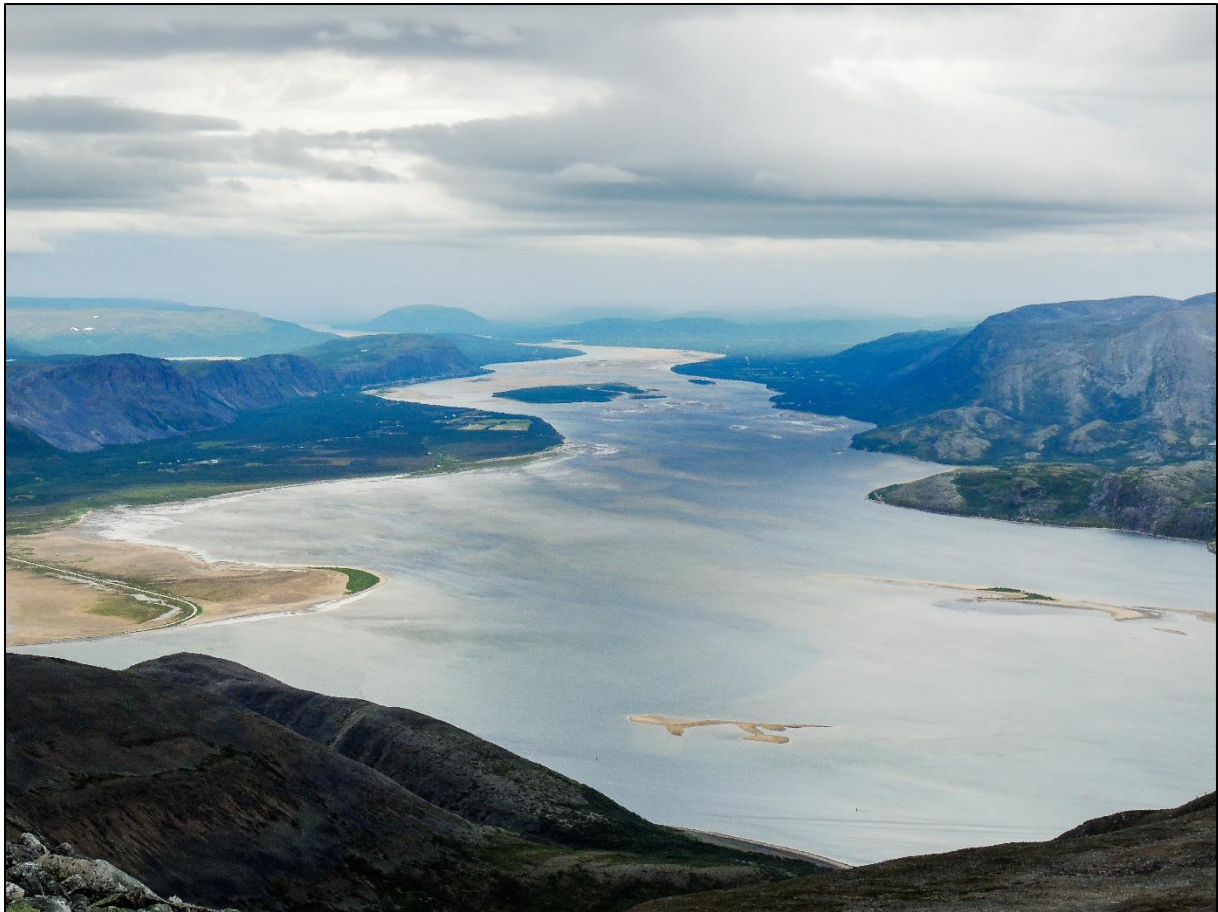
³¹⁸ Fellman J. IV 1906: 2,3. Prinsipielt samme metode som som goldinfisket etter laks.

³¹⁹ Gjessing 1955: 33/34.

³²⁰ Fellman J. IV 1906: 3,4.

³²¹ Gjessing 1955: 33.

³²² Fellman J. IV 1906: 4, 5.

Bilde 10: Tanamunningen, sett fra Stangnestind 28.07.2012 (Foto: Kjell H. Sæther).

9.1.2 Kobbejakt og -fangst på 1900-tallet

Steinkobben (*Phoca vittulina*) som i store mengder oppholdt seg i nedre del av *Deatnu* var ikke ille ansett bare på lokalt hold. I naturvitenskapelig litteratur fra begynnelsen av 1900-tallet omtales steinkobben som *Norges verste skadedyr*, og fiskeridirektøren gikk på den tida inn for å utrydde arten.³²³

I perioden 1820 – 1910 er det anslått at enkelte jegere kunne skyte mellom 50 og 100 kobber årlig. Likevel var bestanden anslått til om lag 1000 dyr med tilknytning til Tanavassdraget ved inngangen til 1900-tallet. Fangsten fortsatte også i det nye århundret. I 1916 var hele elva overstengt, men det var en mislykka fangst – kun 10 – 15 kobber ble tatt.

I 1926-27 rapporteres det at noen klappjakter førte til en fangst på flere hundre dyr.³²⁴ Kobbemengden i disse årene bekreftes også av den finsk-norske kommisjonen som befarte hele Tanavassdraget i 1926. I referat fra møtet på Langnes, 21.7. s.å. , heter det nemlig at det

³²³ Henriksen & al. 1996: 6.

³²⁴ Henriksen & al. 1996: 10, 21.

samme sommer hadde været meget laksekobbe (steinkobbe) især ved munden men ogsaa adskillig helt op til Seida.

I og med at man stadig fortsatt kunne ta opptil flere hundre kobber, viser dette at den kollektive hovedjaktformen fra 1820-tallet stadig var i bruk. Fra 1930-tallet beretter en førstehåndskilde, John Olsen, fra Bonjåkas/Bonakas:

*Steinkobben brukte å komme oppover elva om høsten. Så en dag ser vi en svær flokk som ligger på stranda. Men da ble det liv i oss karene. Vi stengte elva på tvers med en svær garnpose, om lag 1 mil ovenfor munningen. Dette var et stykke nedenfor der kobbene lå. Deretter skremte vi dem. For et spetakkel! 126 kobber svømte i posen. Ifølge John Olsen, var det et stort arbeid å slå i hjel og flå alle kobbene. Men, vi var mange mann, så det gikk unna. Og mat ble det rikelig av, ja. Boknafisk og kobbepeskek, det skal jeg si deg er delikatessemat!*³²⁵

Ifølge rapporten *Konflikten mellom kystsel og laksefiske i Tanaelva og Tanaffjorden*, er dette den siste nedskrevne beretninga om selfangst i Tanaelva.

I denne rapporten fremgår det også at muntlige kilder hadde fortalt om fangst av selunger på sandbankene i 1960-åra, og at enkeltdyr fortsatt kunne bli skutt. Det heter også at mye tyder på at bestanden allerede var blitt redusert. I juli 1963 ble det registrert kun 38 – 40 dyr på sandbankene, og tilbakegangen av steinkobbe karakteriseres som dramatisk i 1964. På begynnelsen av 1980-tallet ble det observert mindre enn fem steinkobber i munningen. Seint i oktober ble det telt 125 dyr på sandbankene – årsunger, hanner og individer som ikke var kjønnsmodne. Mellom 1988 og 1995 viste systematiske tellinger mellom 13 og 38 steinkobber.³²⁶

Det ble fortsatt drevet jakt på steinkobbe frem til 1990. Gjennom intervju med jegere kom det frem at det i gjennomsnitt ble skutt 14 dyr pr. år i perioden 1980 – 85, og fire dyr pr. år mellom 1985 og 1990.³²⁷

³²⁵ Olsen 1979: 54.

³²⁶ Henriksen & al. 1996: 11

³²⁷ Sm. st. En annen kilde oppgir at det i 1984 ble talt 124 steinkobber i munningen, 12 voksne og en unge i 1990. Jf. GH i Vilt og fiskeritidsskrift nr. 1, 1990, s. 4.

Bilde 11: Ansamlinger av sel på «Kobbsanda» i Tanamunningen, 25 juni 2013 (Foto: Narve S. Johansen).

Undersøkelsen satte også fokus på laksefiskernes oppfatning av hvordan kobben virka inn på laksen og laksefisket. 65 % av elvefiskerne som ble spurt, mente at kobben skremte laks fra å gå opp i elva, mens 43 % var av den oppfatning at den var en fare for laksebestanden. Blant sjølaksefiskerne var det 67 % som mente at kobben hemma lakseoppgangen, og 87% som oppga som sin mening at kobben var en trussel mot laksebestanden.³²⁸

Ved kongelig resolusjon 20.12.1991 ble Tanamunningen et naturreservat. I vernebestemmelsene inngår det b.a. at alt vilt, også reir og egg er freda, og all skade og forstyrrelse skal unngås. Jakt, fangst og bruk av skytevåpen er forbudt.³²⁹ I nettinfo for reservatet opplyses det også at dette er det eneste stedet i landet hvor steinkobben kaster unger på sandbankene. Totalt er det flere hundre individer av steinkobbe og havert i naturreservatet.³³⁰

Hele sommeren er det også en flokk havert i selve elveutløpet. Denne selarten er et stort rovdyr som kan komme opp i en vekt på 450 kg. De griper en laks bare de får muligheta, og *laks som står utenfor sandbankene og venter på floa blir utsatt.*³³¹

Det har vært hevda at kobben i elvemunningen bare gjør skade på laks som går fast i garnbruk. Det er helt korrekt at den gjør skade på garnfast laks, og går også fast selv. Fiskere aller nederst i vassdraget har opplevd at opptil ti kobber har gått fast samtidig.

³²⁸ Samme sted, s. 11,13.

³²⁹ Fylkesmannen i Finnmark u.å.: 1.

³³⁰ <https://www.visitvaranger.no/nb/tanamunningen-naturreservat>

³³¹ Hauge 2019: 16.

Men – erfarne iakttakere forteller også at flere kobber samarbeider om å jage en laksestim inn i “elvebukter” – og tar sitt bytte der. *Storlaksen klarer stort sett å løsrive seg, men storkobben – haverten tar også den.* Dette skjer spesielt om sommeren når vannstanden i elva er lavere.³³²

Oppover elva var kobben, omkring 2015, en vanlig gjest i *Guivvešguoika* 4-5 kilometer ovenfor Tana bru. Man kunne observere den i vannskorpa både ovenfor og nedenfor drivgarnet, og kobben var også sett når den dro på land laks som den spiste på stranda.³³³

9.2 Oter

Gjennom mange hundre år var oteren et særdeles verdifullt jaktobjekt på grunn av skinnet. Fra midten av 1700-tallet finner man detaljerte beskrivelser av intensiteten i jakten på oter.³³⁴ På 1820-tallet kunne jegerne, i byttehandel med de russiske pomorene, oppnå mellom 150 og 200 kg mel for ett oterskinn.³³⁵ I 1840 var den registrerte eksporten av oterskinn til Russland oppe i 5600.³³⁶

Oteren ble imidlertid ikke jakta på bare for skinnets skyld. Særlig sjøsamene spiste også oterkjøtt. Med hensyn til predasjonskapasitet, skriver Jacob Fellman at oteren ikke bare fanga fisk for øyeblikkets behov, men at den også la seg opp lagre når det var mulighet for det. Og - jaktmetodene som ble brukt for å få has på oteren var mange og varierte.³³⁷

I deler av Finnmark, blant annet langs Tanavassdraget, var (og er) oterskinn også et viktig materiale i den tradisjonelle samiske mannslua. Det vil si at lokale kulturelle behov også bidro til et vedvarende jakttrykk på denne arten.³³⁸

Jakttrykket ble ikke mindre da det i begynnelsen av 1900-tallet ble innført skuddpremie på oter, samtidig som det stadig var gode skinnpriser. I 1932 ble den statlige skuddpremieordninga avskaffa, og det ble overlatt til de enkelte kommunene å avgjøre om det skulle betales skuddpremie. Oteren ble totalfreda i 1982, og bestandene i Nord-Norge omtales i 1998 som økende. Når det gjelder predasjon er det gjort undersøkelser som viser at kystoteren gjerne forsyner seg av oppdrettsanlegg, mens det er lite undersøkt hva innlandsoterne i Norge spiser.³³⁹ På faglig hold er det antatt at laksefisk vil utgjøre hovedføden i de kalde og oksygenrike vassdragene i nord og vest.³⁴⁰ Dette er særlig interessant ut fra den erfaringa man har med bruk av otersakser langs elver og innsjøer i Tanadalen for nærmere to hundre år siden. Det ble brukt fisk, *helst lax, till bete*.³⁴¹

³³² Solbakk 2016: 27.

³³³ Solbakk 2016: 28.

³³⁴ Jf. Leem 1767: 208 – 212.

³³⁵ Blom 1832:166.

³³⁶ Solhaug II 1976: 246.

³³⁷ Fellman J. IV 1906: 17-19.

³³⁸ Det merkes nå at denne kulturelle komponenten blitt en mangelvare.

³³⁹ Et forsøk med oppføring av villfanga torsk som ble gjort i *Deanodat/Vestertana* på 1980-90-tallet, ikke langt fra Tanamunningen, måtte oppgis på grunn av oterplagen.

³⁴⁰ Kooij 1998:<http://www.zoologi.no/fakta/oter.htm>

³⁴¹ Fellman J. IV 1906: 18.

Ifølge lokale iakttakere har oterbestanden økt sterkt de siste tiårene. En stor oterbestand langs lakseelvene er etter alt å dømme en situasjon som man må langt tilbake i tid for å finne. Oteren var som nevnt et ettertrakta jaktobjekt gjennom flere hundre år, mens arten nå har vært freda siden 1982 – dvs. i nærmere 40 år. Etter en så lang fredningsperiode kan det være grunn til å evaluere oterbestanden, og hvilken innvirkning den kan ha på bestanden av laks.

Ut fra rapportene fra *Working Goup* ser det generelle bildet ut til å være at enkelte av de mindre elvene i Tanavassdraget frem til nå har hatt størst problemer med bestandssituasjonen. Ett spørsmål det kan være grunn til å stille, er om det kan ha noen sammenheng med forekomsten av mink og ikke minst oter i disse elvene. De vil helt opplagt ha meget gode forhold i små elver – liten vannstand, mange stryk og dermed åpne råker hele vinteren, og ikke minst at det på svært lange strekninger ikke finnes bosetning eller annen menneskelig aktivitet i store deler av året. Dette gjelder også store deler av elvestrekningene i Karasjok. Tilsvarende spørsmål kan og også stilles i forhold til de fiskepisende endene og andre fuglearter som også tar laksunger. Er de mer eller mindre effektive i små kontra store elver?

Flere av de minste sideelvene til Tana har dessuten laksebestander med så småfallen og “slank” laks at den i mindre grad beskattes av garnredskaper, selv om det måtte fiskes med minimums maskestørrelse på 58 mm - det være seg i sjø eller elv.³⁴² Dette gjelder blant annet en elv som *Lákšjohka*, hvor det gjennom flere år har vært rapportert om en svært dårlig bestandssituasjon – ei elv hvor det også er mink.³⁴³

Ut fra en lokal oppfatning om at garnredskaper vanskelig fanger noen vesentlig del av laksen som skal til denne elva, er den et eksempel på ei elv hvor det vil være svært naturlig å søke alternative forklaringer på utviklinga av bestandssituasjonen enn *kun overfiske*.³⁴⁴

Rundt 2015 ble det rapportert at oteren var blitt en plage i hovedelva, men ikke i samme grad som kobben. Den tar laks som er gått fast i garnet ved å gnage et stort hull, og ødelegger dermed både laksen og garnet. I *Nuohttegoatnil*, sone 41, et stykke ovenfor Båteng, var den blitt en fast gjest.³⁴⁵

³⁴² I sjøen er det stort sett vanlig å bruke større maskestørrelser enn 58 mm i krokarn.

³⁴³ Jf, Udø 2016, om mink i *Lákšjohka*.

³⁴⁴ En vitenskapelig undersøkelse av oterens innvirkning på laksebestanden i noen mindre sunnmørselver, publisert i 2020, viser at oteren har en negativ innvirkning på laksebestanden, selv om forskerne også tar forbehold om flere andre påvirkningsfaktorer (van Dijk et al. 2020). Resultatene fra undersøkelsen ble lagt frem på en fagdag hvor elveeierne var så bekymra over resultatene at de karakteriserte det som en katastrofe hvis det ikke ble funnet en løsning. Det ble også antydta at de kunne bli nødt til å ta saka i egne hender hvis ikke viltforvaltninga gjorde noe. Det var søkt om felling eller flytting, men søknaden ble endelig avslått i Miljødirektoratet. Assisterende miljødirektør hos Fylkesmannen i Møre og Romsdal slo også fast at denne avgjørelsen var prinsipielt viktig for hele landet. Kilde: Artikkelen *Oteren et opp laksen i sunnmørselvene* - avisa *Nationen*, nettutgave, 28.02.20.

³⁴⁵ Solbakk 2016: 28.

9.3 Mink

En fiskespisende art som er relativt ny i faunaen i nord, er mink. Iallfall fantes den ikke nord for Kuusamo i Finland i første kvartal av 1800-tallet.³⁴⁶ I drøftingen av ulike predatorer, skriver VRL at introduserte predatorer, f. eks. mink, har større innvirkning enn de artene som er i systemet fra før. Forskning man viser til, har dokumentert at mink i små elver og høy fisketetthet, har forårsaka høy dødelighet og reduksjon i fisketetthet. Dette gjaldt utsatt ungfisk av laks, som er mer utsatt for predasjon enn vill ungfisk.³⁴⁷

Det er observert mink i mange sideelver, og TF har også iverksatt tiltak for å redusere bestanden, bl.a. ved bruk av feller. TF betaler også skuddpremie på kr. 700 for hver innlevert felt mink.³⁴⁸

En vitenskapelig vurdering av minkproblematikken, og aktuelle tiltak for å redusere bestanden, er gjort av en forskergruppe under ledelse av dr. scient. Martin Svenning. Der heter det:

Minken er på den norske svartelisten, og er jaktbar hele året. Predasjonseffekten fra mink på laksunger/-smolt i Tana er uviss. For å lykkes med å desimere minkbestanden over tid bør det trolig gjennomføres intense uttak på vinter- og vårparten (parringstiden) for å fjerne stasjonære hunner/hanner og dermed hindre oppvekst av unge, ikke-stasjonære individer. Uttak av revirhevdende hanner på sommeren kan imidlertid føre til økt innvandring av ikke-stasjonære individer og resultere i generelt høyere tetthet i minkbestanden.³⁴⁹

Minken har også etablert seg i vassdraget.³⁵⁰ Den er svartelista. Det vil si at det kan drives jakt på den hele året, og TF har også innført en skuddpremieordning for denne arten.

³⁴⁶ Fellman J. IV 1906: 19.

³⁴⁷ VRL 2010: 55,56.

³⁴⁸ TF's hjemmeside, 26.06.20.

³⁴⁹ Svenning & al. 2020: 4.

³⁵⁰ Se Udø 2016, om mink i Lákšjohka.

10 Turistfiske i konflikt med lokale fisketradisjoner

Når det gjelder beskatning er turistfisket, særlig med båt, det eneste fisket som ikke har vært ramma av nedskjæringer og har hatt et stort omfang fra slutten av 1960-/begynnelsen av 1970-tallet. Fisket var i prinsippet gjennom 40 – 50 år, ganske uregulert mht. antall fiskere, og lenge også når det gjaldt antallet stenger pr. båt. Det foregikk på de beste gyteplassene, ved bruk av sluk og dyptgående wobblere, og i en lang periode kunne det fiskes helt til 20. august.³⁵¹

Det må understrekes at riksgrensestrekninga har vært og er under felles norsk-finsk myndighetsforvaltning, slik at dette ikke bare har vært et finsk anliggende. Et relevant spørsmål er uansett hvordan forskere og forvaltere vurderte denne kvantitativt nye beskatningsformen opp mot eventuelle virkninger for laksebestanden. Selv om man fikk en viss regulering med den nye avtalen i 2017, står dette spørsmålet fortsatt ubesvart.

Forløpet til det finske turistfisket finner man i årene like etter 2. verdenskrig. Antallet tilreisende sportsfiskere like etter krigen var ikke stort i forhold til utviklinga fra slutten av 1960-tallet og utover. Likevel var det allerede da meget stor uro over den økninga som skjedde. Det gjaldt både på lokalt hold av de som ble direkte negativt berørt, og på myndighetshold, iallfall på norsk side.

Fylkesmann Gabrielsen i Finnmark var en av dem som reagerte. I 1947 skrev han et brev til Landbruksdepartementet. Der pekte han på at det store innrykket av utenbygds sportsfiskere var en fare for den stedlige befolkningas fiskerett både på norsk og finsk side. (Én årsak til økninga var at Finlands avståelse av Petsamo til Sovjetunionen i 1944 hadde tvunget finske sportsfiskere til å søke nye områder).³⁵² På lokalt hold langs vassdraget ønska bl.a. laksetinget i Karasjok i 1947 at det burde komme forbud mot at ikke-fast bosatte i kommunen, skulle kunne fiske – uansett redskap – i *Tanaelva, Karasjokka, Anarjokka og Jiesjokka*. Lensmennene i Karasjok, Polmak og Tana, fulgte opp, og ville ha en øvre grense på 5 fiskedøgn for tilreisende. Politimesteren i Vadsø støtta forslaget. Han begrunna det med at fremmede sportsfiskere fra begge land, og også tilreisende utlendinger, med moderne redskaper fisket opp store kvanta laks til stor skade for laksebestanden og derved for de fastboende.

Myndighetene, også på sentralt hold, var lydhøre for signalene fra lokalt og regionalt hold. Resultatet ble en kgl. res. i 1949. Der ble det satt en begrensning på sju døgn for tilreisende sportsfiskere.³⁵³ Fiskerikonsulenten for Nord-Norge var også inne på det nye turistfisket i en rapport fra 1948. Der anførte han at det særlig etter krigen hadde vært en *stor tilstrømning av*

³⁵¹ En finsk undersøkelse fra 1985 viste at fisket fra båt var særlig populært, fordi man på den måten fikk tak i de største laksene. Da kom nemlig redskapen letter ut til de dypere partiene i elva der storlaksen oppholder seg. Jf. bladet Finnmarken, 11.8.1990.

³⁵² Solbakk 2011: 156.

³⁵³ Solbakk 2011: 156 – 159. Aage Solbakk gir i denne boka (Solbakk 2011) en oversiktlig innføring i konfliktene rundt tilreisendes fiske frem til 1990, s. 159 – 190.

finske sportsfiskere. Fiskerikonsulentene så dette som en alvorlig konkurrent til det viktige stangfisket som ble drevet av de lokale innbyggerne.³⁵⁴ Han anførte at de tilreisende finnene, og norske tilreisende sportsfiskere ved Storfossen (*Vuolle Geavhjis*), hadde mye bedre redskaper enn samene. Enkelte av de finske turistene fisket også fra egne båter. Dette fisket førte derfor til nedgang i utbyttet for dem som hadde fisket som næringsvei. Han skriver også at det ved Ailestryket lå mange finske sportsfiskere, og folk som bodde ved Levajok på norsk side klagde over at det var for mange av disse. Finnene hadde til dels båter som de hadde kjøpt i Finland og tatt med til Aile. *Avgrensning av fisketida for fremmede hadde derfor stor betydning*.³⁵⁵ For øvrig betegner fiskerikonsulentene strekningen mellom Ohcejohka og Leavvajohka/Levajok, som en sammenhengende gyteplass.³⁵⁶

Den første fasen av turistfisket bekymra også lokalbefolkningen på finsk side, da man også der betrakta dette fisket som en konkurrent til lokal næringsvirksomhet. I 1959 ble det blant annet fremholdt at det i betydelig grad gikk ut over den stede bfolkningas inntektsmuligheter. Derfor burde dette fisket begrenses (*be restricted*) fra slutten av juli til sist i august.³⁵⁷

10.1 Veibygging og kraftig økning i turistfisket

Tanavassdraget har som de aller fleste andre elvesystemer blitt påvirket av den moderne samfunnsutviklingen. Det gjelder tekniske inngrep som kloakkanlegg, avsig fra landbruket, elveforbygninger, m.v.

Det inngrepet som trolig har bidratt til den største økningen i fiskeintensiteten og beskatningen av laks, er den omfattende veibyggingen langs vassdraget etter andre verdenskrig. Veiene - sammen med salg av et tilnærma ubegrensa antall fiskekort på riksgrensestrekningen, bidro til at nye deler av Tanavassdraget ble utsatt for en form for massiv beskatning som man aldri hadde opplevd tidligere.³⁵⁸

- På finsk side ble det bygd vei sørfra, til Karigasniemi under 2. verdenskrig. Veien til Ohcejohka/Utsjok fra Enare ble ferdigstilt i 1957, og åpna opp for en storstilt ankomst av finske sportsfiskere – *the flood of Finnish sports fishers*.³⁵⁹ Veien mellom Gáregasnjárga/Karigasniemi og Ohcejohka/Utsjok ble offisielt åpna i 1983. I 1968 ble det gjennomslag på veien mellom Utsjok og Njuorggán/Nuorgam på finsk side, med videre forbindelse til det norske veinettet i Øst-Finnmark

På norsk side finner man følgende:

³⁵⁴ Stangfisket var allerede lenge før 2. verdenskrig blitt en viktig næring for den delen av den lokale befolkningen som ikke hadde fiskerett med garn. Jf. Solbakk 2011: 91 ff.

³⁵⁵ Fiskerikonsulentene 1948:12, 20 f.

³⁵⁶ Fiskerikonsulentene 1948: 20. Dette er også identisk med den strekningen hvor hovedtyngden av turistfisket har foregått fra slutten av 1960-tallet frem til i dag.

³⁵⁷ Burgess 1996: 55.

³⁵⁸ Etter 1979 ble det åpna opp for et ubegrensa salg av fiskekort på riksgrensestrekningen. Jf. Burgess 1996: 39. Et tak på antall fiskekort er innført i 2017.

³⁵⁹ Burgess 1996: 42 f.

- Veien mellom Karasjok og Leavdnja/Lemmijoki/Lakselv kom i 1937.
- Mellom Karasjok og Karigasniemi ble veien bygd under krigen, og den første brua over Anárjohka ble tatt i bruk på slutten av 1950-tallet.
- Den andre brua på kirkestedet ble tatt i bruk i 1949.
- Helårsveien mellom Karasjok og Tana ble åpna i 1973
- Veien mellom Karasjok og Jergul, langs Iešjohka, var ferdig i begynnelsen av 1970-tallet.
- Høsten 1976 kom gjennomslaget for veien mellom Karasjok og Gievdneguoika, på riksveien mellom Alta og Kautokeino.³⁶⁰
- Veien mellom Karasjok sentrum og Bieskkenjárga ble tatt i bruk i 1964.
- I 1978 ble brua over Kárašjohka ved Bieskkenjárga åpna.
- På finsk side, langs Anárjohka, er det god 6-mils vei mellom Karigasniemi og Anjeli.
- Tilsvarende er det en vei med varierende standard på om lag samme strekning på norsk side.³⁶¹

10.2 Turistfisket fortrenget lokale fiskere

På basis av intervjuer med eldre fiskere, gjort i 1987, skriver Aage Solbakk at informantene forteller om en meget sterk økning i tilstrømninga av turister etter utbygging av nye veier fra 1960-tallet og utover.

Lokale laksefiskere opplevde en «invasjon» av spesielt finske sportsfiskere til de beste dorgeplassene i grensestrekningen, hvor lokalbefolkningen før hadde vært enerådende og gjort store fangster der.³⁶²

Stangfisket hadde vært en livsstil, en viktig inntektskilde, og en grunnleggende del av elvesamenes kultur. I 1987 ga de intervjuede uttrykk for både harme og fortvilelse over hvordan de ble reelt fortrenget fra elva av den nye, store gruppa med tilreisende finske båtfolkere. De lokale var kommet i mindretall og frykta for at hvis det fortsatte slik, ville deres tradisjonelle *oaggun*³⁶³ snart være en saga blott. Alle de som ble intervjuet så på sportsfiskerne med båt som en felles trussel – *sii leat olles biron šaddan* – de er blitt rene djevler, som en av de eldre laksefiskerne uttrykte det, eller: *Det er bittert å se fremmede trakassere våre tradisjoner og uten blygsel ta seg til rette her på elva.*³⁶⁴

³⁶⁰ Lokale informanter har fortalt at dette førte til en så sterk tilstrømning av utenbygds fiskere at enkelte av lokalbefolkninga som tradisjonelt hadde fiska med stang i Iešjohka, rett og slett ga opp.

³⁶¹ Opplysninger om veibygginga: Personlige meddelelser fra Kjell Sæther, tidligere mangeårig ordfører i Karasjok, og Niilo Aikio i Utsjokii.

³⁶² Solbakk 2011: 91 ff., 193 ff.

³⁶³ Fiske med stang.

³⁶⁴ Solbakk 2011: 193 f.

Bilde 12: Elvebåter klargjort til stangfiske (Foto: Kjell-Magne Johnsen).

Det foreligger da også en rekke beskrivelser om hvor dårlig de lokale, tradisjonelle samiske stangfiskerne, gjennom flere tiår ble behandla av de tilreisende finske turistene.

Én beskrivelse av den forandring som hadde skjedd mht. konkurranse om laksen i vassdraget, gis av nestoren Hans J. Henriksen i 1978. Tidene hadde forandra seg fra de første britiske sportsfiskerne, *lordene*, var der rundt århundreskiftet 18 – 1900. Disse leide båt med roer til fire kroner døgnet, og roerne fikk omtrent all laksen selv. Britene beholdt bare matfisk til seg selv. *Dette stangfisket var mest til fordel for Dædno-boere.*³⁶⁵ Slik var det ikke lenger på 1970-tallet.

De tilreisende, turistene, hadde nå overtatt hegemoniet, og pressa lokalbefolkninga bort fra deres tradisjonelle fiskeplasser. Henriksen, beskrev situasjonen slik:

*Disse konkurrerer seg imellom om størst fangst og dorger overalt i elva. Men særlig kappes de om å ro vekselvis på de beste fiskekulpene, og på disse steder kan de fastboende meget sjelden komme til.*³⁶⁶

Det er tydelig at det var turistenes fiske fra båt som lokalbefolkninga på norsk side oppfatta som mest anføktelig. Man reagerte på “masseturismen og det omfattende utleiet av båter på

³⁶⁵ Henriksen 1978: 107.

³⁶⁶ Henriksen 1978: 108.

finsk side. En undersøkelse som ble gjort i 1986, viser nemlig at mellom 75 og 80 prosent av laksefiskerne på norsk side mente at turistene bare burde ha rett til å fiske fra land.³⁶⁷

I artikkelen *Samiska rättsuppfatningar i Tana*, mye basert på intervjuer mot slutten av 1990-tallet, beskriver også Elina Helander hvordan mange lokale opplevde det massive fiskepresset fra de finske turistfiskerne. Det var ikke lenger mulig for lokalbefolkninga å fiske som før, og matlaks var det ikke mulig å skaffe seg hvis man ikke hadde stengsel:

*På natten ryms vi ingenstans, då turisterna fiskar överallt i Tana. Der fins ingen ordning. Förre kunne man stanna där, nu fiskar man som hastigast Man får matfisk i fall man kan fiska med pata.*³⁶⁸

Helander viser til flere liknende vurderinger, og hvordan de tradisjonelle fiskekulpene ble fisketomme på grunn av det voldsomme fisket fra tilreisende fremmede. Lokalbefolkninga mente at de ble trengt unna. Det var økt fare for forurensning, og det ble mindre igjen til de lokale når godet (laksen) måtte deles på flere.³⁶⁹

Solveig Joks som har skrevet en doktorgradsavhandling om tradisjoner og tradisjonell kunnskap knytta til laksefisket i Deatnu, vier også oppmerksomhet til hvordan den lokale samiske befolkninga ble fortrent fra fiskeplasser de hadde erverva kunnskap om, og brukt i flere generasjoner.

Hun skriver at om sommeren var turistene i flertall. Den negative oppførselen til mange av de tilreisende, førte til at lokalbefolkninga trakk seg tilbake når det var mye turister på elva. Dette ga også rom for turistene til å innføre nye praksiser, selv om lokalbefolkninga også viste motstand ved ikke å følge turistenes regler.³⁷⁰

Hun forteller bl.a. om to lokale samer som dro på *oaggun*.³⁷¹ På tur oppover til der de normalt pleide å starte, for derfra å fiske seg nedover, passerte de noen båter på land. Da de begynte å fiske, ble det roping om at de måtte komme seg på land. De fortsatte dorginga, og én av båtene starta fra bredden og kjørte over snørene deres. Denne informanten fortalte også om lokale fiskere som grudde seg for å dra på elva. Noen hadde også opplevd å bli nesten pårent av finske båtturister, og trua til å forlate fiskeplassen.³⁷²

Stengselsfiskere som prøvde å opprettholde den gamle tradisjonen om å holde fangsten mest mulig hemmelig, hadde lite hell med seg. Selv om folk på finurlige måter prøvde å holde fangsten skjult, fikk de store problemer med det på grunn av antallet turistbåter på elva. Noen ganger var det ikke til å unngå at disse så at han fikk mye laks. Da begynte de å ro like ved stengslet, og brydde seg heller ikke om at det var forbudt å ro nærmere enn 50 meter nedenfor enden av ledegarnet – *čuollu*.³⁷³

³⁶⁷ Hansen 1988: 39, 43. Jf. også Varsi 1992: 37.

³⁶⁸ Helander 2001: 447.

³⁶⁹ Helander 2001: 447.

³⁷⁰ Joks 2015: 127.

³⁷¹ *Oaggun* /stangfiske.

³⁷² Joks 2015: 126.

³⁷³ Solbakk 2016: 26.

Den ukultur og fortreningspraksis som utvikla seg, førte naturligvis til reaksjoner på lokalt hold. Her nevnes bare ett eksempel blant mange. Sirma bonde- og småbrukerlag tok dette opp med Miljøverndepartementet allerede i 1976. De så meget alvorlig på situasjonen, og skrev at den stadig økende turisttrafikken etter hvert *hadde fordrevet den fastboende befolkning bort fra sine beste fiskeplasser*. Dette gjaldt stangfiskere både fra land og båt, og fortrenginga skjedde både i hovedelva og i bielvene.³⁷⁴

Verken Sirma bonde- og småbrukerlag eller andre som protesterte fikk noen respons. Det skulle gå 41 år før antallet turistfiskere til en viss grad ble regulert gjennom det nye regelverket som trådte i kraft i 2017.

En delforklaring på hvorfor utviklinga av turistfisket etter hvert fikk et så stort omfang, henger delvis sammen med endringer av regelverket. Fra og med 1949 kunne en turist kun kjøpe fiskekort for til sammen sju dager. I 1960 ble dette økt til 10, men fra 1979 var det ingen begrensninger.³⁷⁵ Et tak på antall turistfiskekort ble imidlertid innført i regelverket som trådte i kraft i 2017.

10.3 Motstand mot tradisjonelt garnfiske på aller høyeste politiske nivå

Selv om det her ikke er mulig å gå mye nærmere inn på det, må man uansett spørre om hvordan dette turistfisket, med de negative virkningene dette førte med seg for den lokale befolkningas eget stangfiske kunne foregå så lenge. Uten at det er gjort noen forskning på dette, ser det ut til at turistfisket hadde støtte av mektige krefter både på finsk og norsk side.³⁷⁶

På øverste politiske nivå i Finland hadde de tilreisende finske fisketuristene full støtte fra bl.a. to tidligere statsministre – Esko Aho og Harri Holkeri. I 1996 ble det kjent at de jobba med et prosjekt som skulle hindre *den trusselen som garnfiske er mot villaksen*. Kompensasjon til garnfiskerne skulle man enkelt finne innenfor statsbudsjettet. Kampanjen ble støtta av Norges Jeger- og Fiskerforbund (NJFF), hvor informasjonssjefen uttalte at laksen burde utnyttes for sportsfiske.³⁷⁷

Om lag 20 år seinere – i 2015 – var det igjen en koordinert aksjon fra finsk og norsk sportsfiskerhold mot det tradisjonelle garnfisket i Tanavassdraget. *NJFF* og *Finnish Federation for Recreational Fishing* sendte da i fellesskap et brev til miljøvernministeren i Norge, hvor de hevdde at fiske som starter tidlig er en trussel mot svake bestander. Disse bestandene skulle til Kárášjohka, Iešjohka og Kárášjohka, het det i brevet. Fiskestarten måtte utsettes fra 20. mai til 5. juni. Videre ble det hevdde at stangfiske ikke var en trussel mot bestanden fordi turistfisket ikke starta før seint i juni måned.³⁷⁸

³⁷⁴ Solbakk 2011: 188. Se også Joks 2015: 122 – 133, om lokal motstand.

³⁷⁵ Burgess 1996: 39.

³⁷⁶ I 1985 ble spørsmålet bl.a. drøfta mellom den finske utenriksminister Paavo Väyrynen, som var på offisielt besøk i Norge og fylkesmann Anders Aune i Finnmark. Sistnevnte hadde også hatt forhandlinger med myndighetene i finsk Lappland, men det ble ingen endringer i det finske turistfisket. Jf. Finnmarken, 21.5.1985

³⁷⁷ Joks 2015: 128 f.

³⁷⁸ Joks 2015: 129.

Dette var midt under forhandlingene mellom Norge og Finland om en ny overenskomst og fiskeregler for vassdraget, og de to sportsfiskerorganisasjonene fikk langt på vei viljen sin. Start på fiskesesongen ble satt til 1. juni, med to dagers drivgarnsfiske pr. uke frem til 15. juni, og generelt forbud mot alt garnfiske etter 1. august, med et visst unntak for Anárjohka. I sjøen ble laksefiske i Tanafjorden forbudt før 10. juni.

Det er også relevant å spørre om hvordan forskerne – de viktigste premissleverandørene for forvaltninga – vurderte bestandsvirkningen av det omfattende turistfiske. Dette fikk man et delvis svar på i den første rapporten fra den felles finsk-norske biologiske overvåkingsgruppa - *Working Group* - i 2012. Der drøfta man mulige bestandspåvirkninger av turistfisket, og skrev at det ikke var riktig å peke på turistfiskere som årsaken til den daværende negative situasjonen. Turistfiskere var bare en av mange forklaringer på beskatningsdødelighet for bestandene i Tanavassdraget, og det var den kombinerte virkninga av alle disse ulike fiskerierne som i akkumulert rekkefølge forårsaka at den totale beskatninga ikke var bærekraftig.³⁷⁹

*It is incorrect in singling out tourist anglers as the source of the current negative situation. Tourist anglers are only one of several sources of exploitation mortality on stocks in the Tana river system, and it is the combined effort of all these different fisheries that, in an accumulated sequential way, causes the total exploitation rate to be unsustainably high.*³⁸⁰

10.4 Turistfisket – gamle tradisjoner ble hindra videreført

Trykket fra det store antallet turistfiskere fra 1970-tallet og utover - hvor lokalbefolkninga i betydelig grad ble utelukka fra sitt tradisjonelle stangfiske (*oaggun*) i en periode på mer enn 40 år, er et inngrep i samisk elvedalskultur som savner sidestykke.³⁸¹ Den samiske ungdommen på grensetrekninga fikk rett og slett ikke foreldregenerasjonens privilegium – å «vokse opp i en elvebåt» og derigjennom få en naturlig innføring i gammel kunnskap, praksis og etikk når det gjelder laksefisket. Det var ikke lenger plass for dem på elva. Nå er dette blitt ytterligere forverra gjennom at laksefisket i vassdraget i 2021 er blitt helt forbudt.

Det er ikke gjort noen studie over hvilken kulturell skade dette har medført. Det ville likevel være naturlig om de to lands myndigheter har et slikt aspekt for øyet, når nye reguleringer skal gjøres. Dvs. at man i størst mulig grad unnlater å gjennomføre bestemmelser som skader

³⁷⁹ Dvs. at det ikke skulle settes inn begrensninger for turistfisket, selv om det i den øvrige beskatningsrekka var satt inn en rekke innskrenkninger etter at det finske turistfisket hade fått et stort volum. Garnfisket i Deatnu var redusert, drivgarnsfisket i havet var blitt forbudt i 1989, det tradisjonelle sjølaksefisket i Finnmark hadde gjennomgått flere runder med nedskjæringer fra 1970-tallet, også i årene like forut for 2012.

³⁸⁰ Working-group 2012, pkt. 5.2.3.

³⁸¹ Det er også et faktum at laksefisket i Tanaelva var hovedgrunnlaget for turistnæringa i Utsjoki om sommeren. Av til sammen 80 bedrifter i kommunen i 1985, ser det ut til at de aller fleste av disse ytte tjenester til denne næringa – bl.a. 31 innen bespisning/innlosjering, detaljhandel 17, og transport 17. Jf. Fylkesmannen i Finnmark. 1990: 19 f.

den samiske elvdalskulturen ytterligere, og prøver å rette opp noe av den skade som har skjedd.

10.4.1 Antall solgte fiskekort

Turistfisket fra finsk side hadde en dramatisk utvikling i volum.

Philip Burgess oppgir at det i 1953 ble solgt 593 døgnkort til finske sportsfiskere. I 1963 var tallet 2196, i 1973 var det 8982 og i 1975 var antallet døgnkort 23570. I 1993 ble det solgt 32232 døgnkort på riksgrensestrekninga, derav 28475 til finske sportsfiskere.³⁸²

Tanavassdragets fiskeforvaltning (TF) skriver på sin hjemmeside om kortsalget frem til og med 2016.³⁸³

Tidligere var det ingen begrensning på antall fiskedøgn tilgjengelig for tilreisende fiskere på grensestrekningen. Dette førte til at det ble solgt nærmere 40 000 fiskedøgn i toppåret (2002). I årene frem til Tanaavtalen (2016) ble det solgt om lag 33 000 fiskedøgn. I denne tiden kjøpte finske fiskere kort på finsk side, norske fiskere kjøpte kort på norsk side, og øvrige fiskere kjøpte kort der det hørde best. Strandfiskekortene gjaldt for begge strendene, og båtfiskekortet gjaldt på begge sidene av djupålen. Kortinntektene ble delt mellom landene.

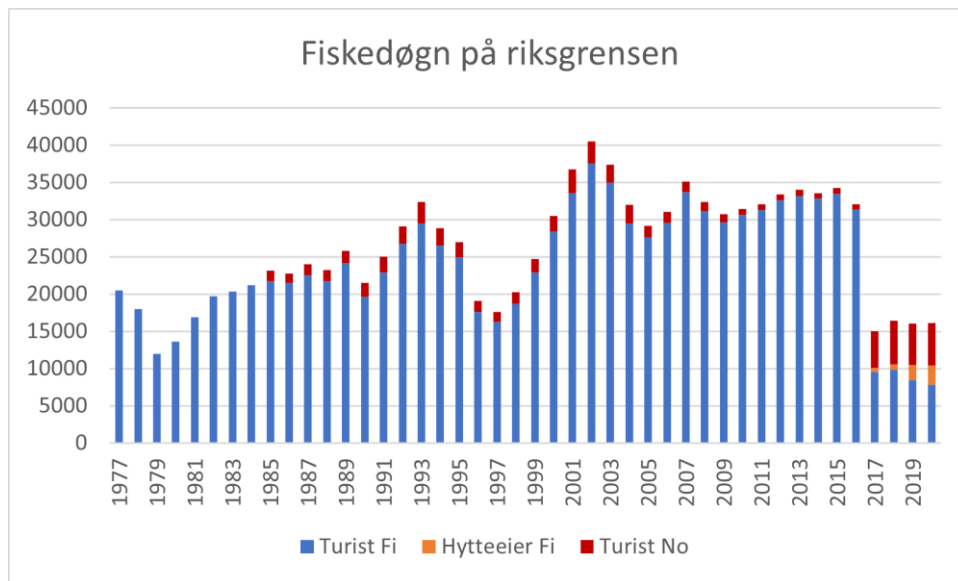
De endringene som skjedde fom. 2017 omtales på følgende måte:

Ved innføringen av Tanaavtalen ble det satt av en samlet kvote på 22 000 fiskedøgn. Hvert av landene fikk selge inntil 5 500 stranddøgn og 5 500 båtdøgn. Stranddøgnene gjelder nå kun på den siden av elva som man kjøper kortet fra. På finsk side ble 1/3 av fiskedøgnene satt av til utenbygdsboende fiskere med fiskerett. Inntektene deles ikke lenger mellom landene.

På TF's hjemmeside finner man også denne oppstillinga av kortsalget på grensestrekninga, mellom 1980 og 2018. Der kommer også den nye avtalens virkninger på kortsalget, fra 2017, tydelig frem;

³⁸² Burgess 1996: 45.

³⁸³ 15.12.20. Fangststatistikk for Tanavassdraget.

Figur 1:Årlig solgte fiskedøgn til norske og finske turister, samt finske hytteeiere, på grenselvstrekningen av Tanaelva fra 1977 til 2020. OBS! dette er en oppdatert figur av den som finnes på hjemmesiden til TF.

11 Felles grenseoverskridende fiskeregler fra 1873 – enkelte gamle metoder ble forbudt

I det følgende vil vi gå nærmere inn på fiskereglene, særlig for grensestrekninga, i perioden fra 1872/73 til det nyeste regelverket som kom i 2017. Omtalen gjelder i det alt vesentlige fisket med garn etter laks, sjøørret og andre arter. Stangfisket, fiskekort, og avtaler mellom landene om slike forhold er i det vesentlige holdt utenfor. Fremstillinga er todelt. Først gjennomås reglene for lakse- og sjøørretfisket, deretter reglene for fisket etter andre arter. Gjennomgangen vil forhåpentligvis kunne gi et visst bilde av om, eller hvordan utviklinga av regelverket har ivare tatt tradisjonell kunnskap – ikke minst om andre arters innflytelse på laksebestanden(e).

Første gang lakse- og sjøørretfisket reguleres på grensestrekninga i hele vassdraget er i det norsk-finske avtaleverket som ble satt ut i livet i 1873.³⁸⁴ For den norske delen av Deatnu ble regelverket gitt av den felles svensk-norske kongen, 4. mai 1872 – *Under vor Haand og Rigets Segl. Carl.*³⁸⁵

Der ble sjøørreten sidestilt med laksen, og det ble forbudt å fange laks eller sjøørret *paa nogensomhelst Maade* mellom 14. september og 15. april.

Likeledes ble det innført ett døgn ukefredning for fiske med drivgarn og not fra lørdag kveld kl. 1800 til søndag kveld kl. 1800 (§ 3).³⁸⁶

Disse reglene innebærer at det ikke var noen ukefredning verken for stengsel eller settegarn, men hver fisker kunne ikke bruke mer enn to stengsler samtidig. Derimot var det ingen eksplisitt antallsbegrensning verken når det gjaldt settegarn, not eller drivgarn.

Minste maskestørrelse ble fastsatt til to og en halv tomme mellom maskene, men bestemmelsen skulle ikke gjennomføres før to år var gått.³⁸⁷

Minstemålet for laks og sjøørret ble fastsatt til 10 tommer.

For den fiskende allmuen langs vassdraget innebar 1872/1873-reglene likevel store inngrep i tradisjonell fiskeutøvelse. Flere av de gamle fiskemetodene ble nå forbudt. Det gjaldt den kollektive metoden *goldem* (goldin) og den individuelle metoden lystring, samt fiske med *Line eller Rev (Bakker)*.³⁸⁸

³⁸⁴ Om bakgrunnen for avtaleverket, jf. Pedersen 1986: 111-118.

³⁸⁵ Reglene ble gjennomført som nasjonale bestemmelser innen hvert enkelt land.

³⁸⁶ Etter det som er kjent var drivgarn på denne tida bare brukt i vassdragets øvre løp.

³⁸⁷ Ved lov av 28.7.1824 var en tomme fastsatt til 2.615 cm.

³⁸⁸ Sistnevnte fiskemetode etter laks er imidlertid ikke kjent i kilder som omtaler fisekt i vassdraget. Når det gjelder goldin, finner man i Lappisk ordbok følgende definisjon - *drive rovfiske i elv ved hjelp av oazes og golda* (Nielsen, K./Nesheim, A. 1962: 170). Dvs. en metode hvor det ble brukt et tverrstengsel og et langt drivgarn. Se også pkt. 2.4.

11.1 1920 – Ulike fredningsregler for øvre og nedre del

Nye fiskeregler for Tanaelvassdraget i Finnmark fylke, ble gitt i en kongelig resolusjon 16. juli 1920.³⁸⁹ Bestemmelsen fra 1872 om ett døgnshelgefredning for drivgarn og not ble opprettholdt, noe som i praksis vil si at det også i hht. fiskereglene fra 1920 kunne fiskes uavbrutt med stengsel og stågarn fra 1. mai til 15. september. Men – det ble innført en spesialbestemmelse for den del av vassdraget som lå ovenfor Utsjokmunningen. Der skulle fredningstida starte 1. september.

Forbudet mot goldin, lystring og liner sto ved lag, men nå kom det også en (påkrevd) definisjon av begrepet *goldin*. Det var:

- a. Fiske i forbindelse med driving eller trekking av not som spenner over to tredjedeler eller mer av elvas bredde, ved den vannstanden man hadde når fisket foregikk.
- b. Driving eller trekking av garn eller not mot kunstig stengsel.³⁹⁰

Heller ikke nå kom det noen begrensning i antallet stågarn som kunne brukes. Det gjaldt så vel laks og sjøørret, som andre arter.

Garnredskaper med mindre maskevidde enn 58 mm var ikke tillatt. Minstemålet for laks og sjøørret ble fastsatt til 25 cm.³⁹¹

11.2 1938 – Utvida helgefredning. Ukefredning også for stengsel. Spesialbestemmelser for munningsområdet

I 1938 var det igjen fremforhandla nye fiskeregler, og nå for første gang med grunnlag i en overenskomst/konvensjon. Den ble undertegna i Oslo 21. april 1938, av den norske utenriksministeren, Halvdan Koht, og den finske republikkens *overordentlige sendemann og befullmektigede minister hos Hans Majestet Norges konge*, Wäinö Wuolijoki. Fiskereglene for *Tanaelvas fiskeområde i Finnmark fylke* ble fastsatt en kongelig resolusjon av 22. april 1938, med ikrafttredelse 1. mai samme år.

Bestemmelsen om at hver fisker bare kunne bruke to stengsler gikk igjen også i 1938-bestemmelsene (§ 4), men det var ingen begrensning mht. antall settegarn. Strømbryter i stengsel skulle i det vesentlige bestå av trematerialer (§ 3).³⁹² Settegarn skulle ikke ha en

³⁸⁹ Ikrafttredelse 1. august samme år.

³⁹⁰ Dét var den opprinnelige betydninga av begrepet *goldin*. Man brukte et langt drivgarn mot et tverrstengsel. Muligens kan bestemmelsen også tolkes slik at man kunne drive mot en grus/sandbanke, eller et markert nes i elva.

³⁹¹ Begge deler var en teknisk justering av bestemmelsene fra 1872/73. Da var de tilsvarende målene hhv. to og en halv og ti tommer.

³⁹² Strømbryter – samisk: *Seagan – innretning av stolper eller bukker med tett risfyll, anbrakt ovenfor laksestengsel, for at strømmen ikke skal være for sterk, så den genererer eller hvirvler opp sanden*. Jf. Kåven & al. 1995: 451.

lengde på over 30 meter, og *kunstig strømbryter* var ikke tillatt ved bruk av dette redskapet.³⁹³ Heller ikke var det tillatt å trekke not eller drivgarn mot kunstig stengsel (goldin) – (§ 7).³⁹⁴

Nå kom det også detaljerte bestemmelser om drivgarn. Fredninga skulle være fra og med 15. juni til og med 30. april. Største garnlengde var 45 m, og ikke på noe punkt skulle drivgarna komme nærmere hverandre enn 200 m, og heller ikke nærmere et stengsel enn 100 m. Lengste tillatte drivestrekning var 500 m, og kun én båt kunne benyttes. Det var tillatt å bruke not på de *hittil benyttede kasteplasser*, men fra det sted nota ble kasta ut til der den ble tatt inn, måtte det ikke være over 250 m. Ei not kunne heller ikke være lengre enn 100 m, og det var ikke tillatt å bruke mer enn fire båter ved et notkast. Hvis en notplass ble ødelagt fordi elveleiet forandra seg, kunne en ny plass tas i bruk som erstatning. Lensmannen måtte imidlertid få beskjed om det straks.³⁹⁵

Helgefredninga for laks og sjøørret ble utvida med 6 timer. Den skulle vare fra lørdag kl. 18 til søndag kl. 24 (§ 9), og gjaldt for første gang også stengsel. Nå var alle bundne redskaper omfatta, også settegarn. Det var tillatt med strømbryter i stengsel, og denne skulle i det vesentlige bestå av trematerialer. Men – ukefredninga etter denne bestemmelsen gjaldt ikke hele vassdraget – bare nesten. Den gjaldt fra sone 7 i den nederste delen, og oppover resten av elveløpet eller elveløpene. I den overveiende delen av fiskeområdet var laks og sjøørret dermed freda fra og med 1. september t.o.m. 30. april (§ 9). Dvs. at laksesesongen kunne starte 1. mai hvis isforholdene tillot det, og vare ut august måned. Sesongen var med dette innkorta med to uker fra Utsjokmunningen og nedover, men ovenfor denne hadde man stadig samme årsfredning som i 1920.

Nå kom det imidlertid inn en spesialbestemmelse for de nederste sonene, nærmest munningsområdet. Fra sørgrensa av sone sju (om lag ved Rødbergnes) ned til utløpet, var det i perioden fra og med 25. juli til og med 30. april, *forbudt å fiske eller drepe laks og sjøørret*. Dette området hadde dermed en atskillig kortere laksesesong enn vassdraget ellers, men der var det til gjengjeld ingen ukefredning.³⁹⁶ Til tross for at lakse- og sjøørretfiske var forbudt etter 25. juli i munningsområdet, kommer det frem i samme paragraf at dette likevel ikke var absolutt. Uten hinder av denne bestemmelsen kunne *notfisket etter sjøørret (komse)* foregå fra da av og ut august måned nedenfor Gullholmen (§ 9).³⁹⁷

³⁹³ Trolig er *kunstig strømbryter* identisk med ordinær strømbryter – *seagan*. Jf. foran.

³⁹⁴ Jf. ovenfor.

³⁹⁵ Under forberedelsene til 1938-reglene ble hele vassdraget befart av en norsk-finsk kommisjon. Ved et møte på *Laidi* på finsk side, 7. juli, 1936, kom det en interessant opplysning om sjøørreten: *Sjøørret har forekommet, men er nu praktisk talt borte* (Moen u.å.: 41).

³⁹⁶ Kilder i fylkesmannens miljøvernveddeling opplyste til bladet *Ságat*, 16.6.1988, at årsaken til den manglende ukefredninga var problemer med flo og fjære i munningsområdet.

³⁹⁷ Slik bestemmelsen er formulert er det åpenbart en formalisering av eksisterende praksis. Bl.a. ble det på et møte mellom norske og finske myndigheter, på Langnes i 1926, opplyst at etter 1. august brukes s.k. kastegarn til fangst av sjøørret. Dette fisket foregikk kun i sone 2 i nærheten av elvemunningen, og varte ifølge informantene bare i 3 – 4 dager. Enkelte år mislyktes det helt ble det sagt. Jf. Pedersen 2019 c: 86,

Fiskerikonsulenten for Nord-Norge opplyste i 1948, dvs. i den perioden 1938-reglene var gjeldende, at det i den øvre delen av vassdraget skulle være til sammen 105 kastenotplasser. Dvs. i *Iešjohka, Kárášjohka og Anárjohka*, men mange av disse var ikke brukbare lenger av ulike årsaker. I selve *Kárášjohka* var det ca. 40 plasser. Men – med tanke på den lange elvestrekninga var ikke dette mye, sammenholdt med det faktum at det nesten bare ble brukt not i denne elva, med tillegg av litt garn- og stangfiske. Fiskerikonsulenten betegna derfor beskatninga av laksen i de øvre elveløpene av *Kárášjohka* som nærmest helt ubetydelig. Men - laksebestanden hadde ifølge ham likevel gått *voldsomt* tilbake. Selv om det ble fiska litt *småfisk* i elva, sik, gjedde og harr, var det fjellvatna som (akkurat da) forsynte folk med kokfisk. Dette skyldtes ikke omfanget av laksefisket i Karasjok kommune, men at det var et svært lavt antall laks som slapp opp til de øvre elvestrekningene.³⁹⁸

11.3 1953 – Tre døgns helgefredning. Symbolsk innskrenkning av drivgarnsfisket. Forbud mot notfiske nedenfor munningen av Leavvajohka

Etter 2. verdenskrig kom det igjen en ny overenskomst og nye fiskeregler i 1953. I artikkel 1 i overenskomsten³⁹⁹ var det bestemt at fiskereglene skulle tre i kraft 22. mai 1953.

Bestemmelsen om at det kun var tillatt med to stengsler pr. fisker var med også i 1953 (§ 4), men heller ikke nå var det satt noen begrensning på antallet settegarn, m.v. 1953-reglene innebærer likevel den største innskrenkninga i laksefisket i vassdraget siden de første felles reglene i 1873. Det har å gjøre med de nye reglene for helgefredning. I 1938 var denne fredninga blitt utvida til halvannet døgn. Nå fikk man en fordobling av dette. I § 9 ble det nemlig innført helgefredning for alt garnfiske etter laks og sjørret i tre døgn – fra fredag kl. 18 til mandag kl.18.⁴⁰⁰

Det var stadig generell fredning fra og med 1. september til og med 30. april, og fortsatt også en særbestemmelse for munningsområdet. Fra og med 25. juli til og med 30. april, var det forbudt å fiske eller drepe laks og sjørret fra sørgrensa av sone 7 (om lag ved Rødbergnes) til utløpet, men helgefredninga der var kortere enn i vassdraget for øvrig - fra lørdag kl. 6 til søndag kl. 24.

Man merker seg også at bestemmelsen fra 1938, om at man nedenfor Gullholmen kunne fange sjørret med not i en viss periode, var blitt borte i 1953. Denne regelen ble imidlertid erstatta av en ny, om at det i dette området var adgang til å fiske sjørret (*komse*) med stang og

³⁹⁸ Fiskerikonsulenten 1948: 25,30.

³⁹⁹ Maskinskrevet, udatert versjon. Landbruksdepartementets arkiv, Riksarkivet. Merket L.D. 01982 R. 1953.

⁴⁰⁰ En slik ukefredning var første gang foreslått av Karasjok kommunestyre så langt tilbake som i 1926 (Solbakk 2011:100). Norske og finske forhandlere møtte også kravet om tre døgns ukefredning på flere folkemøter langs Tanavassdraget sommeren 1936 (Solbakk 2011: 108 f.), men dét ble ikke realisert i 1938-reglene.

håndsnøre t.o.m. 31 august, samt bruke settegarn med maskevidde mellom 30 og 45 mm i det samme tidsrommet (§ 9).⁴⁰¹

Når det gjaldt notfisket, ble det innført forbud mot slikt fiske nord for munningen av Leavvajohka (§ 5). Det ble imidlertid gitt en overgangsbestemmelse for at man der kunne fortsette fisket på de til da tillatte kasteplassene, to år etter at fiskereglene for 1953 trådte i kraft (§ 20). For den øvrige del av vassdraget beholdt man i det vesentlige notfiskereglene fra 1938, men med den presisering at *fra og med 1. august til og med 30. april må not ikke brukes.* (§ 5).

*Bilde 13: Fra utløpet av Leavvajohka (hvor Leavvajohka møter Tanaelva)
(Foto: Kjell-Magne Johnsen).*

Hva angår drivgarn opprettholdt man i det vesentlige bestemmelsene fra 1938, men med én endring: *Fra og med 15. juni til og med 19. mai må drivgarn ikke brukes* (§ 6). Dvs. en potensiell innkorting på 20 dager – hvis det på grunn av isforholdene noen gang tidligere skulle ha vært mulig å starte 1.mai. Dét forekom svært sjelden eller aldri. Heller ikke var det vanlig å komme i gang før 20. mai. Derfor hadde denne innskrenkinga mindre praktisk betydning.

⁴⁰¹ I fiskereglene finner man ingen bestemmelse om begrensning på antallet settegarn pr. fisker.

11.4 1961 - Utvidelse av drivgarnsesongen

15. november 1960 ble det inngått en ny overenskomst mellom Finland og Norge om nye fiskeregler for Tanaalvas fiskeområde. Hvert rike kunne fastsette egne fiskeregler for sidevassdrag som i sin helhet lå på vedkommendes eget område, og sette i verk tiltak for å fremme fisket der (Art. 7). Fiskeregler i medhold av 1960-overenskomsten ble fastsatt ved kgl. res. av 10. februar 1961 - *Fiskeregler for Tanaalvas fiskeområde*.

I foredraget til den kongelige resolusjonen om disse fiskereglene, oppsummeres intensjonen med det nye regelverket på følgende måte:

*Hensikten med de foreslåtte endringer og nye bestemmelser er i første rekke å sikre den lokale befolknings interesser, og da særlig næringsfiskernes vis a vis sportsfiskerne, hindre utgliding i fisket, sikre at tilstrekkelig antall gytefisk når frem til gyteplassene, og at det blir mest mulig ro og ordnede forhold i vassdraget som er et grensevassdrag.*⁴⁰²

I stor grad videreførte man fiskereglene fra 1953. Den generelle fredningstida var som tidligere, fra og med 1. september til og med 30. april (§ 6).

Munningsområdet i Tanaelva hadde stadig sine spesielle regler. Der fikk man nå en kortere helgefredning enn ellers – fra lørdag kl. 18 til søndag kl. 24. Det vil si 30 timer mot den generelle fredningsperioden på 72 timer (§ 7). Men - årsfredningsperioden var fra og med 20. juli til og med 30. april (§ 6). Dvs. godt og vel en måned lenger enn i resten av vassdraget.

Til tross for denne fredningsperioden fra 20. juni, kunne man i munningsområdet likevel fiske sjøørret (*komse*) med stang og håndsnøre, og settegarn, til og med 31. august.⁴⁰³ (§ 6). Heller ikke denne gang ble det fastsatt noen grense for hvor mange settegarn som kunne brukes.

Den mest oppsiktsvekkende endringen i regelverket for 1961 kom i reguleringa av drivgarnsfisket. Der ble fisketida utvida med 10 dager i begynnelsen av sesongen og bortimot en uke på slutten av den. I fiskereglene fremkommer endringen på følgende måte: *Drivgarn må ikke brukes fra og med 21. juni til og med 9. mai* (§ 6). Den reelle utvidelse av fisketida lå forlengelse med en uke på slutten av sesongen. Det var nemlig uhyre sjelden at det var mulig å starte drivgarnsfisket så tidlig som 9. mai.⁴⁰⁴

11.5 Fisketid og fiskeregler - 1972. Kun to stengsler eller to settegarn, eller ett av hvert

Ved kongelig resolusjon av 14. april 1972, ble det igjen gitt nye forskrifter *Om fiske i Tanaalvas fiskeområde*. I det vesentlige dreide det seg om mindre endringer og videreføring

⁴⁰² Riksarkivet: Landbruksdepartementet. J.nr.2303 og 2612-1960 P.

⁴⁰³ Settegarna skulle ha en maskevidde mellom 30 og 45 millimeter, noe som var fastsatt i reglens § 5.

⁴⁰⁴ Det er ikke undersøkt hva som var begrunnelsen for denne utvidelsen.

av tidligere regelverk. Man merker seg også med interesse at forbudet mot *goldin* stadig var en del av regelverket (§ 3), selv om det var blitt forbudt nøyaktig hundre år tidligere.

Det kom imidlertid endra regler for antallet stengsler og settegarn – *Ingen skal bruke flere enn to stengsler eller to settegarn, eller en av hver* (§ 3). Det nye her var at det tidligere ikke hadde vært noen begrensninger når det gjaldt antallet settegarn. Heretter skulle man bare kunne bruke to faststående redskaper til sammen, som fiskeren kunne velge mellom. I tillegg kunne man fiske med ett drivgarn fra og med 10. mai til og med 20. juni. De nyreviderte bestemmelsene skulle tre i kraft samtidig med overenskomsten om fiskeregler for Tanaelvas fiskeområde (§ 23).⁴⁰⁵

11.6 Nye fiskeregler, 1979 og 1983⁴⁰⁶

Kjell Moen skriver bl.a. følgende om forhandlingene foran 1979-reglene:

Vanskelige punkter var for det første at bare de fiskeberettigete som er fast bosatt i elvedalen fikk fiske med garnredskaper. Dernest at ved fiske fra båt fikk man nå bare bruke båter som tilhørte lokalbefolkninga. Med disse to bestemmelsene var det demmet opp for den utglidninga som var i ferd med å skje ved at mange hytteeiere på finsk side hadde skaffa seg fiskerett med hyttetomta, og i prinsippet kunne utøve fiske med stågarn og drivgarn.

Dette var i realiteten en meget kontroversiell begrensning i finske rettigheter. Den finske part ønsket at avtalen ble inngått ved noteveksling, fordi en slik upretensiøs form ville gå ubemerkta og lette rask framdrift, med tanke på en hurtig behandling i Riksdagen i Finland. Dette ble akseptert på norsk side og avtalen ble inngått ved noteveksling den 5. januar 1979 og satt i kraft ved noteveksling den 1. april 1979.

Moen nevner også de viktigste forandringene i 1979:

Ukefredninga for bundne redskaper ble økt fra 3 til 4 døgn. (Fiske fra mandag kl. 18 til torsdag kl. 18).⁴⁰⁷

- Drivgarnsesongen skulle vare til 15. juni, og ikke til 20. juni slik det hadde vært siden 1961.
- Innføring av ett fredningsdøgn også for stangfiske.
- Finske hytteeiere ble fratatt muligheten til å utøve fiskerett som de hadde kjøpt med hyttetomta. De fikk ikke fiske med garn uten å være fast bosatt i fiskeområdet.

⁴⁰⁵ Det skjedde 1.1.1973. Jf. Moen u.å., s.7.

⁴⁰⁶ Fiskereglene for disse to årene har så langt vært å finne, til tross for flere søk og spørsmål til ulike institusjoner og arkiver. Det følgende bygger derfor på fiskeforvalter Kjell Moens utmerkete, etterlatte manus om forvaltninga av Tanavassdraget, fra midten av 1800-tallet til inn på 1990-tallet (Moen u.å.).

⁴⁰⁷ Dette innebar formodentlig at dette også gjaldt fiske etter andre arter i elv og innsjø nærmere enn 200 meter fra inn- og utløpsos. Dette sjekkes mot de trykte fiskereglene.

- Forbud for utenlandske borgere å fiske i sideelvene (Ensidig norsk bestemmelse).
- Båtfiske kunne bare utøves med båt som tilhørte lokalbefolkninga, og det ble registreringsplikt for båter.
- Forbud mot stangfiske etter sjørørret før 15. juli.

Etter det Moen skriver, ser det ut til at 1979-reglene åpna for at også andre enn de definerte fiskeberettigede kunne bruke garnredskaper til fangst av andre fiskearter.

Moen opplyser også at

*det ble gitt nye forskrifter om fisket i de norske sidevassdragene til Tanavassdraget, og om fiskekortpriser i den del av Tanelva som ikke danner riksgrense. Kgl. res. 30. mars 1979. I kraft 1. april 1979. Oppheva 1. mai 1990.*⁴⁰⁸

Ved de forhandlingene som ble ført i 1978-79, var det enighet om at kontakten mellom partene skulle videreføres for å finne frem til eventuelle justeringer.⁴⁰⁹ I den forbindelse ble det mot slutten av 1979 holdt et møte i *Leavvajohka* for inviterte interessegrupperinger, hvor en rekke forhold ble diskutert. Bl.a. ble det spurt om alle i Tana (må være Tanavassdraget) kunne fiske med stångarn etter andre arter enn laks og ørret. Dette ble bekrefta av representanter fra fylkesmannen i Finnmark.

Yrkesfiskerne i den nedre delen av vassdraget fremholdt at de hadde dårlige vilkår pga. flo- og fjæreproblemer, værforholdene, og at sandskrubbproblemer gjorde at de måtte avslutte stengselsfisket midt i juli. Mange reagerte også på at de nye reglene utsatte starten på stangfisket i Tanamunningen til 15. juli. Dette innskrenka *det gamle fisket etter komse*.⁴¹⁰

Moen opplyser også at det fra slutten av 1979 til første halvdel av 1981 var en rekke kontaktmøter mellom norske og finske myndigheter om justeringer av 1979-avtalen. Miljøverndepartementet mente at det ikke var nødvendig med høytidelig oppnevning av forhandlingsdelegasjon, og overlot til Direktoratet for vilt- og ferskvannsfiske å fullføre forhandlingene sammen med Fylkesmannen i Finnmark. Deretter ble det, 8. oktober 1981, holdt et forhandlingsmøte i Helsingfors. I det punktwise referatet hos Moen fremkommer ikke noe om at det der skulle skje endringer i verken års- eller ukefredningsreglene, og heller ikke når det gjaldt bruken av redskaper.

⁴⁰⁸ Moen u.å.: 8.

⁴⁰⁹ Moen u.å.: 80 – 83.

⁴¹⁰ Andre lokale mente at de nye reglene var med på å øke laksebestanden fordi man derigjennom reduserte beskatningen på laksyngel.

Kgl. res. om endring av overenskomsten og fiskereglene ble så vedtatt 16. april 1982, og noteveksling om endringene fant sted 21. april. Ikrafttredelse var 1. januar 1983, etter ny noteveksling i november 1982.⁴¹¹

11.7 1990 – kun fiskeberettiga hadde rett til å bruke garnredskaper

I den nye overenskomsten, *om felles forskrifter om fisket i Tanaelvas fiskeområde*,⁴¹² som trådte i kraft 1. januar 1990 - ble det formulert et klart naturvitenskapelig siktemål i artikkel 1, første ledd. Det var å *verne og ta vare på naturlige bestander av anadrome laksefisk (laks, sjøørret og sjørøye) og innlandsfisk i Tanavassdraget slik at naturens mangfold og produktivitet bevares*.⁴¹³

I artikkel 6 forplikta partene seg til å fastsette egne forskrifter for å fremme fiskebestanden. Disse skulle ikke være lempeligere enn de som var fastsatt for Tanaelvas fiskeområde.⁴¹⁴ I paragraf 15 ble overenskomsten mellom Norge og Finland av 12. mai 1972 opphevet, sammen med de tilhørende fiskereglene med senere endringer.

Hva angår redskapsbruk ble det i fiskereglenes § 3 uttrykkelig slått fast⁴¹⁵, at bare de som var fiskeberettiga etter kgl. res. av 1.4.1911, hadde rett til å bruke garnredskaper etter laks, herunder pukkellaks. Det samme gjaldt alle andre fiskearter i vassdraget. Heller ikke fiske med lakekrok var tillatt for noen andre. Ikke-laksebeveiere hadde kun adgang til å fiske med stang og håndsnøre.

Hovedregelen når det gjelder fisketid finner man i artikkel 4. Fortsatt var alle fiskearter omfatta, og startdatoen var 20. mai:

Fiske etter alle fiskearter er kun tillatt fra og med 20. mai til og med 31. august.

Ett unntak var strekninga Tanamunningen – Langnes. Der var det tillatt å fiske med stang bare mellom 15. juli og 31. august. Drivgarn kunne brukes fra 20. mai tom. 15. juni. Kastenot var tillatt fra 20. mai tom 31. juli. Antall redskaper ved laksefiske var som i det foregående regelverket – to stengsler eller to settegarn, eller et av hvert. Dessuten ble det presisert at det bare måtte brukes ett drivgarn samtidig pr. fiskeberettiga (§ 11).

⁴¹¹Søket etter de formelle fiskereglene fortsetter, og vil bli sammenholdt med Moens fremstilling. Hans gjennomførte seriøsitet gjør det imidlertid lite sannsynlig at det vil føre til vesentlige materielle endringer i det som her er gjengitt fra hans manus.

⁴¹² I artikkel 2 i overenskomsten var dette definert som Tanaelva fra munningen, og riksgrensestrekninga av Anárjohka og Skiehččanjohka

⁴¹³ (Fylkesmannen u.å.:3) Trykt sammen med fiskeregler for Tanaelvas fiskeområde og norske sidevassdrag, samt forskrifter om sportsfiske for tilreisende fiskere i Tanaelvas fiskeområde. Utgivelsesår er ikke oppgitt. Det opplyses at spørsmål kan rettes til Fylkesmannen i Finnmark. Nevnte instans må derfor antas å være utgiver av fiskereglene. Henvisninger til disse kalles derfor *Fylkesmannen u.å.*, med sidehenvisning, slik som først i denne noten.

⁴¹⁴ I overenskomstens artikkel 6 ble det gjort visse maskeviddeunntak for Polmakvatn, både for laks og annen fisk, samt uoššjávri og Válljávri.

⁴¹⁵ Der finner man også en oppstilling av tillatte metoder ved laksefiske, og ved fiske etter andre arter.

11.8 Overenskomst og fiskeregler vedtatt i 2017 – de mest innskrenkende noensinne⁴¹⁶

Denne overenskomsten er den mest omfattende som har vært laget i forbindelse med reguleringene av fisket i Tana i samarbeid med Finland. Den naturvitenskapelige dimensjonen er tydelig, men formålsartikkelen, artikkel 1, pkt.1, inkluderer også andre elementer:

Avtalens formål er å bidra til at fiskebestandene i Tanavassdraget forvaltes på en økologisk, økonomisk og sosialt bærekraftig måte basert på beste tilgjengelige kunnskap, inkludert tradisjonell kunnskap, slik at vassdragets kapasitet for lakseproduksjon utnyttes og mangfoldet for fiskebestandene sikres.

I vedlegg 2 til proposisjonen finner man fiskereglene.⁴¹⁷ Et helt nytt prinsipp i disse er at det fastsettes et bestemt antall kort for stangfiske fra båt – 11 000 kort til sammen som fordeles likt mellom Norge og Finland, og videre for de enkelte fiskesoner på grensestrekningen. Samme antall – 11 000, og samme fordelingsmåte gjelder for strandfiskekortene. (§ 5).

Tillatte fiskeredskaper etter laks, sjørørret og sjørøye, er stengsel, settegarn, drivgarn, samt stang og håndsnøre.

I disse någjeldende fiskereglene finner man de hittil strengeste reguleringene for tradisjonelt garnfiske etter laks, både når det gjelder fisketid og antall redskaper.

- Drivgarn: 1. juni til 15. juni, med ukefredning mellom onsdag kl. 1800 og mandag kl. 1800. Dvs. to døgn fiske pr. uke.
- Settegarn: Tillatt i perioden 1. juni til 31. juli, med innlagte differensierte perioder hvor det kan fiskes i hhv. to og tre døgn pr. uke. I Anárjohka varer sesongen til 12. august.
- Stengsel: Fisket kan foregå fra 1. juni til 31. juli. De to første ukene fra mandag til onsdag. Deretter fra mandag til torsdag.⁴¹⁸

Antall redskaper tillatt brukt til fiske etter laks, sjørørret og sjørøye har heller aldri vært så lavt som nå. Kun ett redskap om gangen er tillatt i det nevnte fisket – enten stengsel, settegarn eller drivgarn (§ 16). I regelverket finnes ikke lenger noe om kastenot etter laks. Dette redskapet er nå totalforbudt.

Når det gjelder fiske med stang og håndsnøre er dette, for personer fast bosatt i Tanadalen, tillatt fra 1. juni til 20. august. *For personer nevnt i § 2, andre ledd punkt 2, med fiskekort fra kvoten nevnt i § 5 fjerde ledd, kan fiske fra 1. juni til 10. august.*⁴¹⁹

⁴¹⁶ Trykt i Prop. 54 S. Samtykke til inngåelse av avtale mellom Norge og Finland om fisket i Tanavassdraget av 30. september 2016. Vedlegg 1, s. 29 ff.

⁴¹⁷ Sm. st.. 35 ff.

⁴¹⁸ Fisketidsbestemmelsen er nedfelt i §§ 13 – 15.

⁴¹⁹ Dette er finske hytteiere som ikke er fast bosatt i Tanadalen. Øvrige turister kan fiske mellom 10. juni og 10. august (§ 8)

Bilde 14: Ann-Mary Eriksen fisker i Storfossen i Tanaelva, sankthans 2008 (Foto: Trygve Johnsen).

11.9 Oppsummering – reglene for fiske etter laks og sjøørret

Det som kjennetegner fredningsreglene for fisket etter laks- sjøørret i den 150-års perioden det har vært slike regler, er at det frem til den første regelrevisjonen i 1920 ikke skjedde vesentlige endringer i vilkårene for å drive laksefiske, og årlig fredningstid var som i 1873. f.o.m. 14. september til og med 15. april. Dvs. at lovlig fisketid fra 15. april til og med 14. september. Det var ukefredning fra lørdag kveld til søndag kveld. Denne gjaldt imidlertid bare drivgarn og not. Stengselsfisket hadde ikke noen ukefredningsperiode.

Imidlertid var det ikke tillatt å bruke mer enn to stengsler samtidig. For de andre redskapstypene – stågarn, not og drivgarn – nevnes ikke slike antallsbegrensninger. Lystring og goldin var stadig forbudt, slik forbudet var innført i 1873, og har stått ved lag siden. I dag er det tillatt å fiske laks med garn fra 1. juni til 1. august, med ukefredningsperioder på opptil fem dager, og det er ikke tillatt å bruke mer enn én redskapstype samtidig.

Innskrenkningene av garnfisket begynte i 1938, da det også ble innført ukefredning for bruk av stengsel, men den første store innstramminga kom i 1953, da det ble innført tre døgn ukefredning for alt garnfiske etter laks. I 1979 ble fredningstida utvida til fire døgn, og ytterligere stramma inn i 2017.

Fisketida for garn er en brøkdel av det den var både for 150 og 100 år siden. De sterkeste innskrenkningene i laksefisket er kommet i andre halvdel av 1900-tallet. Dette gjelder også hvilke redskaper som kan brukes samtidig. Begrensninga på to stengsler pr. fisker kom inn allerede i 1873, men reglene fra den gang hadde ingen restriksjoner på antall settegarn, drivgarn eller nøter.

Etter den de gjeldende fiskereglene fra 2017 er det ikke tillatt å bruke mer enn ett redskap om gangen. De fiskeberettiga må velge mellom stengsel, stågarn eller drivgarn. Not er også blitt forbudt. Det har også skjedd en meget sterk nedskalering av fisketid og redskapsbruk i det tradisjonelle garnfisket i andre halvdel av 1900-tallet, og seinest i 2017. Samtidig har antallet garnfiskere også gått kraftig ned. Derfor er det mange som stiller et berettiga spørsmål ved den grunnleggende forutsetninga for reguleringene – nemlig at det kun er overfiske som har nødvendiggjort disse sterke kuttene i garnfisket. Hvor holdbar er begrunnelsen *overfiske* når man ser hen til hvor sterkt det tradisjonelle garnfisket gjennom 50 -60 år er blitt beskåret både i vassdraget og i sjøen?⁴²⁰

Et beslekta spørsmål er hvorfor forskere og myndigheter har hatt et så ensidig fokus på garnfisket, og fullstendig avvist tradisjonell kunnskap om at økninga av predatorbestandene også bør vurderes som en mulig delforklaring på bestandsutviklinga.

Regelverk – språk – og kulturbarrierer.

Når det gjelder utviklinga av regelverket både for laksefisket og fisket etter andre arter, og de språklige og kulturelle barrierene som skulle overvinnnes, har det vært lite fokus på hvordan dette har virka inn på lokalbefolkningas muligheter til å rette seg etter regelverket. En av de som har satt ord på dette er John Ingvald Dalseng, født like etter krigen, og oppvokst i en liten grend, *Dálábohki*, langt oppe ved *Kárásjohka*.

Myndighetene kom stadig med nye regler når det gjaldt fiske og fiskemetoder i elva. Det er nesten ubegripelig hva byråkratene var i stand til å pønske ut av regler som gjorde livet surt for folk som prøvde å livberge seg i marginale utkantområder.

*Folks manglende leseferdigheter gjorde at regelverket ikke var lett å sette seg inn i på egenhånd, og myndighetene hadde derfor både definisjons- og tolkningsmakt. Det var ikke enkelt for folk å tilpasse seg regelendringene. Det var mangel på tid og ressurser til å prøve ut nye metoder og investeringer i nytt utstyr var et tungt løft som gikk på bekostning av mat og klær. Eneste utvei var å holde fast ved det gamle, og håpe at de gamle metodene og utstyret ikke var for mye i strid med regelverket eller at fiskeoppsynet ikke dukket opp. Her gjaldt det å skaffe seg mat med minst mulig bruk av energi og ressurser for å overleve (...).*⁴²¹

⁴²⁰ Se pkt. 13.1. og 13.2. om nedskjæringene i sjølaksefisket

⁴²¹ Dalseng u.å.

12 Offisielle fiskeregler fra 1873 – Fisket etter andre arter

VRL skriver i sin rapport fra 2019 at,

predasjon fra fugl, pattedyr og annen fisk er i utgangspunktet dødelighetsfaktorer som er en naturlig del av laksens liv. Predasjonstrykk kan imidlertid påvirkes av menneskelig aktivitet, for eksempel hvis aktiviteten endrer (1) forekomsten av predatorer, eller (2) tilgangen predatorene har til vassdraget. Eksempler på førstnevnte kan være regulering av fiske og jakt på predatorer, eller introduksjon og spredning av fremmede predatorarter. En indirekte effekt som endrer forekomst av predatorer kan være fiskeri (eller andre påvirkninger) som endrer forekomst og mengde av alternative byttedyr.⁴²²

Det er meget interessant at VRL også nevner regulering av fisket, dvs. fiskeregler, som en mulig årsak til endring av predatorbestander. I den nesten 150-årige perioden det har vært offisielle fiskeregler for vassdraget, har disse reglene også hatt bestemmelser om fisket etter andre arter enn laks og sjøørret. Spørsmålet er om disse reglene har vært predasjonsfremmende eller – dempende?

12.1 1872/73 – ingen begrensning i antall garn og ingen ukefredning

I det første regelverket fra 1872/73 nevnes fisket etter sik, harr og lake. Det var ikke fastsatt noen begrensninger mht. antall garn, og heller ikke noen ukefredning. Imidlertid skulle disse artene være freda i oktober og november. Garn brukt til fangst av disse hvitfiskartene var underlagt minstemål. Maskene kunne ikke være under én tomme (2,615 cm) fra knute til knute i våt tilstand (§ 5). Noen øvre begrensning på maskestørrelse var ikke fastsatt.

Notfisket var hellest ikke regulert, verken gjennom begrensninger for når fisket kunne foregå, antall nøter, eller størrelsen på disse.

12.2 1920 – innføring av minste maskestørrelse i garnfisket etter andre arter

Det gikk nesten femti år før reglene fra 1873 ble revidert. Det skjedde i 1920. Ved regelrevisjonen dette året opprettholdt man i sin helhet bestemmelsene fra 1872, når det gjaldt fangst av sik, harr og lake. Dvs. fisketid nesten hele året, ingen ukefredning, kun fredning i oktober og november. Minste maskestørrelse for dette fisket ble nå fastsatt til 25 mm (§ 5).⁴²³ Dvs. ubetydelig mindre enn det som var fastsatt i 1872. Heller ikke ved denne revisjonen ble det sagt noe om øvre maskestørrelse ved fangst av de nevnte hvitfiskartene, eller om et øvre antall garn som kunne brukes ved fisket etter andre arter.

⁴²² VRL 2019: 87.

⁴²³ I praksis en teknisk redigering, hvor man gikk bort fra måleenheten tomme(r).

12.3 1938 – høstfredninga av andre arter blir borte

I 1938, Kgl. res. av 22. april, § 10 – *Fangst av annen fisk*, nevnte man nå flere andre fiskearter enn harr, sik og lake. Det var *innlandsørret, røie (rør), abbor, lakesild*,⁴²⁴ og for første gang er også gjedde med under omtalen av fiskereglene for andre fiskearter. Til fangst av de nevnte artene skulle det i elv kun brukes settegarn, og i tiden fra isløsning til 31. august også stang og håndsnøre. Ved harr- og sikfiske med settegarn i elv, var det etter 1. august til isen la seg - tillatt med en inntil fire meter lang strømbryter av stokker og ris (Så langt § 10).

Ved denne regelrevisjonen finner vi også at høstfredninga (oktober og november) av enkelte hvitfiskarter, nå var borte. Alt tyder derfor på at disse artene nå kunne beskattes hele året, uten berensninger på antall garn, eller avbrudd på grunn av fredningsperioder. I elv var det tillatt å bruke kun garn og håndsnøre, men i innsjøer (på vassdraget) var det omtrent ingen begrensninger i redskapsbruken. Der var det eksplisitt lovlig med en rekke ulike metoder - *settegarn, not, ruse, line og andre krokredskaper* (§ 10).⁴²⁵

I 1938-reglene finner man ikke at det skulle være tillatt å bruke not i elv, til fangst av andre arter enn laks og sjørret. Ennå på denne tid foregikk det imidlertid i hht. andre kilder stadig notfiske etter bl.a. sik i vassdragets øvre del. Forklaringa på hvorfor dette ikke er reflektert i fiskereglene er trolig at notfisket etter bl.a. sik og harr kan ha vært definert inn under fiskereglene for laks og sjørret (§ 2), hvor det nemlig var tillatt å bruke not til fangst av disse artene i elv.

I 1938 ble det for første gang innført en øvre maskestørrelse ved fangst av annen fisk enn laks og sjørret. Maskene måtte ikke være over 45 mm. Minste maskestørrelse ble samtidig økt fra 25 til 30 mm. Til fangst av *lakesild* i innsjøer kunne det brukes garn med maskestørrelse ned til 20 mm (§ 10).

I 1938 kom det også en minstemålsbestemmelse for *innlandsørret, røie, sik eller harr* - 20 cm. Hvis slik undermåls fisk ble fanga, skulle den straks settes ut igjen (§ 14). Dette kan tyde på at man tok sikte på å beskytte de fiskeartene, også utenom laks og sjørret, som hadde størst betydning for det daglige husholdet som matfisk. Fisket etter andre arter ble også nevnt i fiskerikonsulentens rapport fra Tanavassdraget i 1948. Der heter det at ved siden av laksegarn ble brukt atskillig småfiskgarn. Disse kunne også etter de gjeldende fiskereglene festes til en strømbryter som ikke måtte være over fire meter lang. I Karasjokområdet ble slike garn også brukt i fjellvatna.⁴²⁶

⁴²⁴ Vanligere skrivemåte er lagesild. Høyst sannsynlig det samme som *reaská* på samisk. I Konrad Niensens samisk-norske ordbok er *reaská* definert som *lagesild eller en sik-art som er meget lik lagesilden*. Jf. Nielsen 1962: 354).

⁴²⁵ Lyster, kalk, sprengstoffer, giftstoffer og elektrisk strøm var totalforbudt ved fangst av all fisk i vassdraget (§ 12). Liknende bestemmelser går igjen også i senere fiskeregler.

⁴²⁶ Fiskerikonsulenten 1948: 12, 25.

12.4 1953 – forbud mot bruk av redskaper laga av bl.a. nylon

Etter 2. verdenskrig kom det igjen en ny overenskomst og nye fiskeregler i 1953. I artikkel 1 i overenskomsten var det bestemt at fiskereglene skulle tre i kraft 22. mai 1953.

I *Fiskeregler for Tanaelvas fiskeområde* fant man reglene for fangst av annen fisk i § 10. Disse var stadig innlandsørret, *røie (rør)*, harr, sik, lagesild, lake, gjedde, og nå var også abbor kommet med i oppregninga.⁴²⁷

Reglene for fangst av disse artene i elv var ganske lik de man hadde i 1938. Det kunne bare brukes settegarn i elv, men – nå uten strømbryter. Stang og håndsnøre kunne brukes til 31. august. Når det gjaldt lake, var det noe nytt. Den kunne fanges med krokredskap og ruse i den tiden elvene var islagt.⁴²⁸

For innsjøenes vedkommende opprettholdt man også regimet fra 1938. Det vil si at man der fortsatt kunne benytte *settegarn, not, ruse, line og andre krokredskaper*. Maskestørrelsene var de samme som i 1938. Minstestørrelsen for *innlandsaure, røye sik eller harr*, var også stadig 20 cm (§ 14).

Når det gjaldt trådtyper finner man at det var et generelt forbud både mot metalltråd og *nylon eller tilsvarende kunststoffer* (§ 12).

Heller ikke i 1953-reglene finner man noe om års- eller helgefredning for artene utenom laks og sjørret. Det betyr at befolkninga langs vassdraget fortsatt kunne skaffe seg fersk fisk hele året, samtidig som man må tro at denne jevne beskatninga av de andre artene bidro til å dempe predasjonen på laksunger.

12.5 1961 – meget sterk innskrenkning i fisket etter andre arter

Nye fiskeregler for Tanaelvas fiskeområde ble fastsatt ved kgl. res. av 10. februar 1961, og skulle være gjeldende fra samme dato. Disse reglene innebar for første gang meget sterke innskrenkninger i fisket etter andre arter. I elv og i innsjø nærmere inn- og utløpsos enn 200 meter, kunne det til fangst av *innlandsaure, røye (rør), harr, sik, lagesild, gjedde abbor og lake*, kun brukes settegarn uten strømbryter.

Den virkelig store reduksjonen i fisket etter disse artene, i de forannevnte fiskeområdene, var at man skulle følge års- og ukefredningstidene for laks og sjørret, slik disse var nedfelt i fiskereglenes §§ 6 og 7 (§ 9). Dette innebar at man i elv, og i innsjø nærmere innløps- og utløpsos enn 200 meter, ikke kunne drive fiske etter disse andre artene mellom 1. september

⁴²⁷ I fiskereglene for laks og sjørret var det i 1953-reglene innført forbud mot bruk av not nord for munningen av Leavvajohka. I den grad det var blitt fiska med not etter andre arter derfra til munningen, ble det også dermed forbudt.

⁴²⁸ Trolig var dette en formalisering av gjeldende praksis.

og 1. mai, samtidig som de nevnte hvitfiskartene også var freda tre dager pr. uke mellom 1. mai og 31. august⁴²⁹ – i likhet med laks og sjørret.⁴³⁰

For innsjøene var det likevel lempeligere regler, mer i overensstemmelse med de man hadde hatt frem til da. Mer enn 200 meter fra osene kunne man fortsatt bruke settegarn, samt not, ruse, line og andre krokredskaper. Fangst av lake hadde fortsatt en særbestemmelse, nemlig at det var tillatt å fiske lake med ruse og krokredskap også i elvene, i den tid disse var islagte (§ 9). Tidligere maskestørrelse, 30 – 45 mm ble opprettholdt for fangst av andre arter. Tilsvarende gjaldt for *lagesild* – hvor maskestørrelse stadig kunne være ned til 20 mm (§ 10).

Hva angår fisket etter hvitfiskartene, ørret og røye i innsjøer på riksgrensestrekingen, er det ikke sagt noe om års- eller helgefredning. Det ser derfor ut til at fisket etter disse, i prinsippet fortsatt skulle kunne drives året rundt uten helgefredning – utenom en 200-meters grense fra utløps- og innløps os.

12.5.1 Fisket i sideelver på norsk side

I 1961 fikk man også gjennom en kgl. res. 10.februar, gjeldende fra samme dag, egne regler for fisket i sideelver på utelukkende norsk grunn så langt laks gikk opp i disse (I og IV).⁴³¹

Disse var lista opp i § 1.

1. Máskejohka med Cihkojohka, Geassejohka og Uvjaládnjá.
2. Lákšjohka
3. Leavvajohka
4. Báišjohka
5. Válljohka med Ástejohka
6. Kárášjohka ovenfor Bávttajohkas munning
7. Bávttajohka
8. Goržejohka⁴³²

I disse elvene var det ikke tillatt å bruke andre redskaper enn stang og håndsnøre, og alt fiske var forbudt mellom 1. september og 1. mai (§ 1 og § 3). I innsjøer på de nevnte elvene, mer enn 200 meter fra inn- og utløpsos, var det til andre fiskeslag likevel tillatt å bruke settegarn på inntil 30 meters lengde og maskevidde på mellom 30 og 45 mm.⁴³³ I elv, og i innsjø nærmere enn 200 meter fra inn- og utløpsos var alt fiske forbudt fra og med 1. september til og med 30. april (§ 1).

⁴²⁹ En bestemmelse som kom inn i regelverket i 1953

⁴³⁰ Undertegnede har ikke gått inn i forarbeidene til de regelendringene som skjedde ved de enkelte reguleringene. Derfor er det ikke mulig å si noe om begrunnelsen for de forandringene som skjedde.

⁴³¹ *Fiskeregler for enkelte sidevassdrag til Tanavassdraget som ligger helt på norsk område*. Kgl. res. av 10. februar 1961.

⁴³² Elvenavnene er her angitt etter dagens samiske ortografi. Elv nr. 7 kalles i originalen for *Gorzejokka*. Trolig er det identisk med *Goššjohka*?

⁴³³ Det var ikke sagt noe om antallet garn hver fisker kunne bruke.

Bilde 15: Šuorpmogorži i Kárášjohka. Dette er en stri foss, men likevel ikke et hinder for laks som vil lenger opp i Kárášjohka (foto: Kjell H. Sæther).

Dette innebærer at garnfiske etter andre arter også kunne foregå i innsjøer på norsk side både høst og vinter, bare man ikke drev fisket nærmere enn 200 meter fra innløp og utløp. Redskapsbruken var likevel mer innskrenket enn i innsjøer på grensestrekningen, hvor det også var tillatt med not, ruse, line og andre krokredskaper.

12.6 1972 – dispensasjon for høstfiske etter andre arter sør for munningen av Leavvajohka

I 1961-regelverket var det kommet sterke innskrenkninger i fisket etter andre arter. Disse ble gjentatt i 1972-reglens § 9. Det skulle være samme års- og ukefredning som for laks og sjøørret, slik dette var nedfelt i reglens § 6 og 7. Det vil si fiskeforbud mellom 1. september og 30. april, samt tre døgns ukefredning fra fredag til mandag kveld. I elv, og i innsjø nærmere inn- og utløpsos enn 200 meter, kunne det til fangst av *innsjø-ørret*, *røye (rør)*, *harr*, *sik*, *lagesild*, *gjedde*, *abbor* og *lake*, kun brukes settegarn uten strømbryter (§ 9).

I innsjøene – mer enn 200 meter fra inn- og utløpsos - var det fortsatt mulig å bruke både garnredskaper, nøter og line eller andre krokredskaper, uten begrensning mht. antall redskaper eller fredningstider (§ 9). I hht. paragraf 10 skulle det benyttes garnredskaper med maskevidde mellom 30 og 45 mm.

Hovedprinsippet var altså at fiske etter andre arter i elv skulle følge både års- og helgefredningstidene for laks og sjørørret. I 1972-reglene kom det imidlertid ett unntak fra denne bestemmelsen. I vassdraget, sør for Leavvajohka, skulle de fastboende kunne fiske etter hvitfisk i elv, også i september, med to settegarn for hver husholdning. Dette skulle gjelde for en prøveperiode på tre år (§ 9).

I paragraf 10 ble det fastsatt at maskevidden i settegarn brukt under dette dispensasjonsfisket skulle være 30 mm, og tråden ikke tykkere enn nr. 8. Garn som skulle brukes måtte forevises politimyndighetene før fisket begynte. De to strømbryterne som hver fisker hadde lov til å benytte skulle også kontrolleres av de nevnte myndigheter før bruk.⁴³⁴

12.7 1979 og 1983 – ikke-laksebreveiere med rett til garnfiske etter andre arter

Det kom nye fiskeregler for grensestrekninga både i 1979 og 1983. Omtalen av disse reglene i det følgende bygger på det utrykte manuset om forvaltninga av Tanavassdraget fra etter midten av 1800-tallet til inn på 1990-tallet som fiskeforvalter Kjell Moen hos Fylkesmannen i Finnmark etterlot seg.⁴³⁵ Opplysningene om fiskereglene i 1979 og 1983 gjengis - i ærbødighet for forfatteren - etter dette manuset.

Bl.a. skriver Moen om forhandlingene foran 1979-reglene:

Vanskelige punkter var for det første at bare de fiskeberettigete som er fast bosatt i elvedalen fikk fiske med garnredskaper. Dernest at ved fiske fra båt fikk man nå bare bruke båter som tilhørte lokalbefolkninga. Med disse to bestemmelsene var det demmet opp for den utglidninga som var i ferd med å skje ved at mange hytteeiere på finsk side hadde skaffa seg fiskerett med hyttetomta, og i prinsippet kunne utøve fiske med stågarn og drivgarn.

Dette var i realiteten en meget kontroversiell begrensning i finske rettigheter. Den finske part ønsket at avtalen ble inngått ved noteveksling, fordi en slik upretensiøs form ville gå ubemerka og lette rask framdrift, med tanke på en hurtig behandling i Riksdagen i Finland. Dette ble akseptert på norsk side og avtalen ble inngått ved noteveksling den 5. januar 1979 og satt i kraft ved noteveksling den 1. april 1979.

Moen nevner også de viktigste forandringene i 1979:

- Ukefredninga for bundne redskaper ble økt fra 3 til 4 døgn. (Fiske fra mandag kl. 18 til torsdag kl. 18.)⁴³⁶

⁴³⁴ Jeg antar at adgangen til dette septemberfisket gjaldt hele grenselinja oppover.

⁴³⁵ Til tross for en rekke henvendelser og forespørslar til flere aktuelle institusjoner og organer har det ikke vært mulig å gjenfinne originalversjonar av disse fiskereglene.

⁴³⁶ Dette innebar formodentlig at dette også gjaldt fiske etter andre arter i elv og innsjø nærmere enn 200 meter fra inn- og utløpsos.

- Drivgarnsesongen skulle vare til 15. juni, og ikke til 20. juni slik det hadde vært siden 1961.
- Innføring av ett fredningsdøgn også for stangfiske.
- Finske hytteiere ble fratatt muligheten til å utøve fiskerett som de hadde kjøpt med hyttetomta. De fikk ikke fiske med garn uten å være fast bosatt i fiskeområdet.
- Forbud for utenlandske borgere å fiske i sideelvene (Ensidig norsk bestemmelse).
- Det ble også innført registreringsplikt for båter.
- Forbud mot stangfiske etter sjørret i munningsområdet før 15. juli.

Etter det Moen skriver ser det ut til 1979-reglene åpna for at også andre enn de definerte fiskerberettigede kunne bruke garnredskaper til fangst av andre fiskearter.

Moen skriver også at *det ble gitt nye forskrifter om fisket i de norske sidevassdragene til Tanavassdraget, og om fiskekortpriser i den del av Tanelva som ikke danner riksgrense. Kgl. res. 30. mars 1979. Ikraft 1. april 1979. Oppheva 1. mai 1990.*⁴³⁷

Videre heter det at det fra slutten av 1979 til første halvdel av 1981 var en rekke kontaktmøter mellom norske og finske myndigheter om justeringer av 1979 avtalen.

Miljøverndepartementet mente at det ikke var nødvendig med høytidelig oppnevning av forhandlingsdelagasjon, og overlot til Direktoratet for vilt- og ferskvannsfiske å fullføre forhandlingene sammen med Fylkesmannen i Finnmark. Deretter ble det, 8. oktober 1981, holdt et forhandlingsmøte i Helsingfors. I det punktwise referatet hos Moen fremkommer ikke noe om at det der skulle skje endringer i verken års- eller ukefredningsreglene, og heller ikke når det gjaldt bruken av redskaper.

Kgl. res. om endring av overenskomsten og fiskereglene ble så vedtatt 16. april 1982, og noteveksling om endringene fant sted 21. april. Ikrafttredelse var 1. januar 1983, etter ny noteveksling i november 1982.⁴³⁸

12.8 1990 – kun fiskeberettiga med rett til garnfiske etter andre arter

I de nye reglene i 1990 gikk man igjen bort fra at ikke-fiskeberettiga hadde rett til garnfiske etter andre arter. I fiskereglenes § 3 ble det nemlig uttrykkelig slått fast at bare de som var fiskeberettiga etter kgl. res. av 1.4.1911, hadde rett til å bruke garnredskaper etter laks, herunder pukcellaks.⁴³⁹ Det samme gjaldt alle andre fiskearter i vassdraget. Heller ikke fiske med lakekrok var tillatt for noen andre. Disse hadde kun adgang til å fiske med stang og håndsnøre.

⁴³⁷ Moen u.å.: 8.

⁴³⁸ Så langt hedersmannen Kjell Moen.

⁴³⁹ I § 3 finner man også en oppstilling av tillatte metoder ved laksefiske, og fiske etter andre arter.

Hovedregelen når det gjelder fisketid finner man i artikkel 4. Fortsatt var alle fiskearter omfatta. Startdatoen var nå endra til 20. mai: *Fiske etter alle fiskearter er kun tillatt fra og med 20. mai til og med 31. august.*

200 meter fra innløps- og utløpsos i innsjøer var det uttrykkelig tillatt å fiske etter andre arter enn laks både hele uka og hele året (§§ 4 og 5). Lakekrok var tillatt, men bare på isen (§ 4). Settegarnfisket etter andre arter var nå kun tillatt fra og med 20. mai til og med 15. juni, og i august måned.⁴⁴⁰ I tillegg var det tilsvarende ukefredning som for laksens vedkommende, fra torsdag kl. 1800 til mandag kl. 1800 (§ 5). Det vil si tre dagers fiske pr. uke også for de andre artene.

Maskevidden brukt i settegarn til fisket etter andre arter ble også redusert. Tidligere hadde den vært 30 til 45 mm. Nå ble den fastsatt til 29 – 35 mm, samt at det ikke kunne benyttes tråd tykkere enn 0.20 (§ 12).⁴⁴¹ Hver fiskeberettiga kunne bruke inntil fem slike settegarn (§ 11). I innsjøer i *Anarjohka* ovenfor *Matinköngas* var det tillatt med kastenot, med de samme maskeviddebestemmelsene som for settegarn.

12.8.1 Fisket på norsk side

På norsk side var laksefisket og fisket etter andre arter etter 1990, regulert i *Forskrifter om fisket i de norske sidevassdragene til Tanaelva og om fiskekortprisene i den del av Tanaelva som ikke danner riksgrense*.⁴⁴² I likhet med fiskereglene for grensestrekningen ble det også der presisert at det (kun) var de fiskeberettiga etter kgl. res. av 4.11.1911 som hadde rett til å bruke bundne redskaper, o.l., i *Iešjohka* og *Kárásjohka* nedenfor *Bávttajohkas* munning. Dette gjaldt også fisket med settegarn etter andre arter i de samme elvene.

I innsjøer i de andre elvene som lå på norsk område, var det tillatt med notfiske etter sik (§ 3a, pkt. A). I tillegg omfatta retten også fiske med lakekrok på isen⁴⁴³, og bruken av gjeddesaks i *Maskejavre* – også på isen (§ 3 a, pkt. A, og § 4 pkt. 4 og 5). For alle andre gjaldt at de bare kunne fiske med stang og håndsnøre (§ 3 a, pkt. B). Årsfredninga for alle fiskearter var den samme som på grensestrekninga. Det innebar også at 200 meter fra innløps- og utløpsos i innsjøer var det tillatt å fiske etter andre arter enn laks og sjørret hele uka og hele året (§§ 4 og 5).

⁴⁴⁰ I *Anárjohka* og *Skiehcččanjohka* var det likevel tillatt å fiske etter andre arter i perioden 20. mai tom. august, men naturligvis med 4 døgns ukefredning også der.

⁴⁴¹ Der er de som fremholder at denne maskeviddereduksjonen har bidratt til en økning av bl.a. gjeddebestanden i vassdraget.

⁴⁴² Kgl. res. 6. april 1990.

⁴⁴³ Som agn kunne det brukes død fisk fra *Tanavassdraget* (§ 10).

12.9 2017 – kun ett døgn ukefredning i garnfisket etter andre arter

De någjeldende fiskereglene finner man i *Prop. 54 S. (2016-2017) Samtykke til inngåelse av avtale mellom Norge og Finland om fisket i Tanavassdraget av 30. september 2016*, vedlegg 2.⁴⁴⁴

I disse nyeste fiskereglene finner man at tidsramma for fiskesesongen for andre arter er på det laveste noensinne, med unntak av Anárjohka og Skiehččanjohka. I hovedløpet er slikt fiske tillatt fra 20. mai til 10. juni. I Anárjohka og Skiehččanjohka er fisketiden fra 20. mai til 20. august (§ 17). Maskevidden for garnredskaper – settegarn og kastenot - brukt ved fisket etter andre arter er den samme som i 1990, mellom 29 og 35 mm. Tykkest tillatte tråd er 0.17 mm.⁴⁴⁵ Maksimal dybde for settegarn (bunn garn) er 2 meter (§ 25).

Det heter også at til fangst av andre fiskearter kan benyttes settegarn, stang og håndsnøre, teine, lakekrok ved fiske på isen, og kastenot i innsjøer i Anárjohka ovenfor Matinköngäs (§ 6). Fisket i innsjøer etter andre arter enn laks er unntatt fra ukefredning, når det foregår mer enn 200 meter fra innløps- eller utløpsos (§ 7).⁴⁴⁶ Retten til å fiske med lakekrok på isen er beholdt, med død fisk fra Tanavassdraget som agn (§ 11).

Selv om fiskesesongen er kortere, er helgefredninga kun ett døgn, da det ser ut til at fisket etter andre arter bare reguleres av den generelle ukefredninga i § 7, hvor alt fiske er forbudt fra søndag kveld til mandag kveld. Det vil si at selv om fiskesesongen er forkorta, er antallet fiskedager økt kraftig på ukbasis, i og med at man nå har seks fiskedager pr. uke, mot tidligere tre. Etter paragraf 7 er fiske etter andre arter i innsjøer, 200 meter fra innløps- eller utløpsos, også stadig unntatt fra regelen om ett døgn ukefredning. Etter den sterke nedreguleringa av fisket etter andre arter siden 1961, er dette første gang siden da at fisketida etter andre arter ser ut til å øke noe igjen.

12.10 Oppsummering – fisket etter andre arter

Laksunger i Tanavassdraget står på menyen til en rekke fiskearter, og den tradisjonelle kunnskapen om dette er gammel. De artene det gjelder er i første rekke sjøørret, gjedde og lake. Harren er også kjent som en glupsk rovfisk. Man bør likeledes ha oppmerksomhet vendt mot abboren, som også er rapportert som predator på laksunger.

Hvor kommer så fiskereglene inn i dette bildet? Det er fordi fiskereglene regulerer bestanden av alle disse artene, og regelbestemt innskrenkning i fisket etter dem vil mest sannsynlig føre til at bestandene øker. Naturligvis vil redusert fiske også av andre årsaker bidra til et slikt resultat.

⁴⁴⁴ Trykt i *Prop. 54 S. (2016-2017) Samtykke til inngåelse av avtale mellom Norge og Finland om fisket i Tanavassdraget av 30. september 2016*. Vedlegg 1, s. 29 ff.

⁴⁴⁵ I 1990 var det tillatt med trådykkelse 0.20. Nestleder Benn Larsen i TF opplyser at det er oppnådd enighet med Finland om at man i fisket etter andre arter kan bruke trådykkelse nr. 0.20 f.o.m. inneværende sesong.

⁴⁴⁶ Det må forstås slik at fisket i disse innsjøene stadig kan foregå hele året.

Fra de første fiskereglene i 1873, frem til 1961, var det i prinsippet få eller ingen begrensninger i fisket etter hvitfiskartene. De ble forvalta etter behov, fra isløsning til islegging, og i innsjøene ble det også fiska med garn under isen. Man må tro at dette var med på å styrke levevilkårene for laksunger, i og med at man hadde et konstant fiske på alle artene som var en trussel for dem. Ut fra muntlige opplysninger er det grunn til å tro at det i dette fisket etter *andre arter* som lenge foregikk uavhengig av fredningsbestemmelsene for laks og sjøørret, også ble tatt en god del sjøørret – som gjerne også har laksunger på menyen.⁴⁴⁷

I 1961 kom det en kraftig, nesten gjennomgripende reduksjon i fisket etter andre arter. Da ble det nemlig bestemt at også disse skulle følge års- og ukefredningstidene for laks og sjøørret. Det vil si fire dagers fiske pr. uke, og fisketid mellom 1. mai og 1. september. Det vil si at fisketida brått ble mer enn halvert. Siden ble dette ytterligere redusert til tre dagers fiske pr. uke, og innkorting av fisketida også i laksesesongen.

Nestoren innen lakseforskninga i Tanavassdraget, dr. scient. Eero Niemelä, uttrykker bekymring over at det ikke kan fiskes etter andre arter om høsten. Dét kan nemlig lette tilgangen for oppdrettsfisk til vassdraget, med gen-mix som et negativt resultat; *Det er derfor viktig at man også fisker om høsten på gjedde, sjøørret og oppdrettslaks.*⁴⁴⁸

⁴⁴⁷ Innlandsørreten kommer nok også i samme kategori, og erfarne fiskere observerer nå en økning også av denne arten.

⁴⁴⁸ I DeanuInstituhtta 2016: 14.

13 Sjølaksefisket og laksebestandene i *Deatnu* – et tema allerede fra 1872/73

Hva så med sjølaksefisket og mulig påvirkning på laksebestandene i Tanavassdraget? Sjølaksefisket i Finnmark, særlig med kilenot og krokarn, men i lange perioder også med kaste- eller dragnot og settegarn, tok til for alvor fra siste kvartal av 1800-tallet. Interessant nok kom det inn en bestemmelse også om sjølaksefiske i de aller første finsk-norske fiskereglene for Tanavassdraget i 1872/73. Det vil si at myndighetene allerede da så sammenhengen mellom fisket etter laks i sjø og elv. I disse reglene ble det i § 8 bestemt at det ikke skulle være tillatt å fiske med kilenot eller liknende redskaper på en strekning ved munningen av Tanaelva, fra Smalfjordnes i sør til Stangnes i nord. De redskapstypene som ble brukt der fra før kunne likevel fortsatt brukes:

De på denne Strækning brugelige Sættegarn (Krokegarn og Stængegarn) kunne bibeholdes i samme Udstrækning og samme Stæder som hidindtil Antal paa de samme Stæder som hidindtil.

Bestemmelsene fra 1872/73 ble ytterligere innskjerpa internt på norsk side i 1901. Det ble da, gjennom en kongelig resolusjon, satt forbud også mot bruk av kastenot og drivgarn i et avgrensa område utenfor munningen av Tanaelva, *indtil videre*, i perioden 1. mai til 31. juli. Det skulle likevel være tillatt å fange sild, sil og lodde ved hjelp av silnøter. Laks og sjørørret som måtte bli fanga skulle straks, mest mulig uskadd, settes ut igjen.⁴⁴⁹

På begynnelsen av 1900-tallet hadde man i Norge en ganske sterk utvikling av drivgarnsfiske etter laks i fjordene. Fiskeriinspektøren uttrykte meget stor bekymring for virkningene av dette nye fisket. Han så det nye effektive fangstredskapet som en fare (...) *saavel for de ældre rettighetshavere som for laksens adgang til at naa op til sine gytepladser i vasdragene, og derigjennem for laksefiskets fremtid.*⁴⁵⁰

For Tanafjordens vedkommende satte man en stopper for dette fisket i 1909. Ved kongelig resolusjon av 2.12.1909, ble forbudssona ved Tanamunningen fra 1901, fastsatt til å gå fra *Finnkongjeila til Kvitnes.*⁴⁵¹ Det vil i praksis si at omtrent hele Tanafjorden fra da av var stengt for drivgarnsfiske etter laks, og har vært det siden.

Med dette hadde man for en lang periode stansa en utvikling som var truende både for ressursgrunnlaget og det tradisjonelle elvefisket i Tanavassdraget.⁴⁵²

⁴⁴⁹Jf. Fiskeriinspektøren 1904: 24.

⁴⁵⁰Fiskeriinspektøren 1907-08, s. 17. Trykkeår ikke oppgitt.

⁴⁵¹Fiskeriinspektøren 1913: 22.

⁴⁵²Se 13.1.

13.1 Sjølaksefiske i åpent hav etter midten av 1900-tallet – drivgarnsfiske og linefiske

Sjølaksefisket i Finnmark økte kraftig i mellomkrigstida, gjennom en sterk vekst i antallet kilenøtter, og holdt seg høyt frem mot 1980-tallet. Fra 1960-årene og utover ble krogarn mer vanlig, og ble etter hvert det vanligste redskapet i det tradisjonelle sjølaksefisket.

Omkring 1960 starta drivgarnsfisket i åpent hav og utvikla seg sterkere og sterkere, og en stor del av landets drivgarnsbåter samla seg utenfor Vest-Finnmark. Dette var i de viktigste innsigsområdene for laks fra Tanavassdraget. Utviklinga var meget bekymringsfull utover på 1980-tallet. I 1979 tok drivgarnsflåten 145 000 kg laks utenfor Vest-Finnmark. I 1984 var dette tallet rundt 370 000 kg, og man må anta at en betydelig del av dette var laks som skulle til *Deatnu*.

På finsk side av vassdraget var det også stor motstand mot dette nye fisket. Under et offisielt besøk til Norge i 1985, tok den daværende finske utenriksministere Paavo Väyrynen opp spørsmålet om begrensning av det norske drivgarnsfisket til havs, med sin norske kollega, Sverre Stray. Dette var et krav fra de finske samene i Tanadalene, som også hadde støtte fra samene og befolkninga på norsk side. Etter møtet uttalte Väyrynen at Stray var positivt innstilt.⁴⁵³ Drivgarnsfisket etter laks ble forbudt i Norge fra og med 1989, og det er grunn til å tro at press fra finsk side bidro til et slikt heldig resultat for laksestammene i nord.

Det var imidlertid ikke bare drivgarnsfisket i sjøen, men også linefisket etter laks til havs, som var en ny trussel mot bl.a. tanalakse og annet tradisjonelt sjø- og elvelaksefiske. Danske fiskere starta med slikt fiske i internasjonalt farvann utenfor kysten av Nord-Norge litt før midten av 1960-tallet. 1969 ble det i åpent hav tatt 900 tonn laks av danske, svenske, færøyske og norske båter. Dette fisket ble etter hvert også utvida til farvannene rundt Færøyene og Grønland.

I 1976 ble linefisket forbudt for norske borgere og/eller selskaper. Innføringa av en norsk økonomisk sone på 200 nautiske mil i 1976, bidro også til sterk reduksjon i dette fisket. Linefisket utenfor Færøyene fortsatte imidlertid. Der ble det i 1981 tatt 1065 tonn laks – derav 1/3 hjemmehørende i norske elver. I 1983 ble det enighet om en internasjonal konvensjon som satte forbud mot fangst av laks utenfor 12 nautiske mil fra grunnlinja i det nordlige Atlanterhav. Færøyene og Grønland var unntatt fra dette, men linefangstene av laks gikk likevel ned.⁴⁵⁴

Ved Færøyene har det ikke vært drevet slikt kommersielt fiske siden tidlig på 1990-tallet, og ved Grønland drives det kun fiske til eget forbruk – et såkalt *internal-use fishery*.⁴⁵⁵

⁴⁵³ Bladet *Finnmarken*, 21.4.1985.

⁴⁵⁴ Berg 1986: 110 – 113.

⁴⁵⁵ Jf. NASCOs nettsider, <https://nasco.int/> - *Fisheries Regulation*, underpunkt *Regulatory measures*.

13.2 Sterke reduksjoner også i tradisjonelt sjølaksefiske fra 1970-tallet – mye av hensyn til bestanden(e) i Tanavassdraget

Som nevnt ble drivgarnsfisket i åpent hav forbudt i 1989. Før dette forbudet kom, hadde man allerede innført mange innskrenkninger i fisketid og redskapsbruk for det tradisjonelle laksefisket i elv og sjø i Finnmark og i Tanafjorden.⁴⁵⁶

I Tanavassdraget ble fisketida med garn redusert fra fire til tre døgn fiske i 1979. Tilsvarende var det kraftige begrensninger i tradisjonelt sjølaksefiske.

I 1980 ble 1100 sjølaksefiskeplasser inndratt på den daværende såkalte statens grunn i Finnmark – av hensyn til bestandssituasjonen. Omtrent samtidig ble det innført forbud mot settegarn og kastenot i sjøen, og forbud mot dorgefiske i sjøen før 15.mai, utsatt start for fisket med kroggarn, m.v.⁴⁵⁷

Resultatet av nedskjæringene mellom 1974 og 2018, for det som i dag betegnes som region Tanafjorden, er følgende: Kilenotfisket er redusert fra 50 til 22/23 dager. For kroggarn er reduksjonen fra 50 til 12/13 dager – og dette redskapet er forbudt f.o.m. 2021- sesongen Høstlaksefisket som kunne foregå i to måneder, med ordinær ukefredningstid, ble også forbudt i 1974, og potensielt 32 dagers laksefiske i sjøen ble borte også med det. Kun kilenotfisket gjenstår, og i 2021 kan dette starte 14. Juni.

Et felles arbeidsutvalg mellom Sametinget og Direktoratet for Naturforvaltning konstaterte i 2011 at de mest omfattende reguleringene hadde skjedd etter 1997, og at det var sammenheng mellom (ned)reguleringene i sjølaksefisket og bestandssituasjonen i Tanavassdraget. I den forbindelse slo man fast at en vesentlig del av begrunnelsen for reguleringene i Finnmark har vært *situasjonen i øvre deler av Tanavassdraget*, og at situasjonen i dette vassdraget *har stor betydning for reguleringene i sjølaksefisket*.⁴⁵⁸

Forskning og forvaltning har nemlig lenge antatt at sjølaksefisket beskatter en meget stor del av laksen som skal til Tanaelva. Så seint som i 2009 ble det uttrykt at *Mer enn halvparten av laksen som fanges i sjøen hører hjemme i Tanavassdraget*.⁴⁵⁹

I oppsummeringsrapporten fra det store forskningsprosjektet *Kolarctic Salmon*, som dreide seg om sjølaksefisket, viser det seg at om lag 18 prosent av sjøfangsten var hjemmehørende i Tanavassdraget.⁴⁶⁰

I forhandlingene mellom Norge og Finland om en ny avtale for fisket i vassdraget, 2012 – 2016, var det også fokus på sjølaksefisket. Fra norsk side var det internt lagt opp til at

⁴⁵⁶ Jf. Pedersen 2010.

⁴⁵⁷ Om kuttene i fisketid for sjølaksefisket i Finnmark mellom 1969 og 2010, se Johnsen 2013: 30 f. Der finner man også en oversikt over den (meget kraftige) nedgangen i antall sjølaksefiskeplasser. Den starta på 1970-tallet og akselererte kraftig fra 1990-tallet. Johnsens tall viser at det i 1994 var ca. 2000 sjølaksefiskeplasser i bruk i Finnmark. Antallet i 2012 var ca. 500 (s. 29).

⁴⁵⁸ DN/Sametinget 2011: 11. Hos Johnsen 2013, finner man en god oversikt over reguleringene frem til da.

⁴⁵⁹ Opplyst fra Fylkesmannen i Finnmark, og gjengitt i DN's notat til konsultasjon med Sametinget, 30.11.09, s. 27.

⁴⁶⁰ Kolarctic Salmon, oppsummeringsrapport 2017, s. 21.

forutsatt reduksjoner i fisket i Tanavassdraget, ville sjølaksefisket også bli redusert. Dette fremgår av Miljødirektoratets høringsnotat *Regulering av fiske etter anadrome laksefisk i vassdrag og sjø*, av 12. juni 2015:

Tanafjorden: Det er behov for vesentlig reduksjon i beskatningen av laks i denne regionen. Det avlives betydelig mer laks i elv enn i fjorden. Under forutsetning av at det blir innført vesentlige begrensninger i fisket i Tanavassdraget, foreslår direktoratet å utsette fiskestart i regionen med en uke, og redusere ukentlig fisketid med et døgn de to første ukene av sesongen.

Dette ble også resultatet. Både det tradisjonelle garnfisket i Tanavassdraget og sjølaksefisket i Tanafjorden, og i større områder av Finnmark ble sterkt redusert. Fiskestart i Tanafjorden ble forskjøvet fra tidligere 1. juni til 10. juni. Fisket med krokarn skulle kunne foregå til 15. juli, og fisketida pr. uke ble fastsatt til to og etter hvert tre dager pr. uke i den aktuelle perioden.⁴⁶¹

I den nye avtalen mellom Norge og Finland om fisket i Tanavassdraget, kommer sammenhengen til sjølaksefisket frem i pkt. 3.2., hvor det er slått fast at Finland har rett til å komme med innspill i forbindelse med reguleringer av sjølaksefisket i Norge.⁴⁶²

I den finske regjeringas proposisjon til Riksdagen om ratifikasjon av tanaavtalen, betraktes sjølaksefisket som en overordna del av forvaltninga av laksebestandene i Tanavassdraget, som Finland er delaktig i:

*Fiske vid Norges kust som er inriktad på Tanas laxbestånd påverkar de regleringsåtgärder som behövs för fisket i Tana älv och därför kan Finlands möjligheter att påverka bestämmelserna om havsfisket ses som et led i den övergripande förvaltningen av Tanas laxbestånd.*⁴⁶³

Meget forsiktig vurdert har man i Finnmark, etter de gjentatte nedreguleringene i det tradisjonelle sjølaksefisket, en fangstkapasitet/intensitet på neppe så mye som 10 - 12 prosent av det den var på begynnelsen av 1970-tallet. Sør for Finnmark vil denne prosenten være enda lavere. Det blir også færre og færre sjølaksefiskere, og gjennomsnittsalderen for de som fisker laks på Finnmarkseiendommens grunn var allerede i 2011 på rundt 60 år.⁴⁶⁴

Man skulle tro at de meget omfattende nedskjæringene også i sjølaksefisket helt siden 1970-tallet frem til i dag, ville ha kommet laksebestandene i Tanavassdraget til gode. Etter de dystre tall og prognoser som legges frem fra forskerhold ser det ikke slik ut. Laksefangsten og oppgangen i vassdraget har de senere årene vist en gradvis nedgang, med 2020 som det absolutte bunnår.⁴⁶⁵

⁴⁶¹ Miljødirektoratet 2016. Kilenot, som svært få bruker, har fisketid frem til 4. august, med tre og delvis fire dagers fisketid pr. uke.

⁴⁶² Klima- og miljødepartementet, 29.8.2016.

⁴⁶³ Finlands regjering 2016: 43.

⁴⁶⁴ Opplysning fra utmarkssjef Rolf S. Kolstrøm, FeFo, 8.6.2011.

⁴⁶⁵ Jf. rapporten fra *Working-group* for 2020. Se TFs hjemmeside.

Midt under forhandlingene mellom Finland og Norge om tanareguleringene, høsten 2015, var det kommet signaler om at både elve- og sjølaksefisket skulle innskrenkes. Lederne for elve- og sjølaksefiskernes organisasjoner i Tanaområdet på norsk side motsatte seg dette sterkt, og påpekte bl.a. at deres tradisjonelle kunnskap ikke hadde noen verdi når slike beslutninger skulle gjøres:

Vi merker oss også at vår tradisjonelle, nedarvede kunnskap overhodet ikke teller som en del av kunnskapsgrunnlaget for nye forvaltningsmessige grep. Man holder seg til den endimensjonale forklaringen overbeskatning, uten å bry seg om hva vi prøver å legge frem. I dette bildet har predatorer ingen betydning, og heller ikke at den tradisjonelle predatorforvaltningen på grunn av offentlige bestemmelser er blitt helt borte.⁴⁶⁶

⁴⁶⁶ Se vedlegg nr. 2.

14 Meget sterke begrensninger av tradisjonelt garnfiske i sjø og elv, men fortsatt nedgang i laksebestanden

Ifølge de biologiske undersøkelsene skal laksebestandene i *Deatnu*/Tanavassdraget, over tid hatt en til dels sterkt nedadgående kurve. Det forvaltningsgrepet som har vært foreskrevet er meget sterke kutt i tradisjonelt garnfiske, i første rekke gjennom kortere fiskesesong og lengre helgefredninger, samt delvis forbud mot enkelte redskaper – herunder not i de øvre delene av vassdraget. De siste kraftige nedskjæringene ble gjort i den nye Tanaavtalen f.o.m. 2017.

Aage Solbakks undersøkelse av utviklinga i garnfisket i vassdraget mellom 1984 og 2015, viser en bortimot dramatisk nedgang i bruk av faststående fiskeredskaper – stengsel og stågarn. På norsk side ble antallet stengsler redusert fra 158 til 44 – en nedgang på 114 enheter. På finsk side gikk bruken av stengsler ned fra 116 i 1984, til 22 i 2015 – en nedgang på 94 enheter.

Hva angår settegarn, sank antallet på norsk side fra 192 til 67. Dvs. en reduksjon på 125 redskaper. På finsk side var det 210 settegarn i 1984. I 2015 var det 67. Dvs. at det i 2015 var 143 færre stågarn enn i 1984.

Dette viser at reduksjonen i antallet faststående bruk totalt i begge land, hele vassdraget under ett, mellom 1984 og 2015, var 70.4 prosent. Et gjennomgående bilde er også at fiskerne i de enkelte sonene kun fiska i en mindre del av sesongen. Man avslutta fiske når vinterforsyninga var dekt.⁴⁶⁷

Ser vi på sjølaksefisket i Finnmark, er reduksjonene i garnfisket også der, som nevnt, i stor grad begrunna i svake laksestammer i Tanavassdraget.⁴⁶⁸ Hva angår deltakelse i sjølaksefisket har det også i dette fisket vært en kraftig nedgang i antall fiskere, krokgarn og kilenøter de siste tiårene.

Tall fra Statistisk sentralbyrå (SSB) viser at det i 1974 var 1667 fangstenheter i sjølaksefisket i Finnmark - kilenot, krokgarn, settegarn og kastenot. De to sistnevnte metodene ble forbudt like etter dette, og antallet kilenøter og krokgarn begynte å synke kraftig. I 2014 var antallet kilenøter og krokgarn i bruk kommet ned i 621.⁴⁶⁹ Dette vil si at mellom 1974 og 2014 ble antallet sjølaksefiskebruk i Finnmark redusert med 1046 enheter. Det er en nedgang på 63 %.

Tall fra SSB viser også en sterk nedgang i antall deltakere i sjølaksefisket i fylket helt frem til i dag. Bl.a. sank deltakerantallet med hundre fiskere mellom 2008 og 2019 - fra 472 til 374 i 2019.⁴⁷⁰

⁴⁶⁷ Solbakk 2016: 21 – 24.

⁴⁶⁸ Se pkt. 13.2.

⁴⁶⁹ Den siste opplysninga gjenfinnes i Miljødirektoratets høringsnotat om nye reguleringer i sjølaksefisket, dat. 11.6. 2015.

⁴⁷⁰ SSB – Sjøfiske etter laks og aure.

Det er imidlertid ett fiske i Tanavassdraget som ikke har vært ramma av noen restriksjoner av betydning før i 2017, og heller ikke har hatt særlig fokus verken fra forskere eller forvaltere. Det er det meget omfattende turistfisket, særlig med båt, som i en periode på mellom 40 og 50 år foregikk på de beste gyteplassene på grensestrekninga i vassdraget. I løpet av denne perioden ble det solgt om lag en million turistfiskekort, og fangsten var iallfall på minst én million kilo laks.⁴⁷¹ I og med at det ikke ble satt inn noen begrensende tiltak av betydning for denne meget sterkt økte beskatninga, ser det ut til at man fra forsker- og forvalterhold har ansett at dette fisket ikke har hatt noen negativ betydning for bestanden?⁴⁷²

⁴⁷¹ Dette fisket kunne foregå til 20. august.

⁴⁷² Jf. også pkt. 10.3. (I den nye avtalen fra 2016 er det for øvrig for første gang satt et tak på antallet turistfiskekort totalt – 22 000)

15 Endringer i forvaltning av predatorer

Det man erfarer er at de meget sterke kuttene i garnfisket i både elv og sjø over lang tid, ikke har gitt noen positive resultater. Laksebestanden(e) er bare gått nedover – særlig de aller siste årene. Før man fortsetter med de samme tiltakene som man har brukt frem til i dag, gjentatte kutt i garnfisket, er det nødvendig å undersøke også andre mulige forklaringer på bestandsnedgangen. Ikke minst er det viktig at man i den forbindelse vektlegger tradisjonell kunnskap hos laksefiskerne langs vassdraget.

I den forbindelse er det særlig aktuelt å se på forvaltninga av de naturlig forekommende predatorer – en forvaltning som også over tid har gjennomgått grunnleggende forandringer, slik det skissemessig vil bli vist i det følgende. For de fiskeartenes vedkommende som er kjent som predatorer, viser gjennomgangen foran at fisket etter gjedde, lake, m.v., er blitt meget sterkt redusert gjennom femti til seksti år, gjennom gjentatte regelbestemte innskrenkninger i fisket etter disse artene.

Kan disse endringene ha hatt negativ innvirkning på laksebestanden? Har dette skapt økt livsrom for fiskearter som er kjent som predatorer på laksunger? Hvis det er en rimelig årsakssammenheng, er det mulig å gjøre noe med det gjennom et enkelt grep – å endre fiskereglene og øke fisket etter disse artene.⁴⁷³

Men – laksen har også vært utsatt for predasjon fra dyr og fugler. Finner man i forvaltninga av disse tilsvarende trekk som for gjedde, lake, m.v. – dvs. et normativt regelverk som har ført til økning av denne typen predatorer?

15.1 Endringer i forvaltning av rovdyr som beskatter laks

Laks og sel/kobbe har vært uadskillelige så langt tilbake som det finnes kilder om dette. Det vil si at kobben har jakta på laksen der det bare var mulig. Allerede fra århundreskiftet 16 – 1700 berettes det om kobbe i *Iešjohka*, flere mil ovenfor Karasjok.

Gjennom hundrer av år drev man en omfattende, og meget godt organisert, kollektiv fangst av steinkobbe i vassdraget. Denne fangsten vedvarte nesten til andre verdenskrig. Ved den sist kjente fangstoperasjonen nederst i hovedløpet, på 1930-tallet, ble det tatt 126 kobber. Parallelt med dette ble det også drevet en betydelig jakt med skytevåpen, helt frem til slutten av 1980-tallet.⁴⁷⁴ På den tid var bestanden av steinkobbe ganske liten, men den har tatt seg kraftig opp etter at Tanamunningen ble naturreservat i 1991, og all jakt ble forbudt. I dag observeres det opptil et par hundre steinkobber samtidig på sanda i naturreservatet.⁴⁷⁵

⁴⁷³ Som vist ovenfor har de nye reglene som ble vedtatt i 2017 en helt annen innretning enn de som kom etter 1961. Nå er det bare ett døgn ukefredning, men lengda på fiskesesongen i hovedløpet er skåret ned.

⁴⁷⁴ På den tida, etter 1973, var selene nord for Stadt freda fra 1. mai til 9. november. Jf. GH 1990: 4.

⁴⁷⁵ Se også kap. 9. – 9.1.2.

Folk som kjenner Tanadeltaet godt, mener at det i løpet av de par siste generasjonene har skjedd en kraftig oppgrunning av munningsområdet, og at dette har muliggjort større predasjon fra kobben på laks som skal oppover vassdraget. Samtidig med dette er altså sel og kobb blitt totalfreda pga. Tanamunningens status som naturreservat siden 1991.

De seinere tiårene har det skjedd en sterk oppgrunning av munningsområdet. Øystein Hauge skriver at der hvor det gikk ferge for noen år siden, mellom Langnes og Birkestrand, kan man knapt gå med småbåt på fjære sjø i dag. På østsida er det en kraftig erosjon, og flere meter med land blir gravd ut hvert år og raser ut. En tidligere forbygning er langt ute i elva nå.⁴⁷⁶ Hvorvidt dette har økt kobbens predative evne på oppstigende laks, er det også grunn til å se nærmere på.

Oteren er en annen art som også fra gammelt av er kjent som en sterk predator også på voksen laks. Man kjenner til at det i hundrevis av år ble drevet en intens jakt på oter. Blant annet var det skuddpremie på arten i de første tiårene av 1900-tallet. Oterskinn var ettertrakta og ble godt betalt også på grunn av kulturelle forhold. Som nevnt foran ble skinnet nemlig brukt i den tradisjonelle samiske mannslua langs hele vassdraget. Oteren har vært totalfreda siden 1992. Erfarne folk med nær tilknytning til naturen mener at fredninga har ført til (sterk) økning i bestanden.⁴⁷⁷

15.2 Endringer i forvaltninga av laksespisende fugler⁴⁷⁸

Andefugler med spisst nebb – i første rekke laksand og siland – er også ifølge nyere forskning meget sterke predatorer på laksunger. Dette har vært vel kjent ved vassdraget gjennom lang tid. Disse fugleartene har da også vært objekt for både jakt og egganking fra de viste seg om våren. Blant annet kommer dette frem i kilder fra tidlig på 1800-tallet. Det er all grunn til å tro at dette fortsatte gjennom mange generasjoner. De første fredningsreglene for disse artene kom i 1951, men vårjakt på ender var kjent fra Tanadalen ennå en god stund etter det – blant annet fordi fuglene med spisst nebb ble betrakta som skadelige for laksebestanden.

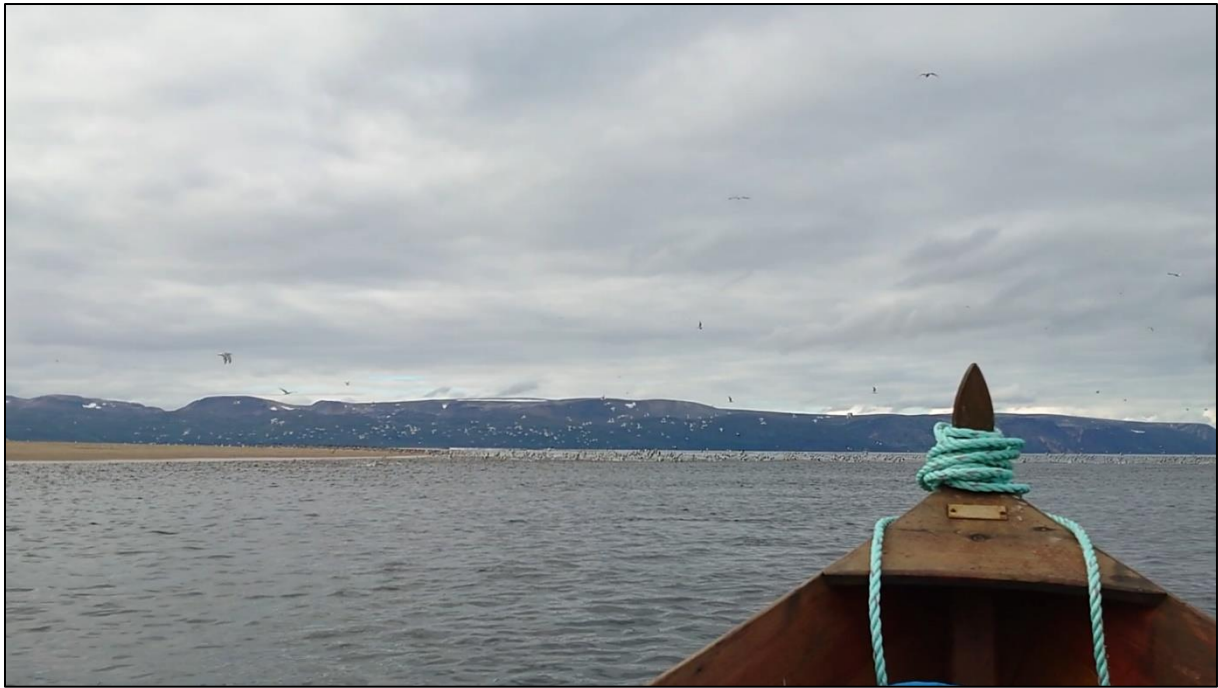
Laks- og silender har lenge vært jaktbare i perioden 10.9. til 23.12. Tidligere ble det drevet en del jakt i munningsområdet hvor det kan samle seg opptil 30 000 slike individer på høstparten. Dette har heller ikke vært mulig siden Tanamunningen ble naturreservat i 1991, og all jakt der ble forbudt. Ulike måkefugler, tidvis også skarv, oppholder seg ved vassdraget om sommeren. Alle disse spiser småfisk, men heller ikke de er jaktbare.

Sammenfatningsvis er det korrekt å si at den gamle, tradisjonelle kontrollen med de fuglene som har laksunger på menyen, nå er helt borte.

⁴⁷⁶ Hauge 2019: 16. Det er mange som spør om hva som er årsaken til at det ikke settes inn forebyggende tiltak for å begrense denne utviklinga.

⁴⁷⁷ Jf. også pkt. 9.2.

⁴⁷⁸ Se også kap. 8.

Bilde 16: Tanamunningen, 25. august 2020. Her ser vi ansamlinger av fiskeender og måsefugler (Foto: Sigurd Domaas).

16 Bortfallet av tradisjonell predatorforvaltning: Økt predasjonspress?

Gjennom flere tiår har forvaltninga av laksebestandene i Tanavassdraget vært bygd på en forutsetning om at de ikke er påvirkta av menneskeskapte inngrep av fysisk karakter. Det er i og for seg korrekt hvis man ser bort fra veibygginga langs vassdraget som ble fullført på 1970- og 1980-tallet, og som i mange tiår brakte tusenvis av båtfiskende turister til nye områder av vassdraget.⁴⁷⁹ Veibygging, husbygging og etablering av hundrevis av hytter nær strandsona, har nødvendigvis også satt store løsmasser i bevegelse, men det er ukjent om, eller hvilken innvirkning dette eventuelt har hatt for laksen i vassdraget.

Men – over tid har det skjedd en grunnleggende endring i forvaltninga av fiske-, fugle- og dyrearter som spiser laksunger. Det gamle, tradisjonelle og uskrevne forvaltningsregimet – hvor lokalbefolkninga selv i prinsippet holdt alle typer predatorer på et minst mulig skadelig nivå, er blitt kriminalisert og dermed omtrent helt borte. Blant forskere og forvaltere har det vært stor enighet om at det tradisjonelle systemet for å holde predatorer under kontroll, ikke har hatt noen positiv betydning for laksestammene. Nå er det aller meste av den tradisjonelle predatorkontrollen blitt kriminalisert, og er dermed helt borte.

Dette vil si at de offisielle, regelbestemte forbudene mot beskatning av alle kjente predatorer i vassdraget, rimeligvis betyr at disse har økt (kraftig), sammenlikna med tidligere når predatorene i stor utstrekning ble holdt under lokal kontroll. En rimelig hypotese er derfor at den samla virkninga av at den gamle predatorkontrollen er borte, nå bidrar til at laksunger, og til dels også voksen laks, blir utsatt for et nytt, meget sterkt predasjonspress som har negativ innvirkning på bestanden.⁴⁸⁰

Garnfisket etter tanalaksen de siste tiårene, i elv og sjø, er mye lavere enn det var for hundre år siden. Likevel er det postulatet om overfiske (med garn) som har vært bestemmende for hvilke forvaltningstiltak som har vart satt inn – og garnfisket i sjø og elv er blitt systematisk redusert.

Det er ikke blitt tatt hensyn til at laksungene nå, allerede fra yngelstadiet trolig blir beskatta i mye sterkere grad enn da predatorene ble holdt under kontroll, og laksestammene holdt seg på et noenlunde jevnt, normalt nivå – men også da utsatt for til dels meget sterke svingninger på grunn av forhold i laksens livsmiljø i sjø og elv.

Dette vil igjen føre til at gytebestandsmålet ikke blir oppnådd, selv om det ikke er på grunn av overfiske. Like fullt er det fortsatt mulig å argumentere med at det foregår et overfiske fordi fisket også vil svekke muligheta for å oppnå nettopp gytebestandsmålet.

⁴⁷⁹ Jf. kap. 10.1.

⁴⁸⁰ Man kan selvsagt ikke se bort fra at klimaendringer, endra beiteforhold i havet, bifangst av laks i forbindelse med økt kapasitet i ringnotfisket etter sild, makrell, tobis (sil) og flere andre fiskearter, også kan ha bidratt til redusert bestand i Tanavassdraget. Hvis det er hovedgrunnen burde man imidlertid se den samme systematiske bestandsnedgangen i de andre elvene i regionen.

Man må nå stille spørsmål ved om det er faglig holdbart å se bort fra at bestandsnedgangen i vassdraget kan ha sammenheng med at den tradisjonelle predatorkontrollen er blitt omtrent borte.

Undertegnede har i mange sammenhenger, når det har vært snakk om fredning av ulike predatorer på laksunger og voksen laks, hørt følgende spørsmål: Vil ikke fredning av disse artene ha samme negative virkning for laksen, som når man freda ulike rovdyr og rovfugler. Dét førte til at bestandene av disse vokste til et skadelig nivå – særlig for beitedyr som rein og sau. I neste omgang har dette ført til at man i statlig regi har vært nødt til å iverksette organiserte tiltak for å få ned bestanden av disse – blant annet i forhold til jerv og gaupe.

Et annet konkret statlig tiltak for å ta ut predatorer finner man også i nedslagsfeltet for Tanavassdraget, nemlig ved *Iešjávri*. Der har man i regi av Miljødirektoratet ved Statens Naturoppsyn siden 2009 drevet organisert jakt på rødrev, ravn og svartbak. Hvorfor? Jo – fordi man har ønska å redusere predasjonen på den sterkt trua fennoskandiske stammen av dverggås. Denne aktive forvaltninga sies å ha *bedret hekkeresultatene for dverggås i Finnmark*. Nå forlenges jakta på de ovennevnte artene for sesongene 2021 – 2025, i hekke- og myteområdene for dverggås i Karasjok, Alta, Kautokeino og Porsanger kommuner.⁴⁸¹

Som ikke-biolog er det naturlig å spørre om økt predasjon virker ulikt i vann og på landjorda. Hvis svaret er nei – og når man vet at omtrent alle arter som er kjent som predatorer på laksunger og laks er blitt freda, er det ikke da nødvendig å sette inn tiltak for å redusere predatorbestandene som sokner til Tanavassdraget ?

16.1 Troms og Finnmark fylkesting: Tradisjonell forvaltningskunnskap om predatorer er viktig

I forbindelse med forvaltninga av laksebestandene merker man seg at Troms og Finnmark fylkesting, 16.03.2021, gjorde et meget interessant tverrpolitisk flertallsvedtak – Sak 10/21 *Sjølaksefisket har lange tradisjoner i nord*. Der oppsummeres på en utmerket måte den folkelige, tradisjonelle kunnskapen om at laksebestandene(e) også er påvirket av ulike predatorer og ikke bare det fisket som utøves. Fylkestingsflertallet ber der om at man må finne en balansert løsning når reguleringer gjennomføres, og uttaler:

Tiltak for å bevare bestandene av laks må ikke utelukkende gå på redusert fiske. Det må også legges til rette for et kontrollert uttak av fiskeender, oter og sel i tilknytning til lakselver. Det har vært gjort i årtusener inntil strenge offentlig reguleringer har satt en stopper for dette uttaket.

Dette vil si Fylkettinget ber om at man i tråd med gammel praksis også forvalter fiskeender, oter og sel, m.v., som et viktig tiltak for å bedre tilstanden for laksestammene.

⁴⁸¹ Ságat, 6. februar 2020, og 11. februar 2021.

17 Prinsipper for anvendelse også av tradisjonell kunnskap

TF skal etter lov og forskrift forvalte fisken og fisket i vassdraget, og legger meget stor vekt på at den tradisjonelle kunnskapen skal være et viktig grunnlag for forvaltninga:

*Laksebestandene skal bevares i hele elvedistriktet og forvaltningen av vassdraget skal skje på en bærekraftig måte, ut fra et kunnskapsgrunnlag bygd på tradisjonell og vitenskapelig kunnskap. Dét vil sikre legitimitet og at også kommende generasjoner vil ha nytte og glede av vassdraget.*⁴⁸²

Dette betyr at man også må bygge på den kunnskapsbasen om forvaltning av laksen og de øvrige fiskeartene, som befolkninga langs vassdraget har opparbeidet gjennom et meget langt tidsrom.

Det nye formelle grunnlaget for at også samisk tradisjonell kunnskap skal vektlegges både i forskning og forvaltning, har åpenbart skapt utfordringer for forskere og forvaltere som skal forholde seg til dette. Selv om lov og regelverk skulle være klart nok, har etterlevelsen så langt vært mindre klar.⁴⁸³

Uansett er det viktig at alle som er involvert i det videre arbeidet med å sikre laksestammene i Tanavassdraget, tar inn over seg en erkjennelse av at befolkninga langs vassdraget har en meget lang erfaring og kunnskap som må trekkes aktivt inn i forvaltninga av laksen – Tanadalens fremste naturgode.

En god forvaltning betinger et tillitsforhold mellom forvaltere og de som fremskaffer kunnskapsgrunnlaget for forvaltninga på den ene sida, og de som blir berørt av forvaltninga på den andre. Dette tillitsforholdet er blitt skjørt fordi laksefiskernes tradisjonelle kunnskap om hva som påvirker bestandene er nærmest konsekvent ansett som mindre relevant.

Tradisjonell kunnskap kombinert med moderne biologisk vitenskap vil gi det mest holdbare grunnlaget for å sikre gjensidig tillit og en bærekraftig forvaltning, basert på laksebestandenes overskudd. En sikrest mulig kunnskapsbase vil også gjøre det mulig å legge opp til en forvaltning med et så langsiktig perspektiv at det sikrer god forutsigbarhet for de som har laksefiske som en del av sin næring og kultur.

Målsettingen må være at det etableres en bredere og mer tillitvekkende kunnskapsbase som grunnlag for forvaltninga av vassdraget. Formell anerkjenne viten og kunnskap som er akkumulert gjennom svært lang tid vil være et viktig bidrag. Dét innebærer at den tradisjonelle kunnskapen blir synliggjort og anerkjent som prinsipielt likeverdig med biovitenskapelig kunnskap. Dette krever en innsats fra de aktuelle forvalterne – TF og KLD/Miljødirektoratet. De må sammen bidra til å sikre at forskere og forvaltere som arbeider med laksebestandene i vassdraget, har nødvendig kunnskap om den lokale kulturen, og om

⁴⁸² Prinsippvedtak, februar 2016.

⁴⁸³ Jf. kap. 5 og 6.

elvedalsbefolkningas tradisjonelle forvaltnings- og bevaringsstrategier. Dette er et arbeid som også må gjøres i et nært samarbeid med rettighetshaverne og myndighetene på finsk side.

Sterk nedkutting av garnfisket i sjø og elv i mer enn et halvt århundre har ikke ført frem. Laksebestandene er bare blitt svakere. De forvaltende myndigheter bør derfor se hen til tradisjonelle forvaltningsmetoder, og hvordan kunnskapen om disse kan anvendes sammen med den biologiske, forskningsbaserte kunnskapen. Predasjonsdempende tiltak er i så måte en sentral del av den tradisjonelle kunnskapen som er aktuell å ta i bruk igjen. Laksebestandene i vassdraget, og samisk elvedalskultur, vil være vinnerne gjennom en rehabilitering av den tradisjonelle forvaltningskunnskapen.

Norge har spilt en aktiv rolle i FN's arbeid med urfolksmålsettingene i biomangfoldkonvensjonen, hvor den strategiske planen for 2011 – 2020, oppstiller følgende målsetting:

Innen 2020 er urfolks og lokalsamfunns tradisjonelle kunnskap, innovasjoner og praksis som er av betydning for videreføring og bærekraftig bruk av biomangfoldet, samt deres tradisjonelle bruk av biologiske ressurser, respektert, gjenstand for nasjonal lovgiving og relevante internasjonale forpliktelser, og fullt integrert og gjenspeilet i implementeringen av konvensjonen med effektiv og full deltakelse av urfolks- og andre lokale samfunn, på alle relevante stadier.⁴⁸⁴

I forhold til den sterke sammenhengen mellom laksefisket og samisk kultur i Tanadalen, burde disse prinsippene danne en naturlig rettesnor for forvaltninga av laksebestandene i Tanavassdrage. Det vil si samisk forvaltningskunnskap også legges til grunn for beslutninger som sikre laksestammen(e) i vassdraget.

For å realisere en slik målsetting er det nødvendig med organisatoriske tiltak. Én meget aktuell mulighet er å etablere en gruppe eller et råd for tradisjonell kunnskap, sammensatt av tradisjonsbærere innen laksefisket. En slik gruppe eller råd bør ha en formell rådgivende rolle i forhold til forvaltninga, i likhet med den nåværende *Working-group*.

⁴⁸⁴ Gjengitt etter Kalak/Johansen 2020: 10.

Etterskrift.

Dette arbeidet er delvis finansiert av Klima- og miljødepartementet (KLD) i samarbeid med Tanavassdragets fiskeforvaltning (TF). Jeg er takknemlig for denne anledningen til å kaste litt skissemessig lys over en del problemstillinger rundt begrepet tradisjonell kunnskap, og mulig anvendelse av denne kunnskapen i forvaltningen. I løpet av noen måneders arbeid har det vært mulig å peke på enkelte forhold som forhåpentligvis kan være av betydning når det gjelder inkludering av tradisjonskunnskapen som en del av kunnskapsgrunnlaget for forvaltningen. Men – å gå dypere inn i problematikken har det ikke vært rom for.

Det er ikke mye tilgjengelig litteratur om dette temaet når det gjelder Deatnu/Tanavassdraget. Arkivstudier har vært utelukket pga. tidsfaktoren og delvis også koronaen, men det finnes arkivserier som kunne være aktuelle for belysning av den tradisjonelle kunnskapen innen laksefisket i vassdraget. Blant annet gjelder det dokument-samlingene etter de ulike forhandlingsrundene som har vært gjennomført siden de første felles fiskereglene så dagsens lys i 1872/73. Den kunnskapen som finnes blant eldre laksefiskere er likevel trolig den mest verdifulle kilden. Den tradisjonelle forvaltningskunnskapen bør ha stor oppmerksomhet i forbindelse med å bringe laksebestanden i vassdraget opp på gammelt nivå. Det vil være i tråd med de føringene som ligger i lovverket om inkludering av samisk tradisjonell kunnskap som ett av grunnlagene for forvaltningen av naturgoder – ikke minst i samiske områder.

Til sist vil jeg takke alle gode venner og fagfeller som har lest gjennom hele eller deler av manuset og kommet med meget gode råd, merknader og anbefalinger. Feil og mangler som fortsatt måtte forekomme er iallfall ikke deres feil.

Vedlegg 1. TF-vedtak om forskning og forskningsprinsipper.

TF-sak 99/2018 Forskning og forskningsprinsipper

Forskning. Laks og laksefiske. Tanavassdraget. Noen grunnleggende prinsipper.

Ved vurdering av forskning omkring Deatnu/Tanavassdraget vil TF legge vekt på relevans og kapasitetsbygging. Forskningen skal bidra til å øke lokalsamfunnenes kapasitet og bærekraft, og frembringe data som kan øke kunnskapsgrunnlaget for forvaltningen av vassdraget.

Tanavassdraget er et urfolksområde hvor også internasjonale bestemmelse gjelder. Iht. disse må forskningsaktiviteten derfor se hen til de forskningsbehov som formuleres av de enkelte urfolkssamfunn. TF er det organ som i forhold til Tanavassdraget bør formulere slike kunnskapsbehov, og vurdere forskningsprosjekter i forhold til deres relevans og mulige kapasitetsbygging lokalt.

Det vil si at TF skal forelegges forskningens formål og en skisse når noen planlegger eller bevilger midler til forskning angående Tanavassdraget.

Lokalkunnskap og språk er også viktige forutsetninger for relevans, når det gjelder forskning i Tanadalen. Den samiske kulturen og samisk språk er grunnleggende for en stor del av befolkningen her, noe forskerne plikter å ta hensyn til - og skaffe seg nødvendig innsikt i.

Det er derfor ønskelig at det redegjøres for hvilket kunnskapsgrunnlag de aktuelle forskerne har om den samiske elvedalskulturen og samisk språk.

Både innenfor natur- og samfunnsvitenskapene er det forskningsetiske retningslinjer som vi forventer blir fulgt. En slik etterfølgelse kan skje gjennom at de som tar initiativ til forskning rundt Tanavassdraget, redegjør for hvordan man vil følge opp de forskningsetiske retningslinjenes punkter om forskning i urfolks- og lokalsamfunn.

Vedlegg 2. Fellesuttalelse fra laksefiskerorganisasjoner i Tanavassdraget og Tanafjorden, om at tradisjonell kunnskap må ha en plass i forvaltninga, 2015⁴⁸⁵

I forbindelse med forhandlingene med Finland om en ny overenskomst for Tanavassdraget har Laksebreveierforeningen for Tanavassdraget, Tanavassdragets laksefiskerforening og Tana og omegn sjølaksefiskerforening, med stor uro merket seg signalene fra sentrale politiske og administrative myndigheter. Gjennom media er det kommet frem at fisket på tanalaksen skal reduseres med 1/3.

For sjølaksefiskets del er det allerede fra Miljødirektoratets side fremmet forslag om kraftige innskrenkninger under forutsetning av reduksjoner i fisket i *Deatnu*/Tana. Ut fra gammel praksis kan man forvente at det samme skjer i forhold til det tradisjonelle garnfisket i vassdraget. Dét vil i så fall være i tråd med påstanden fra forskning og forvaltning – at laksebestanden i *Deatnu* lider av overbeskatning og at det er den eneste årsaken til en påstått svak bestand.

For Tanavassdragets vedkommende viser imidlertid en helt ny oversikt at antallet faststående garn på den norske siden, sank fra 350 i 1984 til 117 i 2015. Det er en nedgang på 66.7 %! Folk flest fisker også en atskillig kortere periode enn i 1984. Sjølaksefisket har trolig en enda sterkere nedgang. Er det virkelig mulig at *overbeskatningen* skyldes det sterkt nedskalerte garnfisket i sjø og elv?

I den forbindelse konstaterer vi også at både garnfiskerne i *Deatnu*/Tanaelva og sjølaksefiskerne har vært sterkt regulert og beskåret siden midten av 1970-tallet, «av hensyn til bestanden». I den samme perioden har det finske turistfisket i vassdraget utviklet seg kraftig, og gjennom tiår holdt seg på et meget høyt nivå – 30-40 000 fiskedøgn pr. år – uten noen begrensninger på antallet fiskekort. Det vil si at de tradisjonelle laksefiskerne i elv og sjø, gjennom lang tid har avgitt kvantum til sørfinske turister, samtidig som deres eget fiske er blitt pålagt sterke restriksjoner. Man kan også spørre om hvordan dette står i forhold til både Norges og Finlands urfolksrettslige forpliktelser.

Som representanter for elve- og sjølaksefiskerne aksepterer vi ikke denne urettferdigheten lenger. De avtalte nedskjæringene skal derfor gjøres i forhold til det finske turistfisket - som til nå har gått helt fri for reguleringer av denne typen. Vi har allerede tatt mer enn nok av pålagte beskjæringer gjennom de siste førti år, og også redusert fisket sterkt på frivillig basis.

Vi forutsetter derfor at den norske forhandlingsdelegasjonen, overfor sin finske motpart, i detalj redegjør for de nedskjæringene som er gjort i laksefisket i sjø, og elv i Norge i forannevnte periode.

⁴⁸⁵ Sendt KLD og Sametinget.

Det er en felles forvaltningsskandale for Norge og Finland at man systematisk har redusert det tradisjonelle fisket, til fordel for velbeslåtte fritidsfiskere utenfra. Skandalen bør ikke gjøres større ved at man også denne gangen fortsetter med å gjøre det samme.

Vi merker oss også at vår tradisjonelle, nedarvede kunnskap overhodet ikke teller som en del av kunnskapsgrunnlaget for nye forvaltningsmessige grep. Man holder seg til den endimensjonale forklaringen *overbeskatning*, uten å bry seg om hva vi prøver å legge frem. I dette bildet har predatorer ingen betydning, og heller ikke at den tradisjonelle predatorforvaltningen på grunn av offentlige bestemmelser er blitt helt borte. Når erfarne laksefiskere de siste årene forteller om større mengder med vinterstøing enn noen gang tidligere – noe som tyder på stor gyting – røkkes heller ikke det på læresetningen om *overbeskatning*.⁴⁸⁶

Vi må komme bort fra denne uverdige situasjonen. Det må derfor opprettes et eget råd (ikke nytt forvaltningsorgan) for tradisjonell kunnskap i forhold til tanalaksen. Dette organet skal bestå av erfarne laksefiskere fra sjø, elv og forskning - og forvaltningen skal være forpliktet til å konsultere dette for å få råd om relevant forskning ut fra laksefiskernes tradisjonelle kunnskap.

Tana 7. september 2015

Hartvik Hansen, Laksefiskeforeningen for Tanavassdraget

Rune Aslaksen, Laksebrevveiere i Tanavassdraget

Bjarne Johansen, Tana og omegn sjølaksefiskeforening

Kontakt: John T. Solbakk, sekretær

⁴⁸⁶ Nettopp i årene frem mot 2015 var det mange rapporter fra drivgarns-og stågarnfiskere om uvanlig store mengder med vinterstøinger (*vuorru*). Jf. Solbakk: 2016: 26.

Litteratur og kilder.⁴⁸⁷

- Aikio, Samuli: *Davvisámi báikenamat – oktan čilgehusain. Kárášjohka/Fanasgieddi* 2017.
- Andersen, Svanhild/Persen, Sigvald, red.: ”Den gang var det jo rikelig med fisk.” *Lokal kunnskap fra Porsanger og andre fjorder*. Utgitt av Sjøsamisk kompetansesenter. Indre Billefjord 2011.
- Andresen, A & al. (Evjen, Bjørg, Ryymin, Temu): *Samenes historie fra 1751 til 2010*. Oslo 2021.
- Anti, Trond Are: *Buođđu. Árbevirolaš sámi luossabivdovuohki*. Kárášjohka 2015.
- Barlindhaug, Stine: Kap. 1.2. Vestertana i forhistorisk tid. I Barlindhaug, Stine/Pedersen, Steinar: *Deanodat/Vestertana gjennom 12.000 år – en kulturhistorisk guide*. Framsenteret Rapportserie No. 3. Tromsø 2017.
- Berg, Magnus: *Nord-norske lakseelver*. Oslo 1964.
- Bjercknes, Vilhelm: *Undersøkelse av fiskebestanden i Iesjåk'ka, Tanavassdraget, 1974 -1975*. Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk/fiskerikonsulenten i Finnmark (Stensil) Vadsø u.å. Trolig 1975.
- Boyne, Hans Petter: *Báikenmat Sámis 3/Stedsnavn i Sápmi 3*. Kárášjohka/Fanasgieddi 2017.
- Burgess, Philip: *Deatnu: Southern Habits in a Northern River – Fragmentation of a River System in Northern Fennoscandia*. Universitetet i Rovaniemi. Våren 1996.
- Dalseng, Jon: *Dálabohki: En utkantgrend i Karasjok* (Upublisert manus, papirversjon, ca. 2010). Se også domstol.no – [melding-vedlegg-hefte-om dalabohki](http://melding-vedlegg-hefte-om-dalabohki).
- DeanuInstituhtta: *Deanučázádat – Tanavassdraget. Statens inngripen i forvaltningen av Tanavassdraget basert på antatt svak biologisk tilstand for laksen*. En kort rapport basert bl.a. på intervju med laksebiolog, dr. scient. Eero Niemelä. Fanasgieddi/Båteng (utrykt) 2016.
- Dikkanen, Siri Lavik: *Sirma. Residence and work organization in a Lappish-speaking community*. Bind VIII av samiske samlinger. Redaksjon Asbjørn Nesheim. Oslo 1965.
- Direktoratet for Naturforvaltning /Sametinget): *Regulering av fisket etter anadrome laksefisk i Finnmark og Nord-Troms for 2012. Rapport fra arbeidsutvalg*, November 2011. Se de nevnte institusjonenes hjemmesider.

⁴⁸⁷ Litteratur og kilder som det er vist direkte til i manuset, og en del annen bakgrunnsinformasjon.

- Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk (DVF): *Vårjakt på ender i Kautokeino/Guovdageaidnu* – Utredning fra et utvalg nedsatt av Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk, 14.08.84. Innstilling avgitt i mai 1985. Utrykt.⁴⁸⁸
- Donner, O: *Lappalaisia Lauluja*. Suomi II. Helsinki 1876.
- Dransfeld, et.al. - Dransfeld, Hans - Hunsdal, Olav, Frantzen - Bjørn: *Fugleatlas for Finnmark. Finnmárkku loddeatlas. Finnmarkin lintuatlas*. Utgitt av Fylkesmannen i Finnmark Vadsø 1991.
- Eriksen, Gudrun, red: *Innføring i lokalkunnskap*. Kompendium. Karasjok 1989.
- Eypórrsson, Einar: ”Men man tager som regel fejl”. *Kunnskap og modernitet i den «gamle» hvalfangstdebatten i Nord-Norge*. I tidsskriftet Heimen bind 33.
- Fellman, Jacob: *Anteckningar under min vistelse i Lappmarken I, II, III og IV*. Helsingfors 1906.
- Finlands regjering 2016: *Regjeringens proposition till riksdagen med förslag till godkännande av avtalet mellan Finland och Norge om fisket i Tana älvs vattendrag och till lagar om sättande i kraft och till-lämpning av de bestämmelser i avtalet som hör till området för lagstiftningen och ändring av lagen om fiske*. RP 239/2016 rd.
- Finnmarken, 22.4.1985. Utenriksminister Paavo Väyrynen: *Håper på friere grenseforhold i nord*.
- Finnmarken, 21.5.1985. *Laksefisket i Tanaelva: Turistfisket skal ikke begrenses*.
- Finnmarken, 13.8.1990. *Båtfiske gir større laks til finlendere*.
- Finnmarken, 3.4.2006: *Laksanda eter opp yngelen i Tanaelva* (Intervju med laksefisker Johannes Reidar Guttorm).
- *Fiskeriinspektørens indberetning om ferskvandsfiskerierne for aarene 1899 – 1902*. Christiania 1904.
- *Fiskeriinspektørens indberetning om ferskvandsfiskerierne for aarene 1907 og 1908*. Christiania (Trykkeår ikke angitt).
- Fiskerikonsulenten i Finnmark: *Melding om undersøkelser i Tanavassdraget*. Utrykt. Vedlegg i brev – 476/48 N, dat. Tromsø, 12.12.1948 – til Fiskeriinspektøren, Landbruksdepartementet og Fylkesmannen i Finnmark.
- Fokstad, Per og Otterbech, Jens: *Finske ordsprog (Sami sadnevagjasak)*⁴⁸⁹. I Otterbech, J, red. 1920.

⁴⁸⁸ Referert til som DVF 1985.

⁴⁸⁹ *Finske* betyr samiske.

- Fylkesmannen i Finnmark, Miljøvernavdelingen. Rapport nr. 1 – 2000, *Oteren i Finnmark – En kartlegging av oterbestanden i Finnmark ved bruk av sportegnetmetoden*. Tor Harry Bjørn. Nettutgave.
- Fylkesmannen i Finnmark, u.å.: *Tanamunningen Naturresevat*. Vadsø.
- Fylkesmannen i Finnmark. *Rapport nr. 34. Flerbruksplan for Tanavassdraget*. Norsk-finsk grensevassdragskommisjon. Vadsø 1990.
- Fylkesmannen i Finnmark/Finnmark jordsalgskontor: *Vilt og fiskenytt, nr. 2*. 1985. Vadsø.
- Fylkesmannen i Finnmark/Finnmark jordsalgskontor: *Vilt og fiskenytt, nr. 1*. 1990. Vadsø
- Gáldu: *ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk (1989). Håndbok*. Guovdageaidnu 2008. (Boka er en oversettelse av *ILO Convention on Indigenous and Tribal Peoples, 1989*. Utgitt i Geneve i 2003.)
- GH:⁴⁹⁰ *Steinkobbe og havert i Finnmark*. I Fylkesmannen i Finnmark/Finnmark jordsalgskontor. 1985.
- Gjessing, Guttorm: *Litt om sjøsamisk sel- og kvalfangst i gammel tid*. I Sámi Ællin/Samisk Selskaps Årbok 1953-1955. Oslo
- Guttorm, Hans: *Tradisjonell næringsutvikling i Karasjok*. I Eriksen, red. Karasjok 1989.
- Haggan, Nigel, Brignall, Claire og Wood, Louisa, red: *Putting Fisher's Knowledge to Work*. Conference Proceedings, August 27-30, 2001. Fisheries Centre Research Reports. 2002 Volume 11. Number 1. University of British Columbia. Vancouver 2003.
- Hansen, Ketil: *Laks til alle – alle til lags? Om laksefisket i Tanavassdraget*. NIBR-rapport 1988:9. Oslo – Alta – Trondheim.
- Hansen, Lars Ivar/Olsen, Bjørnar: *Samenes historie fram til 1750*. Oslo 2004.
- Harstad, Joakim: *Fiskeproduksjon i Ferskvann*. Oslo 1928.
- Hauge, Øystein: *Tanamunningen – et område med et yrende fugleliv*. I Tanaårboka 2019. Tana historielag.
- Helander, Elina: *Samisk rettsoppfatningar i Tana og Rätt i Deanodat*. I NOU 2001: 34. Samiske sedvaner og rettsoppfatninger.

⁴⁹⁰ Etter all rimelighet daværende viltforvalter Gunnar Henriksen.

- Hellander, Anders: *Kort underrätelse om Utsjoki By i Torneå Lapmark, samt dess Indbyggares lefnadsett, tillstånd, wilkor, m.m.* Dat. Utsjoki 3.11.1751. Trykt i Tidningar utgifna af et Sällskap i Åbo. 1772. Nr. 12,13 og 14. Åbo.
- Helskog, Ericka Thrash: *Finnmarkskviddas kulturhistoie.* I NOU 1978: 18A.
- Henriksen & al. – Henriksen, Gunnar, Moen, Kjell, Reiestad, Harriet, Ørjebu, Alfred: *Konflikter mellom kystsel og laksefiske i Tanaelva og Tanaffjorden.* Fylkesmannen i Finnmark. Miljøvernavdelinga. Rapport nr. 2 – 1996. Vadsø.
- Henriksen, Hans J: *Luossa-bivdem jod´do-buoduin Dænost/Laksefiske med posegarnstengsel i Tanaelva.* I Festskrift til Konrad Nielsen. Studia Septentriolia. II. Oslo 1945.
- Henriksen, Hans J: *Sámiædnama Dædno/Samelands storelv,* Tana. I Kultur på karrig jord. Festskrift til Asbjørn Nesheim. Oslo 1978.
- Henriksen, John Bernard: *Árbediehtu: Some legal Reflections.* I Porsanger, Jelena og Guttorm, Gunvor, red. 2011.
- Holmberg, Aslak: *Bivdit Luosa – To Ask for Salmon. Saami Traditional Knowledge on Salmon and the River Deatnu: In Research and Decision-making. Master’s thesis in indigenous studies* UiT. 2018. <https://munin.uit.no/handle/10037/12868>
- Innst. 228 S – 2016 – 2017. Energi- og miljøkomiteen. *Innstilling til Stortinget om samtykke til inngåelse av avtale mellom Norge og Finland om fisket i Tanavassdraget.* Gjelder prop. 54 S (2016 – 2017).
- Isaksen, K., Syvertsen, P. O., Kooij, J. van der & Rinden, H. (Red.): - *Fakta om truede pattedyr i Norge. Faktaark og forslag til rødliste.* Norsk Zoologisk Forening. Rapport 5. 1998. <http://www.zoologi.no/fakta/oter.htm>
- Jebens, Otto: *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark.* Oslo
- Jensen, Kjell W: *Drift av fiskevann.* Utgitt av Direktoratet for jakt, viltstell og ferskvannsfiske. Trondheim 1972.
- Johansen, M., Erkinaro, J., Niemelä, E., Heggberget, T.G., Svenning, M.A. & Brørs, S. 2008. *Atlantic salmon monitoring and research in the Tana river system. Report of the Norwegian-Finnish working group on monitoring and research in Tana.* 64 p.
- Johnsen, Kjell-Magne: *Oversikt over den historiske utviklingen i fiske og fangst på norsk- og finsk side av Tanavassdraget og langs Finnmarkskysten.* (Utrykt) 2013.
-
- Joks, Solveig: *«Laksen trenger ro». Tilnærming til tradisjonelle kunnskaper gjennom praksiser, begreper og fortellinger fra Sirbmá.* Avhandling levert for graden Philosophiae Doctor.Universitetet i Tromsø. Desember 2015.
- Kalak, Line og Johansen, Bjarne:*Tradisjonell kunnskap og forvaltning av sjølaksefisket.* Dieđut 1. 2020. Samisk høyskole. *Guovdageaidnu/Kautokeino.*

- Kalstad, Johan Albert, Bjørklund, Ivar, og Eypórsson, Einar (2011): *Fiske, fangst og tradisjonell kunnskap i indre Varanger*. Innsamlet av Johan Albert Kalstad 1993-95. Redigert og bearbeidet av Ivar Bjørklund og Einar Eypórsson. Tromsø Museums skrifter XXXII. Tromsø 2011.
- Kåven & al. (Kåven, Brita, Jernsletten, Johan, Nordal, Ingrid, Eira, John, Henrik, Solbakk, Aage): *Sámi – dáru sátnegirji. Samisk – norsk ordbok*. Karasjok 1995.
- Klima- og miljødepartementet (KLD), 29.8.16: *Avtale mellom Norge og Finland om fisket i Tanavassdraget*.
- Klima- og miljødepartementet: *Prop. 86 L (2011-2012) om endringer i lov 15. mai 1992 nr. 47 om laksefisk og innlandsfisk., lov 19. juni 2009 nr. 100 om forvaltning av naturens mangfold og lov 17. juni 2005 nr. 85 om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark fylke*.
- KM:⁴⁹¹ *Laksanda og laksunger*. I Vilt- og fiskenytt nr. 2. Fylkesmannen i Finnmark/Finnmark jordsalgskontor 1985.
- Kooij; Jeroen van der: *Oter Lutra lutra* (L., 1758), i Isaksen, K & al. 1998.
- *Lakse- og innlansfiskeleva - Lov 15.mai 1992 nr. 47 om laksefisk og innlandsfisk m.v.*
- Landbruksdepartementet: *Kongelig resolusjon 24.6.1949. Regler for ikke fiskeberettigedes adgang til fiske av laks og sjøaure i den del av Tanavassdraget som ikke danner riksgrense*.
- Leem, Knuud: *Beskrivelse over Finmarkens Lapper*. Kiøbenhavn 1767.
- Lovdata: *Lov om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven)*. LOV-2009-06-19-100.
- Lovdata: *Forskrift om alminnelige jakttider og jaktmåter m.v. for jaktseasonene fra 1. april 2017 til og med 31. mars 2022*. Klima- og miljødepartementet.
- Lovdata 2020: FOR-2020-04-01-565. *Forskrift om skadefelling, dødt vilt og bruk av vilt i oppdrett, forskning og dyrepark (viltforskriften)*
- Lovdata 1996: TRA-19960815-025 *Avtale om vern av afrikanske-urasiatiske trekkende vannfugl*.
- Lovdata 1997: *Forskrift om alminnelige jakttider og jaktmåter m.v. for jaktseasonene fra 1. april 1997 til og med 31. mars 2002*. Miljøverndepartementet.
- Lukkari, Heikkiarmas/Solbakk, Aage: *Sámi lottit*. Deatnu 1982. |
- Maurstad, Anita og Sundet, Jan H: *Den usynlige torsken – Forsker- og fiskerkunnskap om lokale fiskeressurser*. I Sagdahl, Bjørn K., red. 1998.

⁴⁹¹ KM – må være daværende fiskeforvalter Kjell Moen hos F

- Miljødirektoratet: *Fisketid i sjøen fra og med 2016 for krokgarn, og Fisketid i sjøen fra og med 2016 for kilenot*. Oversendelsesbrev, ref. 2014/13364.
- Moen, Kjell, u.å.: *Oversikt over forvaltninga av Tanavassdraget fra midt på 1800-tallet til 1990-åra*. Utrykt. Beror i Kjell Moen-samlinga. Tana museum.
- Muus, Bent J./Dahlstrøm, Preben: *Europas ferskvannsfisk*. Oslo 1968.
- NASCO: <https://nasco.int/> - *Fisheries Regulation*, (Underpunkt: *Regulatory Measures*).
- *Naturmangfoldlova - Lov 19.juni 2009 nr. 100 om forvaltning av naturens mangfold*.
- NENT: *Forskningsetiske retningslinjer for naturvitenskap og teknologi* (Utarbeidet av Den nasjonale forskningsetiske komité for naturvitenskap og teknologi (NENT) i 2007 og omarbeidet i 2015). Publisert 08.02.2019.
- NESH. Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora: *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. (Sist oppdatert i 2016) Publisert 04.12.2018
- Nesheim, Asbjørn: *Lappisk fiske og fisketerminologi*. I *Lapponica. Studia Septentrionalia*. III. Oslo 1947.
- Nielsen, Jens Petter., red. (2001) Medforfattere Kjell Roger Eikeset og Kari Heitmann - *I storlaksens rike. Historien om Altaelva og Alta Laksefiskeri Interessentskap*. Alta 2001.
- Nielsen, Konrad/Nesheim, Asbjørn: *Lappisk ordbok – Lapp Dictionary. Bind III*. Oslo 1962.
- Nilsson, Olle W./Smedman, Rolf: *Fiskene våre*. Bearbeidet til norsk forhold av John Olav Krog og Jon Lenæs. Oslo 1995.
- NINA -Tromsø: *Hva spiser laksanda i Tanamunningen?* Informasjon fra laks i nord. Et internasjonalt forskningsprosjekt i Tanavassdraget. . Nr. 1 2006.
- Nordqvist, Oscar: *Muistipanoja Matkalta Suomen Lapissa Kesällä 1899. II. Kalastus Tenojoessa ja suun edustalla*. I *Suomen Kalastuslehti*. Nr. 3, 1900. Helsingfors.
- *NOU 1978: 18 A. Finnmarksvidda – Natur – Kultur*.
- *NOU 2004:28. Lov om bevaring av natur, landskap og biologisk mangfold (Naturmangfoldloven)*.
- *NOU 2010 – Tilpassing til eit klima i endring*.
- Næsje, T. F. (& al.): *Biologiske undersøkelser i Altaelva. Faglig oppsummering og kommentarer til forslag om varig manøvreringsreglement*. NINA Rapport 80. Trondheim, september 2005.

- Odelstingsproposisjon nr, 52 (2008-2009). *Konsultasjoner med Sametinget*.
- Olsen, John: *Steinkobbefangsten i sone 5*. I Deatnu – Teno – Tana. Tana historie og museumsblad 1979.
- Otterbech, Jens, red.: *Kulturverdier hos Norges Finner*. Kristiania 1920.
- Paltto, Kirsti: *Giettis sáimmastallamin*. (Garnfiske i enga.) I Sámi Magasiidna, nr. 27 – 2020. Karasjok.
- Paus, Hans, 1763: *Samling til Finmarkens Beskrivelse*. Kildeskriftfondets samling, nr. 272. Utrykt. Oslo.
- Pedersen, Steinar (2019: a): *Polmak og Tanatinget – laksesaker 1822 – 1846*. I Tanaårboka/Deanu jahkegirji 2019.
- Pedersen, Steinar (2019 b): *Laksefisket i elv og fjord, 1884 – 1950*. I Tanaårboka/Deanu jahkegirji 2019. Deatnu/Tana
- Pedersen, Steinar (2019: c): *Norsk-finsk myndighetsdelegasjon i møte med lokalbefolkninga fra Tanamunningen til Iškurasjohka øverst i vassdraget – 1926*. I Tanaårboka/Deanu jahkegirji 2019.
- Pedersen, Steinar: *Glimt fra Gollesuolu/Gullholmen*. I Deatnu – Teno – Tana (Tana historie- og museumsblad) 1984.
- Pedersen, Steinar: *Historisk oversikt over bosetting og ressursbruk*. Kap. 3 i NIKU: Oppdragsrapport 39/2017. Felt 7 Deatnu/Tana – Deanuvuotna/Tanafjorden. Sakkyndig utredning for Finnmarkskommisjonen. Tromsø 2017. Nettsted: Finnmarkskommisjonen. Gruppe: sakkyndige.
- Pedersen, Steinar: *Konflikten mellom Karasjokfolks laksefiske og det offisielle lov og regelverk. Ca. 1870 – 1910*. Dieđut nr. 1. 1988. Guovdageaidnu/Kautokeino.
- Pedersen, Steinar: *Laksen, allmuen og staten. Fiskerett og forvaltning i Tanavassdraget før 1988*. Dieđut, nr. 3 1986. Sámi Instituhtta. Guovdageaidnu/Kautokeino 1986.
- Pedersen, Steinar: *Lappekodisillen i nord 1751 – 1859. Fra grenseavtale og sikring av samenes rettigheter til grensesperring og samisk ulykke*. Dieđut 3 – 2008. Guovdageaidnu/Kautokeino 2008.
- Pedersen, Steinar: *Samisk organisering og forvaltning av laksefisket i Deatnu på tvers av grenselinja etter 1751. Overstengslet ved Vuovdagoika*. Trykt i Historia Septentrionalia nr.14: Nordkalotten i en skiftende värld. Societas Historica Finlandiae Septentrionalis. Jyväskylä 1987/88.
- Pedersen, Steinar: *Sjølaksefisket i Finnmark – en oversikt*. I Sámi allaskuvla (Samisk høgskole) /SEG (Sámi Ealáhus ja Guorahallanguovddáš). Utredning for Finnmarkskommisjonen. 2010. Se denne institusjonens hjemmeside

- Pedersen, Steinar: *Tradisjonell kunnskap og laks*. Sakkyndig rapport til et felles lakseutvalg under Direktoratet for Naturforvaltning/Sametinget 2011. Se disse institusjonenes hjemmesider.
- Pontoppidan, Carl: *Det Finnmarkske Magazins Samlinger*. København 1790.
- Porsanger, Jelena og Guttorm, Gunvor, red: *Working with Traditional Knowledge: Communities, Institutions, Information Systems, Law and Ethics*. Dieđut 1/2011. Sámi allaskuvla – Samisk høyskole. Guovdageaidnu:
- Porsanger, Sverre: *Deanusilba – Luossasániid čoakkáldat – Lakseord i utvalg – Lohtisanastoa*. Utgitt av Deanu Giellagáddi/Tana Samiske Språksenter. Deatnu/Tana 2011.
- Pottinger, Sir Henry: *Flood, Fell and Forest*. Vol. I. London 1905.
- Prop. 86 L 2011–2012: *Endringer i lov 15. mai 1992 nr. 47 om laksefisk og innlandsfisk m.v., lov 19. juni 2009 nr. 100 om forvaltning av naturens mangfold og lov 17. juni 2005 nr. 85 om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark fylke*.
- Qvigstad, J: *Lappische Sprichwörter und Rätsel*. Kristiania Etnografiske Museums Skrifter. Bind I. Hefte 3. Kristiania 1922.
- Qvigstad, J: *Lappischer Aberglaube*. Kristiania Etnografiske Museums Skrifter. Bind I. Hefte 2. Kristiania 1920.
- Rankama, Tuija Kristiina: *Prehistoric Riverine Adaptations in Subarctic Finnish Lapland*. Sted: Doktorgradsavhandling, Brown University, 1996.
- Ravna, Øyvind: *Den tidlige umatrikulerte grunnen i Finnmark: Jordfelleskap fremfor statlig eiendom*. Tidsskrift for rettsvitenskap 2020 (2-3). Oslo.
- Ságat, 15. Juni 1988: *Gammel ukefredning*.
- Ságat, 6. april 1997: Intervju med fisker Annfinn Pettersen om lakseforvaltninga: *Selen og laksanda tar mest*.
- Ságat, 6. april 1997: Intervju med fiskeforvalter Kjell Moen: *Forvalter kun laksen*.
- Ságat, 15. desember 2015: *Tradisjonell kunnskap har vært uvurderlig. Statssekretær Lunde tilbakeviser kritikk mot avtaleforslag*.
- Ságat, 6. februar 2020: *Vårjakt i fire kommuner*.
- Ságat, 11. februar 2021: *Tar ut rev og ravn fra hekkeområdet*.
- Sagdahl, Bjørn K., red: *Fjordressurser og reguleringspolitikk. En utfordring for kystkommunene*. Oslo 1998.

- Sámi allaskuvla/SEG: *Sjølaksefisket I Finnmark i et historisk perspektiv*. Utredning for Finnmarkskommisjonen, 24. juni 2010. Fins på nettsted: Finnmarkskommisjonen. Gruppe: Sakkyndige.
- Cálliid lágádus: *Sámis. Sámi čálakultuvrralaš áigečála. Luossa/Laksen*. Nr. 26 juovlamánnu 2017. (Spesialnummer om laks og laksefiske på norsk og nordsamisk). Kárášjohka.
- Sirelius, Uula Taavi: *Über die Sperrfischerei bei den Finnish-Ugrischen Völkern*. Helsingfors 1906. Nettutgave: <https://www.yumpu.com/de/document/view/21373302/sperrfischerei>
- Smith, P.L.; *Kautokeino og Kautokeino-lappene*. Oslo 1938.
- Solbakk, Aage, med bidrag av Rune Muladal: *Čáhcegáttesámiid kultuvra/Den elvesamiske kulturen*. Utgitt i serien Várjjat Sámi Musea Čállosat/Varanger Samiske Museums Skrifter. Varangerbotn 2007.
- Solbakk, Aage; *Buođđu – Utviklingen av garnfisket i Tanavassdraget, med vekt på perioden 1984 - 2015*. Se hjemmesida til Tanavassdragets fiskeforvaltning (TF): *Buođđu – Ny rapport om utviklingen av garnfisket av Aage Solbakk*. 2016.
- Solbakk, Aage: *Deatnu – Tana – den beste lakseelva. Utviklingen av laksefisket med vekt på stangfisket – oaggun – i Tanavassdraget*. Fanasgieddi 2011.
- Solbakk, Aage: *Lokalbefolkningens oaggun (stangfiske) i Deatnu (Tana). Praksis, bruk og forvaltning ca. 1870 – 1938*. Hovedoppgave i historie. Universitetet i Tromsø. Høsten 1989.
- Solbakk, Aage: *Luossa lei min*. Karasjok 2018.
- Solbakk, Aage, red: *Sámečeardda heaggasuotna. Muitalusat, doahpagat, dajaldagat*. Kárášjohka 2021.
- Solberg, Ole (red.): *Hans Lilienskiolds Speculum Boreale*. Trykt i Nordnorske samlinger. Del IV. Bd. 2. Tredje hefte. Oslo 1942.
- Solem, Erik: *Lappiske rettsstudier* (2. opplag). Oslo 1970.⁴⁹²
- Solhaug, Trygve: *De norske fiskeriers historie. Bd. II*. Bergen - Oslo - Tromsø 1976.
- Sporrings, J: *Sporrings Relation angaaende Findmarcken*. I Topografisk Journal for Norge II 6. Christiania 1793.
- *St.prp. nr. 32 (2006-2007) Om vern av villaksen og ferdigstilling av nasjonale laksevassdrag og nasjonale laksefjorder*

⁴⁹² Første opplag 1933.

- Svenning & al. (Svenning,, M-A., Johansen, N.S. & Borgstrøm, R.): *Predasjon på laksunger i Tana. Med hovedvekt på diett hos gjedde og sjøørret*. NINA Rapport 1648. Norsk institutt for naturforskning. Tromsø 2020.
- Svenning, Martin: *Laksendene i Tanamunningen – en potensiell predator på Tanalaksen?* I Tanaårboka 2019. Utgitt av Tana historielag.
- Sømme, Jakob: *Ørretboka – Ørretfiske. Ferskvannsfiske. Fiskekultur*. Oslo 1941.
- Udø, Tom Aurebekk: *Taksering av minkbestanden i Lákšjohka, Tanavassdraget*. TF's hjemmesider.
- Utenriksdepartementet (UD) 1950: *Overenskomster nr. 3 1950. Noteveksling om endring av artikkel 4 i den norsk-finske avtale av 21. april 1938 om nye fiskeregler for Tanaelvas fiskeområde, 13. juni 1949*.
- Utenriksdepartementet: *Prop. 54 S (2016 –2017) Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak). Samtykke til inngåelse av avtale mellom Norge og Finland om fisket i Tanavassdraget av 30. september 2016*.
- Utne, Martha Broch (red.): *To jordebøker fra 1694*. Trykt i Nordnorske samlinger. Finnmark omkring 1700. Første hefte. Oslo 1932.
- Van Dijk Jiska, et al. – Kambestad M., Carss, D.C., Hamre, Ø: *Kartlegging av oterens effekt på bestander av laks og sjøørret – Sunnmøre*. NINA rapport 1780.
- Varsi, Hans-Erik: *Opplev båttur og laks i mektige Tana*. Nordisk Samisk Institutt. Reiseliv i samiske områder. Rapport nr. 1. Elve- og utmarksressursenes betydning for lokalbefolkningen – lokalbefolkningens holdninger til utvikling av reiselivsprodukter i Tana kommune/Deanu gieldda i 1990. Kautokeino 1990 (Utrykt).
- Varsi, Hans-Erik: *Reiseliv i samiske områder*. Dieđut nr. 6. 1992. Nordisk Samisk Institutt, Kautokeino.
- Vest-Aikio, Anja -Aikio, Jouni - Aikio, Esko: *Lottit luonddus – Oahpa dovdat Sámiid lottiid*. Karasjok 1997.
- Vitenskapelig råd for lakseforvaltning (VRL): *Status for norske laksebestander og råd om beskatning*. Trondheim 2009, 2010, 2011, 2015, 2019. Trondheim.
- Vorren, Ørnulv/Eriksen, Hans Kristian: *Samiske offerplasser i Varanger. Stonglandseidet* 1993.
- Wahlenberg, Göran: *Geografisk och ekonomisk beskrifning om Kemi Lappmark i Vesterbottens höfdingdöme*. Stockholm 1804.
- Working Group on Salmon Monitoring and Research in the Tana River System: *Status of the River Tana Salmon Populations*, Report 1 – 2012, Report 4 – 2015.
- Wulfsberg, Chr. A: *Om Finmarken*. Christiania 1867.

- www.risten.no: *Finsk-ugrisk slektstre*.
- Øst-Finnmark tingrett: *Saksnr. 19 - 203225TVI-OSFI*. (Om gyldighet av Tanaavtalen). Dom avsagt, 091020.